

M. G. Birchners
samlede
Skrifter.

Fjerde Deel.

Udgiven efter Forfatterens Død
af
Anders Sandse Ørsted,
Kandidat i Lovkundigheden.

København, 1800.

Trykt, paa Boghandler J. H. Schubothes Forlag,
hos Boas Brønne.

M. G. Birchners
esterladte Skrifter.

Med en Forerindring af Probst F. K. Gutfeld.

Udgivne
af
Anders Sandse Ørsted,
Kandidat i Lovkundigheden.

København, 1800.

Trykt, paa Boghandler J. H. Schubothes Forlag,
hos Boas Brønne.

Forerindring.

Det er sødt, at dvæle ved sine Hedenfarnes Minde. Naar Sorgens første hestige Drusen har lagt sig; naar den almægtige Læge, Tiden, har lindret Hjertets Saar, og smeltet dets Kummer i blidere Beemod; da vorder hiin Erindring, der før var os saa bitter, saa skrækkelig: Erindringen om de bortvandrede Tabte, igien kjær og dyrebær. Mildt søøver deres hulde Billeder for os i Eensomhedens alvorlige Dreblikke, omgivet af en Straale fra hiin Ewigbed, til hvilken Fantasien hæver sig i store Ahnelser. Det er, som hentede vi de elskte Skygger tilbage fra det dunkle Land, hvor hen de vandrede, for endnu at afbetale hvad vi kunne, paa den hellige Gjæld, vi søle at være dem evig skyldige: et rørt Skjønsonit Hjerres stille Erkjendtlighed. Hver Skjøn, freydfuld Dag, der soandt hen for os i deres Selskab, vorder os atter levende, og, som ved en stille Helligdom, dvæle vi, med højtidelig Andagt, ved Mindet om deres sidste Timer, medens Udødelighedens Haab lader et qvægende Glimt af den evige Samlingsfest lyse os imøde.

Alt skildre disse højtidsfulde Timer i et af de bedste Menneskers Liv, jeg kjendte paa Jorden, saa vidt min svage Evne formaaer det, at give vor tabte Birckners Venner en simpel, kjendt vist nok tillige svag og ufuldkommen Beskrivelse over denne ædle Mand's sidste Sygdomstid^{*)}; dette er Hensigten af nærværende Linier; en Hensigt, jeg ikke troer, vil synes overflødig for dem, der kjendte og elskede Birckner, og ikke med et ligegyldigt Øje betragte den alvorligste Periode i Menneskets Levetid: hans sidste Dage.

Man vente altsaa ikke her noget om Birckner som Skribent, eller om hans litteraire Arbejder. I denne Sag er Almeenhedens Stemme dog vel kun een; og nærværende hans efterladte Skrifter, der for største Delen bleve udarbejdede i hans sidste Sygdom, og endte kort før hans Død, ville — havde de end ikke denne Interesse — dog uden Tvil ved deres almeennyttige Indhold, og ved den Grundighed, den Skarpsind og det lyse Foredrag, der ogsaa her, som overalt, udmærker denne ædle Tænker, sikkert vinde

*) At jeg ikke giver eller kan give denne i nogen medicinsk Hensigt behøver vel ikke at erindres.

den bedre Deel af hans Medborgeres Bisald og Agtelse.

Birckner havde længe været sygelig. For megen Stillesiddende og for anstrængt et Arbejde med Hovedet havde maaskee for en Deel lagt Grunden til hans Sygdom, i det mindste forøget den. Hans Skrivt om Tryk-friheden var færdigt: men adskillige Indvendinger, der vare opkastede mod det, havde gjort ham det til Nødvendighed at forsøge det med en anden Deel. Det var just i hans Sygdoms første Periode, at dette Arbejde beskæftigede ham, og da han hastede med at bringe det til Ende, berøvede han sig selv alt for ofte den Bevægelse, der var hans Helbred saa nødvendig; alt for ofte Andelsen af den frie Luft. En Omstændighed, som den Gang indtraf, og som med skrækkelig Balde virkede, og maatte virke paa Birckners Sjæl, gjorde hans Forfatning verre. Efter sine Venners eensstemmige Overtalelser lod han sig nu bevæge til at tage ind til Hovedstaden, for, om mueligt, paa Hospitalet at faae sin tabte Sundhed tilbage. Men desværre! Han forlod Hygeas Tempel, syg som han betraadte det. Med et bleegt Ansigt, hvis matte, veemodige Smil mere syntes at vidne om Hengivenhed end Haab; med vaklende Skridt og et tungt, be-

sværligt Mandedræt vendte han tilbage til sin Families og sine Venners Favn. Det var, som saae man allerede Døden vandre mørk ved hans Side; som havde den allerede vort ham med sin kolde Haand. — Dog endnu eengang syntes det truende Stød at kunne afbødes; Eivets Engel syntes endnu beskyttende og huld at vaage over sin adle Yndling. Den friske Landluft, passende Diæt og Bevægelse gav endnu hans Dine deres Ild, hans Kinder deres Rødme tilbage. O hvor hun glædede sig, den ulukkkelige Hustru, hvis Haab snart skulde knuses for evig. Hvor vi alle glædte os med hende, vi, som vare nærværende, over den tilsyneladende Bedring, vi sporede hos vor Ven! Al! den var flygtig, som det korte Soelglimt paa en taaget Dag; troløs som Haablikket, der bebuder de kommende Storme. Det lod imidlertid som Skjæbnen havde bestemt den adle Mand flere Glæder. Et betydeligt Sognekalde i Nærheden af Korsøer var bleven ledigt; og dette havde Regjeringen, der kendte og agtede Birckners Fortjenester, bestemt ham. Hans Ven Dr. Plum i Slagelse, der først var underrettet om denne glade Tidende, ilede at meddele ham den, han følede dens Værd, følede den gandske; det var som en Morgenrøde til blidere Dage,

der syntes at oprinde for ham. Al! at den skjulte sig saa hastig i en lang, en evig Nat! Uforglemmelig er den mig, og vil stedse være det, denne højtidsfulde Aften, da hiin behagelige Efterretning første Gang led Birckner indøde. O det var den sidste glade lykkelige Aften, jeg nød i hans Selskab; en Aften, som ikke det Nærværende, nej! Haabet om en blidere Fremtid gjorde saa festlig! — Hvor mange skjønnede Billeder glæde os ikke smilende forbi! Hvor mange adle stille Glæder syntes ikke at vinke os i hiin landlige Bolig, i hvilken vi allerede saae vor Birckner hensat, og hvor han nu — saa drømte vi — med fornøyet Sundhed og fornøyet Kraft skulde arbejde for Menneskeheden, og i sin Families hulde Favn leve for Kjærlighed og Vennskab. Al! han selv havde tabt sig i disse søde Drømmerier, og hans Kones Fødselsdag, der næste Morgen skulde frembringe som en kjær, en hellig Fæst for den elskende Mand, gjorde hans Fryd end sømmere og fuldkommenere. O! hvor længselsfuld havde han ikke seet denne blide Dag imøde! Hvor ofte havde han talt om, hvorledes den skulde højtideligholdes! Hvor sømt havde hans gode kjærlige Hjerte udgydt sig i et Lykonfæringsbrev til hans elskte Kone — et Brev, der saa gandske viser hvor lyk-

Velig han følte sig som Mand; — et Brev, der var den glade Hustrues Hæder, og som aldrig vil læses af den sørgende Enke uden væmodsfuld Erkjendtlighed. „Tre lykkelige Mar“ — saaledes endte det — „have vi levet tilfammen; og hver Dag har jeg velsignet den første, der bandt os med et helligt „Daand. O! gid dog alle Egtesæller maatte sige det samme. — Himlen bevare Dine „Dage. Den forunde Dig, ved min og vore „Smaaes Side, at opleve mange glade Fødselsdage. Hvor lykkelig blev da Din Gøttelieb!“ Men denne Vhkkle skulde han ikke nyde; det var ikke herne den varig Glæde biede ham. „Herren havde ham kjær, derfor hastede han med at tage ham til sig.“ Moden til Ubedelighed skulde han oversættes i en bedre Verden, for fuldkommen at lære og kjende og at udøve, hvad han her saa uafsladelig søgte og vragtede efter: Sandhed og Ret.

Morgenen til den festlige Dag frembrød; al! men ikke blid, ikke spørgende; den bragde Dødens frygtelige Bud. En heftig Feber havde allerede om Natten kastet Virckner ned paa det Leje, fra hvilket han skulde henbæres til sin Grav. Som ved et Tordenflag, vakte jeg ved denne Tidende, og en skrækkelig Ahnelse, at dette maastee var det

sidste Optrin i min Vens Liv, foer gienem min hele Sjæl. Hver Dag af de saa, han endnu havde at leve i, velsærdiggjorte denne Frygt, og kjendelig nærmede den mørke Time sig, da han skulde sige sine Venner og Jorden det sidste lange Farvel. Taalmod og stille Hengivenhed udmærkede ogsaa i denne Periode, som overalt i hans Sygdom, den ædle Tidende; Tillid til Forsynet, og Haab om Ubedeligheden var urokket i hans store Sjæl. Dagen for hans Endeligt begyndte adskillige Fantasier, snart heftigere, snart blidere, at forvilde ham; men midt under dem alle var Bevidstheden af Ret og Pligt uforandret i hans Jnderste; en Bevidstshed, som trodsede hvert bedrageligt Gøgleværk af de forvirrede Sandser, hvert Indbildningskraftens skuffende Billede.

Endelig kom den da — al! til Tab for Menneskehed, Vennskab og Fædreland kom den for tidlig — den tunge, sørgelige Dag, der skulde berøve Sandheden en af sine redeligste Forskere, Jorden et af sine ædelste Mennesker. Virckners Smerter ophørte pludselig. En usædvanlig Styrke — al! den kæmpende Naturs sidste Krampestyrke — oplivede ham. Men hans Dine vare dunkle; en kold Sved vadede hans Ansigt, paa hvil-

Det Oplosningen allerede havde trykt sit skrækkelige Præg. „Jeg er vel,“ raabte han mig imøde, i det jeg traadte ind, „saa vel som jeg „endnu ikke har været i min hele Sygdom; „det vil nok snart vende bedre.“ Ved disse Ord kunde hans Hustru ikke holde sine Taarer tilbage; han saae det, med hiint milde, hjærlige opmærksomme Blik, hvormed han altid ledsagede den Elskte. — „Hvad fattes dig, Henriette!“ sagde han, „hvorfor dette Mishaab i „dit Ansigt? vær kun rolig!“ I dette var for meget for den Ulykkelige; hun maatte forlade Bærelset for ikke at synke under sine Tørelser; for ubehindret i sin Eensomhed at lindre dem ved en Taarestrøm. „Hvor blev min Kone af?“ spurgte Birckner, „hun seer mig saa bekymret „ud i Dag!“ „Kjære Birckner!“ var mit Svar, „hvorledes skulde hun vel kunne være „fornejtet og munter ved at see dig lide?“ „Det er sandt,“ sagde han, „men jeg føler jo nu „ikke til det ringeste Ubehagelige, naar jeg und- „tager nogen Tørst — vil du ikke give mig en „Kop Thee?“ Jeg rakte ham den — men neppe havde han sat den til Læberne, førend han udbrød: „Jeg veed ikke hvorledes det er; men jeg „kan ikke ret synke!“ Og endnu før jeg kunde svare, saae jeg ham gjøre en sagte Bevægelse

med Armene, hørte ham drage et dybt og langsomt Suk og — han var død.

Intet her om den ulykkelige Hustrues Forsætning og grændselose Jammer! Al! Oprind som disse skildrer ingen Ven, dem skildrer kun Naturen med skrækkelig Sandhed. Der laae han den ædle Tabte, blid i Døden som i Livet, med et roligt Smil paa det blege Ansigt; et Smil som den Trøstes, der er slumret ind til varig Hvile, som den Kjømpendes, der med Sejerskrandsen om sin Linding, gik over i Fredens rolige Land. Hans Begravelsesdag var en almindelig Sorgsdag for Stedets Indvånere. Alle fulgte hans Liig, alle stode med vaade Øjne ved Graven, og hørde den skjønnere Tale, hvormed hans Ven, den ædle Plum, hødrede hans Minde. Alle vendte tilbage med stille Beemod, og uden vil med store Ahnelser om det Bedre, der engang bier Mennesket: Udødeligheden. Den Grav, der skjuler Birckners Støv, har hans skjønsomme Enke prydet med et ædelt og simpelt Minde, paa hvilket hans Svoger, Provst Bredsdorf i Tøhn, har sat denne saa sande som skjønnere Gravskrift:

Sandheden tro døde Michael Gottlieb Birckner den 1. Dec. 1798.

Stille Grav! du, ved hvis Bredde jeg ofte
 dycelede tungstidig og eensom, og tænkte paa
 Vennskab og Dyd og Evighed; Sjelden,
 maaskee ingensinde seer jeg dig igien; men als-
 drig — aldrig glemmer mit Hjerte den Ved-
 le, der, Sandheden tro, sank hen i dit
 rolige Skjød.

Fredensborg den 20. Augusti 1800.

F. K. Gutfeld.

I n d h o l d.

Bispeens sidste Levedage; en Forerindring af
 Hr. Provst Gutfeld.

* * *

	Side.
Om Uolandingers Ansættelse i fremmede Stater	1.
Om Kierlighed til Fædrelandet	29.
Om den geistlige Stand	63.
Om Christendommens høieste Moralsprincip	165.
Tillæg til Afhandlingen: Svar paa det Spørgs- maal: Skal man undertrykke Adelen	195.

Om Mendelsøhns Deviss for den menneskelige
Siels Uregelmighed. (Et Fragment, hvorefter
til man ei har fundet Slutningen blandt
Forfatterens efterladte Papirer, fuldføre
af Udgiveren.)

227.

Om Udsendingers Ansættelse i
fremmede Stater.

Birckners efterl. Skr.

U

En raa uvidende Nation efterhænger altid, med en Slags Overtroe, sine gamle Bedrægter, Meninge, Handlungsmaader, og den vil, saalange den er en raa Nation, bestandig fremture i denne Tankemaade, indtil den oplyses *). Til Beviis tjene Rufferne for Peter den Stores Tider, og endnu den Dag i Dag Tyrkerne.

Men vanskelig eller aldrig oplyses en sliq Nation ved sin egen Kraft. De samme Fordomme, der gjøre den til en uoplyst Nation, beherske som oftest ogsaa dem, hvis Kald det var

22

*) Oplysning er langt fra ikke det samme som Megerviden. En Mand kan besidde alskens philologiske, mathematiske, oekonomiske o. a. Kundskaber, og endda ingenlunde være en oplyst Mand. Den sande Oplysning bestaaer i Frihed for Fordomme, og Evne selv myndig at kunne bruge sine egne Sjæls Kræfter.

at oplyse den. Er en saadan Nation, som Russerne fordm, og Tyrkerne nu, affskæren fra al Samqvem med mere oplyste Fremmede, der ere satte i en Tilstand at de kunne virke paa den, og det blive disse sidste først da, naar de ansættes som Kunstnere, Lærde, Embedsmænd o. s. v. i Landet selv; saa vil den seent eller aldrig blive oplyst.

Enhver Regent, der, som Peter den Første, vil oplyse sin raa Nation, berøve den sine gamle Fordomme, og berige den med nyttige Kundskaber, er derfor nødsaget at indkalde Fremmede og at ansætte dem saaledes, at de kunne virke paa Nationens Masse.

Saa velgjørende for Nationen han end i dette Stykke handler, saa udfordrer dog Forsøget en Peters hele Mod og Standhaftighed for at udføre det. Thi virkeligt er det et farligt Foretagende; hvorved han vil paadrage sig sin raa noplyste Nations Had, og utallige Uroligheder; der, hvis hans Mod ikke er desto mere urokkeligt, let ere i Stand til at komme ham til at tabe Lyften paa Halvvejen. Marsagen hertil er deels den Foragt og Haan ethvert raat Folk føler for alt, hvad der er fremmed og afviger fra deres egne Sæder og Indretninger, som Fordom og

Uvidenhed lærer det at ansee for de ypperste af Verden; deels fordi det fornærmer deres Stolthed, at ansee sig selv for dumt og uvidende, der behøver at lære af andre. Ofte kan ogsaa Misforståelsen med de Fremmede virkelig have grunde Marsager paa Nationens Side. Regenten fatter let alt for stor og almindelig Mistillid til Nationen, og for megen Fordom for de Fremmede. — De indkaldte Fremmede ere desuden sjelden af det rette Slags, virkelig store Lærde eller Kunstnere, der vanskelig bringes til at forlade deres eget Fødeland, for at boe blandt Halv eller Heels Barbarer, men ofte Avanturiers, Halvlærde og Halvkunstnere. Ogsaa forstaae disse sjelden at gaae til Værks med den fornødne Klogskab, bruge sjelden den mod et uoplyst Folk fornødne Varsomhed, reformere for voldsomt og uden Forberedelse, og yttre deres Kingeagt for Nationen, der dog skal underholde dem, deres Tillid til sig selv, og deres Forkierlighed for deres egen Nation, ofte saa uklogt og tydeligt, at det nødvendig maae opbringe den Nation, hos hvilken de ansættes, imod dem.

Sikkerere skulde det derfor synes, at lade Landets unge Indfødte reise udenlands, og der,

ved berømte Lærdes og Kunstners Underviisning, at dannes selv til duelige Lærde og Kunstnere. Deres Landsmænd vilde da uden Tvivl lettere lade sig undervise af deres egne Landsmænd end af Fremmede. Imidlertid vilde denne Maade, naar den skulde være den eeneste, medføre store Bekostninger; da hos en fuldkommen raa Nation mange, om ikke alle, Sag trænge til Forbedringer; og de ansatte Udlandings Lønninger ere en Capital, som bliver i Landet, hvorimod de, som anvendes til Indsødtes Rejser, for bestandig gaar ud af Landet.

At Udlandings Ansættelse i et raat uvidende Land er en i sig selv velgiørende Fremgangsmaade, kan ingen Tvivl være underkastet. Men et andet, ikke uvigtigt Spørgsmaal kunde ved denne Leilighed dog maaskee opkastes, og det er: Handlende en Regent, der, liig Peter den Store, for at oplyse sin raa Nation, indkaldte Fremmede og ansatte dem i sine Lande, ogsaa i dette Stykke retfærdigt? Kunde hans Foretagende ligesaavel forsvares fra Moralens, som det umagtelig kan fra Nøttens, Side?

Risken til al Retfærdighed er den almindelige Villie; retfærdig er en Lov og Befaling,

naar den kan være alles Villie; uretfærdig, naar den ikke kan være det.

Samlede man den raa uculciverede Nations Medlemmer, og forelagde man dem det Spørgsmaal: Ville I, for at oplyses og lære hvad I ikke forstaae, indkalde Fremmede i Eders Land, til at lære Eder hvad I selv ikke forstaae, udrydde Eders gamle Fordomme, og forvalte Eders offentlige Anliggender bedre, end I selv ere i Stand til at forvalte dem; og ville I derfor overdrage dem Fordelse, og beklæde dem med de Embeder, som I selv, Eders Børn eller Slægtninge hidtil have forvaltet, og af hvilke I og de hidtil have høstet Fordelene? saa torde Svaret paa dette Spørgsmaal nok udsalde benægtende.

To μὴ ὀφείβειν, siger den græske Digter, *κατὰ ἀποδύου κεινόν*. Dumbhed er et Onde, som man ikke føler. Den raa uculciverede Nation vil ikke troe, at den har Fordomme, som behøve at udryddes; Bildfarelser, der trænge til Berigtigelse. Den troer at den veed og forstaaer alt hvad den behøver at forstaae og vide, at dens Anliggender blive saa vel behandlende, som de kunne behandles. Selv de Ting, som den viensynlig ser at den ikke forstaaer, kaster den en dum For-

agt paa, og betragter dem, som unyttige og overflødige, med den Fordom, hvormed det raa uvidende Menneske altid betragter alt nyt og afvigende fra dets egne Sædvaner.

Det skulde altsaa her synes, som at en Kænt, der indkaldte Fremmede, og gjorde Anstalter for at indføre og udbrede Konster, Videnskaber og Oplysning iblandt sine Undersaatter, saa gavnlige og priselige end hans Hensigt og Fremgangemaade i andre Henseender kunde være: dog i Grunden handlede despotiskt og uretfærdigt, fordi han vilde giennefsætte hvad der blot var hans egen, men ikke den Nations almindelige Villie, som han skulde repræsentere, og hvis Villies Organ han skulde være.

Det hiesper ikke, at man her vil beraabe sig paa Oplysningens Nytte i det borgerlige Liv; ikke engang at man beraaber sig paa dens Nytte for Menneskets sande moralske Forædling, eller paa den i sig selv ellers rigtige Indvending, at Oplysning og enhver Forbedring uden Tvivl vil blive gjort umulig til al Evighed; thi at bide ind til den Dumme og Uoplyste selv forlanger at oplyses, at skilles ved et Onde, som han ikke føler, og deelagtiggjøres i et Gode, hvis Værd han ikke

skender, og om hvilket han, inden han har erfaret det, ikke engang kan gjøre sig noget Begreb, vil som oftest være at bide en Evighed.

Man maa ikke vilde Nyttens, selv den største Nytte, opnaaet ved uretfærdige Midler. Kan Oplysningen, kan det menneskelige Kiøns Fremrykken til det Bedre, ikke ske uden ved Despotisme og Uretfærdighed, saa maa Mennesket overlade Nationens og Menneskeslægtens Oplysning og Forædling til det evige Forsyn, og ikke glemme, at han ikke blev sat her i Verden, for at hjælpe Forsynet i at styre den, men for selv at bestrebe sig for at handle ret.

Saa blendende, som endog dette Raisonnement kunde synes ved første Blik, saa er det dog i sig selv neppe saa grundigt, som blendende. Ikke hvad der i Gierningen (actu) er den almindelige Villie; thi dette kunde i enkelte Tilfælde maaskee undertiden være uretfærdigt nok; men hvad der, prøvet paa Fornuftens Vægtskaal, kan være den almindelige Villie, er en retfærdig Lov.

Jeg har i mine "Videre Undersøgelser over Trykkefriheden og dens Love" vidtløftigere udbredt mig over denne Materie; og der, iblandt andre den almindelige Villies Bestemmelses Grunde,

ogsaa anført disse: Hvad Mennesket bør ville, det kan ogsaa være Grund for den almindelige Villie — Hvad der bidrager til det borgerlige Selskabs Viemeds Opfyldelse; til Sikkerhed, Frihed, Statssamfundets Vedligeholdelse, det kan være den almindelige Villie.

Mennesket maa være saa dumt, saa fuldt af Fordomme, og hvad der altid gierne er en Følge af Dumhed og Fordomme, saa egenindigt og paastaaende i at beholde sin Dumhed og sine Fordomme, som han vil; saa og hrer han dog derfor ikke at være et fornuftigt Væsen, og saalænge han er et fornuftigt Væsen, saalænge vil det og altid være muligt, at overbevise ham om hans Vildfarelser og Fordomme; giøre ham hans Mangler, og Midlerne til at afhjælpe dem, begribe liggende, og derved bestemme hans Villie til virkelig at bestræbe sig for at faae dem afhjulpne.

Og ligesaa muligt var det og, at man kunde giøre indlysende for Mennesket den Indflydelse, som Oplysning, Kundskab og Forædling har paa det borgerlige Selskabs Vel og Værestelse, paa større Sikkerhed, Frihed, almindelig Velstand og paa det borgerlige Samfunds Eksistens's bedre Vedligeholdelse og Forsvar.

Muligt var det ogsaa, at man kunde overbevise den forsamlende raa, uoplyste og vankundige Nation om, at den virkelig var uvidende, at den ikke forstod at benytte sig af de Skatte, som Naturen havde nedlagt i dens Skid; ikke forstod at behandle sine Ager, sine Biergværker, Fiskevier o. s. v. saavel som andre Nationer; at den i mathematikke, religiøse, philosophiske, medicinske og andre Indsigter stod langt tilbage, at den ikke tilbørlig forstod at forsvare sig selv mod Fremmedes Fornærmelser og Overfald, og at en større Fuldkommenhed i alt dette vilde være et Middel til at forskaffe sig Livets Fornødenheder og Behageligheder i en høiere Grad; et Middel til at give Selskabet Styrke, Fasthed og Sikkerhed; og at Fremmedes Indkaldelse, der forstod Tingene bedre, vilde være det virksomste Middel til at forskaffe den selv Leilighed til at blive bedre oplyst, og Staten Embedsmænd, der bedre end hidtil vare i Stand til at besørge dens offentlige Anliggender.

Det vigtigste er endnu tilbage. At gaae ud af Naahedsstanden, at arbejde paa den menneskelige Naturs Forædling, paa at blive befriet fra Fordomme, at bestræbe sig for at arbejde sig op

til myndig og selvstændig Brug af sine egne Evner, til Fornuftens og Moralitetens Cultur, er Menneskets helligste Pligt. Han bør vilde ethvert retfærdigt Middel, der kan bringe ham dette Maal nærmere, og deraf følger nødvendigvis, at han kan vilde det; deraf følger da ogsaa, at Regenten vel ikke er berettiget til at tvinge sine Undersaatter til at blive oplyste og moralsk kultiverede Mennesker, thi dette vilde i sig selv være umuligt, da Oplysning og Moralitet aldrig kan fremmes ved udvortes Tvang; og uretfærdigt, da enhver i Staten maa bruge sin udvortes Frihed saa godt, som han bedst veed og kan, saalænge han ikke derved hindrer andre i deres udvortes Friheds Brug; men at han dog er berettiget, ja forpligtet, til at aabne Leiligheder, hvorved Undersaatterne kunne blive oplyste og moralsk kultiverede, og at sørge for, at Statens Anliggender blive saavel forvaltede som muligt, samt at dens Embedsmænd besidde den dertil fornødne Grad af Indsigt og Oplysning; og, da nu dette, hos en raa uoplyst Nation, ikke er giørligt uden Fremmedes Ansættelse, at han ogsaa i dette Tilfælde er berettiget, ja forpligtet, til at indkalde dem.

Men naar nu en Nation ikke længere besinder sig i en ganske raa og ukultiveret Tilstand; naar, ikke den hele store Masse af Nationen, thi da vil man, i det mindste endnu, desværre! neppe finde een eneste oplyst og kultiveret Nation i det hele Europa; men dog de af Nationen, der skulle lære og styre de øvrige, ved Fremmedes Indvirkning, have erholdt den Grad af Oplysning, Cultur og Videnskab, som er fornøden for at sætte dem i lige Stilling, om ikke med enkelte fortrinlige, saa dog med den store Masse af disse Styrere og Lærere i andre oplyste Nationer: naar dens Lærde, Kunstnere, Haandværkere o. s. v. ere i Stånd til at maale sig med disse; er det da ret og klogt handlet, endnu at ansætte fremmede Embedsmænd o. s. v. hos en saadan Nation?

Der gives tvende Fordele, som en Stats Borgere kunne have af at optage andre Staters Borgere i deres Samfund, ja endog at binde dem dertil ved Fordele. Om den ene har jeg allerede talt, og den er den Masse af Indsigter, Konstfærdighed o. s. v., som disse Fremmede medbringe, og som kan bidrage til at forædle den Nation, hos hvilken de nedsætte sig; den anden

er den Masse af Penge og Formue, som de kunne indføre i Landet, og der bringe i Circulation. Begge Fordele kunne gøres indlysende for Statsborgerne, og stemme deres Villie til at skænke disse Fremmede Borgerret og andre Fordele; uretfærdig er altsaa ingenlunde den Clausul i Danmarks Indfødsret, der fastsætter Undtagelse for meget bemidlede eller meget fortienstfulde Udlændinger.

Selv altsaa naar man ikke mere med Føie kan regne Nationen iblandt de raa ucultiverede Folkelag, selv naar den kan maale sig med andre oplyste Nationer, kan der dog endnu gives enkelte Udlændinger, som, ved deres Talenter, Indsigter, Konstfærdigheder, overgaae alle de Indfødte, og som det derfor altid vilde være en sand Binding for hver Nation, at antage og holde fast i sit Skib. Der kan gives enkelte Fag, Konster o. s. v. hvori en Nation, der forresten kunde maale sig med andre oplyste Fremmede, dog maae staae tilbage for denne eller hiin enkelte Nation, og hvor det altsaa kunde være fordeelagtigt at indbringe Fremmede, for ved deres Indsigter og Concurrents, at bringe Natio-

nen til en højere Fuldkommenhed i dette enkelte Fag.

Et tredie Spørgsmaal er endnu tilbage: Naar Nationen er cultiveret, kan det da længere bestaae med Ret og Billighed at ansætte Udlændinger, som hverken ere fortrinlig bemidlede eller fra deres Indsigters Side fortrinlig begavede, og med hvilke altsaa Landets egne Indfødte kunde maale sig, som Embedsmænd i Staten?

Embeder kunne betragtes enten som en Byrde og Tjeneste man paatager sig for Staten, — og i denne Henseende vil vel neppe Statsborgerne misunde den Fremmede at bære Byrden og forrette deres Arbeide — eller og fra den Synspunkt, de almindelig betragtes, som Fordele, som Levebrød og Værespøster, som Midler til at erhverve sig og Sine Livets Fornødenheder og Bequemmeligheder, eller som Veiligheder til at erhverve sig og dem Agtelse, Magt og Indflydelse iblandt de øvrige Medborgere.

Og her er der nu ingen Tvivl om, at Statsborgerne jo langt hellere ville see disse Fordele, Indkomster, denne Ære og Indflydelse i deres egne, deres Slægtningers, Venners, eller i det mindste i deres Landsmænds Hænder end i Frem-

medes, med hvilke de staae i ingen Forbindelse; med mindre, andre vigtige Grunde, hentebe fra Retfærdighed, Billighed, eller og fra deres egen Fordeel, bevæge dem til det modsatte.

Fra denne Side betragtet kunde man altsaa ikke nægte, at en Lov, som udtrykkelig og ubelukkende tilfagde Landets egne Indfødte det Haab, at blive ansatte i Landets Embeder (de tvende første Tilfælde med fortrinlig bemidlede eller fortienstfulde Mænd undtagne), jo har alt Udseende af en retfærdig, i det mindste politisk retfærdig, Lov.

Imidlertid troer jeg dog, at man herved endnu kunde opkaste tvende Spørgsmaal: Det første: Var denne Lov ogsaa ligesaa retfærdig i Henseende til andre fremmede Nationer, som den synes at være det i Henseende til Statens egne Borgere? og det andet: Kunde der ikke, foruden de nys anførte Grunde, endnu tænkes andre for Statsborgerne selv skadelige Følger af en saadan Lov? og som maaskee vilde bevæge dem til i dette Stykke at forandre deres Villie?

Hele Stater maae betragtes i Forhold til hinanden som moralske Personer, der lig disse, have deres indbyrdes Pligter og Rettigheder. For

Stater imod Stater, ligesom for det enkelte Menneske imod det enkelte Menneske, gielder den Retfærdigheds-Regel: Handle saaledes at den Maxime, efter hvilken du handler, kan være Lov for alle Stater. Den enkelte Stat bør, ligesaa lidet som det enkelte Menneske, ville ansee sig selv for en Undtagelse fra den Regel, som den, i Henseende til sig selv, ønsker og vil at andre Stater ubrødelig skulle holde.

Dersom altsaa en Stat ønskede at dens Medlemmer maatte nyde Fordele, Embeder o. s. v. i andre fremmede Stater, men selv ikke vederlids vilde forunde disse Staters Medlemmer lige Fordele i sine, saa vilde den i dette Stykke uden Tvivl handle egennyttigt og uretfærdigt.

Dog, naar den ikke attraaede dette, naar den ligesaa villig for sine Medlemmer frasagde sig de Fordele i fremmede Staters Lande, som den ikke vilde forunde deres Medlemmer i sine, saa kunde man ikke heller længer gjøre den denne Behovsdelse, siden den Regel: "Enhvert Lands Indfødte kan kun vente at erholde Embeder, og andre lignende Fordele, i det Land, hvor de ere fødte;" nok kunde synes at være i Stand til at opvirke Dyrernes efterl. Skr. B

høies til en almindelig giældende Lov for alle Stater og deres indbyrdes Forhold til hinanden.

Men her kan man nu opkaste det andet Spørgsmaal: Kunde der ikke endnu tænkes andre fadelige Følger af en saadan almindelig fastsat Lov, der kunde bevæge Statsborgeren til at søge den, om ikke ganske ophævet, saa dog mindre almindelig og udeslukkende sanktioneret?

Enhver Borger maa, naar ikke andre særdeles Forbindelser, som han har indgaaet med Staten, hindre det, have den fuldkomneste Frihed til at forlade det Stats-Samsfund, af hvilket han er Medlem, og begive sig ind i et andet, som behaager ham bedre.

Iblandt Staters Medlemmer maae nødvendig endeel opofre sig til dens umiddelbare Tjeneste, og denne Opoffelse finder ikke blot Sted i den Tid, da de virkelig befinde sig i Tjenesten. Forberedelsen til denne Tjeneste optager ikke sjelden en Mand's hele Ungdom; for engang at blive duelig til Dømmer, til Lærer og overhovedet til Embedsmand i Staten, maa Borgeren opgive alle andre Udfigter til at forbyrve sig det Fornødne, og forskaffe sig blide Kaar i Livet; anvende sin Tid, sin Formue, sine Evner paa at

tilveiebringe sig de Indfigter og Færdigheder, hvorved han engang, om det forundes ham, kan komme til at tjene Staten. En uundgaelig Følge af alt dette er det, at han, fordi han maatte anvende al Tid, Formue og Evne paa denne Maade, ingen Tid, Formue og Evne beholder tilovers for at erhverve sig andre Indfigter og Færdigheder, og indtræde i andre Forbindelser, hvorved han paa anden Maade, end den han har bestemt sig til, kunde erhverve sig det Fornødne; og altsaa ved sine Bestræbelser for engang at vorde dygtig til Statens Tjeneste, blev gjort udygtig til, at ernære sig paa en anden Maade.

Ogsaa denne, i et vidtstækt Land ikke endda saa lidet, Maffa af Statsborgere, maatte og give sin Stemme, naar det kom an paa at sanktionere en Lov, der skulde være retfærdig, eller alles Billie; og det i dette Tilfælde saa meget mere, siden netop disse, af alle Statsborgerne, ere de eneste, der kunne høste Frugter, eller erfare Skaden af en saadan Lov, naar den almindelig blev indført.

Hundrede, i sig selv retfærdige og uskyldige, eller dog i det mindste undskyldelige, Aarsager kan der nu tænkes, der kunde bevæge en saadan Statsborger til at forlade den Stat, hvori han er født, og tilforn har ønsket at ernære sig, og tilskynde ham til at begive sig til en anden; ja dersom han endog ikke ønskede det, saa kunde der dog endnu være Aarsager nok tilbage, der kunde gjøre ham det umuelige at ernære sig paa den eneste Maade han havde lært, i det Land hvor han var født, og derved nøde ham til at forlade det, og søge et andet.

Muligt var det, at han enten virkelig begik en Forseelse der, isald han endnu ikke var ansat i Statens Embeder, luskede Døren for at Befordring, eller, isald han alt var ansat, med Nettes kvalificerede sig til Afsættelse fra det Embede han beklædte, og Udelukkelse for Fremtiden fra alle Statens Embeder. Muligt var det ogsaa, at han uden sin Skyld, ved uheldige Tilfælde, ved Regjeringens Despotisme, (der i enhver Stat maa ansees for et smuligt Tilfælde) eller fordbunden var bleven ført bag Lyset, ved Dommeres Uretfærdighed, Uvidenhed, magtige Fienders Cabaler, som han maaskee blot ved sin Uegennyttig-

hed, stränge Uretfærdighed og Lver for det almindelige. Vel havde paadraget sig, (Verdens Historie opviser os meer end eet Exempel af dette Slags) eller af hundrede andre Aarsager, var bleven afsat fra sit Embede, og Døren tillukt for ham for al videre Befordring. Muligt endelig, at endeel af de mangfoldige Candidater, som paa Lykke og Fromme maae danne sig til at beklæde et Embede, enten ved Patroners Ugunst, ved Cabaler, ved egen uklog Opførsel, ved Frygttagighed og Mangel paa den Konst at vise de virkelige Talenter, de besidde, eller og blot ved Mængden af de værdigere eller ligesaa værdige Candidater, kunde for bestandig fortrænges fra at opnaae Maalet for deres Opoffrelser og Bestræbelser.

Sæt nu, at det var en Maxime, som alle Stater havde gjort til en fælleds, almindelig gyldig Lov: "Ingen kan under nogen Omstændighed haabe Embeder i noget andet Land, end det hvori han er født, med mindre han er en Mand af fortrinlig Formue, eller fortrinlige Talenter;" saa bleve alle disse Mennesker, ikke allene uundgaaelig nødsagede til at opgive en af deres Menneskerettigheder, at kunne begive sig i hvilket Statsamfund de selv behagede, — men hele Ver-

den vilde endog blive lukket for dem, og de selv kragte til den største Yderlighed, at omkomme af Mangel. I deres eget Fødeland kunde de, efter at de vare blevne affatte, udelukte, miskiendte, eller fortrængte, ikke længere ernære sig paa den Maade, som de havde lært; til enhver anden Maade at ernære sig paa vare de, ved den Tid o. s. v., som de havde maattet opoffre til deres Hovedsiemeed, gjort udeulige; og nu var der i den hele vide Verden ikke en eneste Krog lade dem aaben, hvor de paa en lovlig Maade kunde ernære sig, ved de Indsigter og Færdigheder, de havde erhvervet sig.

Dog sæt ogsaa, at denne Maxime ikke virkelig var bleven optaget til en almindelig gyldig Lov for alle Nationer, saa vilde Følgen for disse Ulykkelige, i det Land hvor den var optaget til Lov, dog i Grunden blive den samme. Den Indfødtte, der af een af foranstørte Årsager, ikke længer kunde ernære sig i sit Fødeland, vilde forgieves søge hen til andre Folkelag; disse vilde uden Tvivl udøve Siengjeldsensretten, og afvise ham med det uigjendrivelige Svar: Hvorledes tør Du haabe at nyde de Fordele i vort Land, som

Dit Fødeland offentlig har erklæret, at det ikke vil tilstaae vort Lands Medlemmer?

En Indvending forudsæer jeg ved denne Leilighed, som jeg dog ikke anseer for meget betydelig. Naar en Embedsmand, kunde man sige, der for virkelig Forseelse var affat fra sit Embede, strax i et andet Land kunde haabe at blive ansat til Embeder, saa vilde Affættelse pphøre at være en Straf. — Ganske vist, svarer jeg, er det en Straf at berøves et Gode, man har i Hænderne, og blot at beholde Haabet om, maaskee at faae det oprettet tilbage, helst naar dette Haabs Opfyldelse er forbundet med mange Vanskeligheder. Thi vanskeligt vil det altid være i et fremmed Land, at begynde den Bane paa nye, som man engang har lagt tilbage i sit eget; vanskeligt vil det altid være, i Concurrents med Landets Indfødte at naae Maalet, men umuligt vil det dog alligevel ikke være.

Foruden denne anførte Uleilighed vilde en Lov, der ganske udtrykkelig erklærede Fremmedes Udelukkelse fra Statens Embeder, endnu maaskee have et Par andre ubehagelige Følger.

Derfor den ikke skulde stride mod Statens sande Interesse, saa maatte den ingenlunde være

ganske almindelig; fortrinlig bemidlede, og fortrinlig fortienstfulde Fremmede maatte, som ovenfor er vist, gjøre Undtagelse fra den almindelige Regel.

Men just disse tvende, i sig selv saa fornuftige Undtagelser vilde give Anledning til tvende, vel tilfældige, men dog neppe undgaaelige Følger. Den første: At Regjeringen, enten af egen Drift, eller ført bag Lyset af dem, hvis Fordeel det maaskee kunde være, at saae uværdige Fremmede ansat, meget let kunde forledes til at gjøre alt for hyppige, med Lovens Aand modstridige, Undtagelser, og derved saaledes eludere Loven, at al den Herlighed, som Statsborgeren troede sig forsikret ved Loven, enten ganske faldt bort eller dog blev høist usikker og vaklende. Den anden: at denne Lov selv, ved disse Undtagelser, vilde blive Anledning til hyppig, udergiden maaskee grundet, men ligesaait ugrundet, Misforholdelse med Regjeringen. Aarsagen til begge Følger er een og den samme. Fortrinlig Rigdom, og endnu mere fortrinlig Indsigt og Fortieneste, er en Ting, som i sig selv er saa saare relativ, og som ikke altid lader sig maale med nogen sikker, almindelig erkjendt Maalestok; en Ting, der ikke saa tydelig kan lægges for Dagens Lys, at ingen Tvivl

derom mere kan være mulig; just derfor har man her ønskelig Leilighed til at udgive middelmaadig Indsigt og Fortieneste for stor, og store for fortrinlige. Just derfor har man ogsaa, paa den anden Side, ønskelig Leilighed til at nedsette virkelig fortrinlige Indsigter og Fortienester til blot middelmaadige. Dette sidste er saa meget mere at formode, da, ved en Fremmeds Ansættelse, andre, som troe sig tilfidesatte for ham, finde sig fornærmede, og disses Egennytte og Forsængelighed, — der tillige understøttes af saa mange andres Egennytte og Forsængelighed, der enten for deres Forbindelsers Skyld med ham, eller fordi de i hans Skiebne troe at forudsee deres egen, eller og blot af krænket National-Stolthed, gjøre Partie med ham, — let forleder dem til at være ubillige Dommere over den Fremmedes virkelige Fortienester og Regjeringens Fremgangsmaade. Naar Lidenskaberne ere bragte i Oprør, saa bestikke de lettelig Fornuften til at fælde en partisk og uretfærdig Dom. Den, som stuer igjennem Lidenskabernes Glas, anseer let den yndede Pygmæ for en Riempe; eller den ikke yndede Riempe for en Pygmæ.

Og nu vil jeg samle Resultatet af alle disse Undersøgelser. Efter min bedste Overbeviisning kan det ikke blive andet end følgende:

a) Regenten handler retfærdigt, naar han ved at ansætte Fremmede hos en ganske raar og uoplyst Nation, stræber at oplyse og cultivere den. Forudsat, at han forresten gaaer til Værks hermed uden Despotisme og med den fornødne Klogskab.

b) Han handler retfærdigt, naar han, selv hos en Nation, der ikke længer kan regnes iblandt de raar og uculiverede, ansætter fortrinlige Fremmede.

c) Den Regel, ikke at ansætte Fremmede, som man ikke kan regne blandt de fortrinlig indsigtfulde og fortienstfulde, til Embeder, hvortil Regenten, blandt sine egne indfødte Statsborgere, kan finde lige duelige Subjekter, er en Maxime, som han in praxi vel, saa vidt som muligt, bør holde for Gæ.

Jeg siger lige duelige Subjekter; — naar flere Candidater søge et Embede, saa er dog kun een, eller, om man antager at der er flere lige duelige, kun nogle de dueligste; endskiønt det derfor ingenlunde er sagt, at disse, fordi de ere de

dueligste iblandt den, i dette Tilfælde, søgende Massa af Candidater, derfor tillige ere de dueligste af alle Statsborgere, der kunde forvalte det ansøgte Embede.

Jeg sætter nu altsaa, at en Fremmed, der havde vandret den samme Bane, og underkaster sig de samme Prøver, som de Indfødte, befandtes i ovenangførte Mening: just ikke at overgaae alle Indfødte, men dog i det nærværende Tilfælde at være den dueligste af de ansøgende Candidater; saa handlede, i mine Tanker, Regieringen ingenlunde uretfærdigt i at give ham det ansøgte Embede, fremfor de mindre duelige ansøgende Indfødte^{*)}.

Vel veed jeg man har sagt, at Regieringen, naar Fremmede og Indfødte kom i Concurrentis, skulde foretrække den Indfødte, der kunde foretrække

^{*)} Men her, vilde man maaffet indvende, vilde Regieringen paadrage sig ligesaa megen Misforntielse, som i det af mig ovenangførte Tilfælde. Jeg svarer, at denne Slags Misforntielse kan Regieringen, den maa handle saa upartisk som den ogsaa vil, næsten aldrig undgaae. Den, som troer sig tilfidsat, og naar troet Menneskets Forsængelighed ikke dette, vil næsten altid blive misforntiet, men den Misforntiede har i det Tilfælde, at de Fremmede ikke ere udelukte ved en udtrykkelig Lov, ikke heller at anke paa, at Loven er overtraadt og Regieringens Løfter brudte.

Embedet, skønde taliter qualiter, fremfor den due-
lige Fremmede. Men dette kan neppe bestaae med
Regentens Pligt, at sørge for at Statens Anliggen-
der blive forvaltede saa vel som muligt; heller ikke
kan man troe, at dette vilde stemme overeens med
Statsborgerens Billie, saalænge denne bestemtes af
fornuftige Grunde.

En anden Sag var det, naar lige dueelige Ind-
fødte og Fremmede kom i Concurrents; det vilde da
være rigtigst at foretrække den Indfødte, siden Stats-
borgerne, naar de vare forvissede om at Statens An-
liggender lige godt blev besørgede, formedelst den
naturlige Forkierlighed til deres egne Landsmænd,
rimeligst vilde ønske Fordelene af Embedet i disse
Sidstes Hænder.

d) Men denne Maxime burde, efter min
Formening, ikke ophøies til en udtryffeligg sank-
tioneret og høitidelig erklæret Lov, som man
i alle Tilfælde ubrødelig burde følge.

Det forstaaer sig selv, at man imod Nationer,
der selv udtryffeligg havde sanktioneret en saadan
Lov imod alle Udlandinge, ogsaa med største Ret-
færdighed kunde udøve Siengjeldsens Ret, ved at
udelukke disse Borgere fra de Fordels, som de selv
udtryffeligg havde nægret andre.

Om Kierlighed til Fædrelandet.

Menneskene ombytte i det daglige Liv deres Ord og Begreber næsten ligesom deres Penge. Det er kun Verseleeren, der, paa sin Guldvægt, nøie eftergrundsker ethvert Møntstykkets sande Gehalt. I det virksomme Liv, i Handel og Wandel giver man ikke, og kan umulig give, sig denne Umage; men udgiver og modtager Pengene, ubekymrede om de netop holde deres rette Gehalt eller ikke; om Præget er fuldkommen rigtigt eller ikke. Man er, i den Skynding i hvilken man handler, fornøiet med naar Præget og Størrelsen ligner de Møntsorter, som ere gangbare under det samme Navn.

Og netop ligesaaledes gaaer det med Ord og Begreber i det daglige Liv. I den Skynding, i hvilken man nødsages at bruge dem, undersøger man ikke saa nøie Ordernes og Begrebernes sande Gehalt. Det er kun Ordgrundskeren, der veier

Udtrykkenes, og Philosophens som prøver Begrebnes, sande Gehalt paa deres Guldvægt.

En Følge af dette er det da altsaa, at man ikke sjelden i det daglige Liv bruger eet Udtryk istedet for et andet, som var mere adæquat og rigtigt, og forbytter eet Begreb med et andet, der ikke fuldkommen svarer dertil, naar begge disse Begreber blot bestodde en, ofte endda meget fiern, Lighed med hinanden.

I det daglige Liv, og i Hensende til mange Udtryk og Begreber, som der ere gangbare, kan det og saa ofte være ligegyldigt, om man end ikke med Ordgrundkerens og Philosophens Nøiagtighed afmaaler ethvert Begreb og Udtryk. Men hvor det kommer an paa moralske Begreber, hvor Spørgsmaalet er om Dyd og Last, der kan det ikke længer være saa ganske ligegyldigt. Bildfarelser i Udtryk føde her ofte Bildfarelse i Begreber, og disse sidste mislede ikke sjelden ganske Menneskets moralske Omdømme.

Iblandt dette Slags Begreber troer jeg, med Føie at kunne regne Begrebet om Kiærlighed til Fædrelandet; en Sag, der lige fra Grækernes og Romernes Dage indtil vore, er bleven hædret, som den meest ophøiede og ædelste Dyd. Hvad

er dens egentlige og sande Gehalt? fortæner den disse mangfoldige og prægtige Lovtaler og Lovsange som ere bleven dem helligede? Disse Spørgsmaal kunde nok fortjene en nøiere Undersøgelse.

Enhver veed, at man ved Kiærlighed til Fædrelandet forstaaer den Forkiærlighed, som man i Almindelighed føler for den Vlet Jord, hvor man først har seet Dagens Lys, det Land, hvoraf denne Vlet er en Deel, og de Mennesker, som dette Land indeholder. En Forkiærlighed, der gjør, at man behandler dette Lands Mangler, og disse Menneskers Feil med mere Skanssel end andre Landes Mangler, og deres Indbyggeres Feil; at man inderligere glædes over disse Menneskers Lykke, inderligere bedrøves over deres Vanheld end over andres, og overalt føler en langt stærkere Drift til at bidrage til deres Vel, og afvende deres Skæde, end man føler i Hensende til den øvrige store Masse af Menneskene, der ikke ere dette Lands Indbyggere.

Enhver Ting har sin Aarsag, og hvad er da Aarsagen til denne Forkiærlighed, som vi føle for et vist Land og visse Mennesker, blot fordi vi ere fødte deri, og iblandt dem?

Birekners efterl. Skr. C

Adspørger man Physikeren om Aarsagen til en vis Naturbegivenhed, saa har han gjort nok, naar han angiver de almindelige Naturlove, under hvilke den omspurgte Begivenhed maa henføres, og viser at den er en Følge af disse Naturlove. Jeg vil derfor ogsaa bestræbe mig for at opdage de i Menneskers Natur grundede almindelige Love, under hvilke denne Forkierlighed maa henføres, som en Virkning af sine Aarsager. En saadan i den menneskelige Natur grundet almindelig Lov, under hvilken denne Forkierlighed kan henføres, er nu for det første Vanens Magt over Mennesket. Vanen er, siger Ordsproget, den anden Natur. Endskiøndt det menneskelige Røn kan leve under alle Himmelegne, saa gjør dog Vanen, at det enkelte Menneske almindelig befinder sig bedst under det Clima, hvor han er født og opdraget, og ved den Levemaade, hvorved han fra Barndommen af er bleven opvant; ofte har dette endog saa stor Indflydelse paa Mennesket, at han ikke kan fordrage andre Himmelegne og en anden Levemaade. Vanen er det, som gjør, at selv Grønlands arme Søn, som Digteren siger,

"ei bytter sit golde Fjeld med kornrigt Land;"
disse golde Fjelde blant hvilke han er født og opdragen, ere ham gamle bekendte Venner. Hans hårde Cli-

ma, som Vanen har hærdet ham imod, er ham kiereere end mildere Himmelegne; hans usle Kost, hans Tran og Sælhundekød, som Vanen har gjort ham velsmagende, behageligere end alle Sybboernes lekkre Retter, og han foretrakker sin smudsige mørke Jordhytte for Europæernes lyse, reenlige og bekvemmere Boliger. Vanens Kraft gjør Ting til hvilke vi ere vant, uundværlige for os, saa uundværlige at vi ikke engang ønske at ombytte dem for det siensynligen bedre. Man har Exempler, at Wilde, som endog en Tidlang have opholdt sig i Stæderne, og der faaet Smag paa Europæernes Levemaade, frivillig have forladt dem og de civiliserede Menneskers langt bedre Levemaade, og søgt tilbage til deres Fædrene Skove, til deres Hytter, og igjen ernæret sig af Jordens Rødder, og den uviste Jagt.

Og her er da allerede en, i mine Tanker temmelig gyldig, Grund til den Vedhængen, som Menneskene føle for den Plet Jord, hvor de ere fødte og opdragne; og hvad nu Menneskene paa denne Plet angaaer, som de ogsaa fortrinlig elske, saa kan der ogsaa gives ligesaa antagelige Grunde for dette Særly. Ethvert Folk, ja hver Provinds, hver Bye selv har sine Sæder, sin særegne Tankemaade, sit

Charaktertræk, der ved Vanen og Opdragelsen bliver de Mennesker til Deel, som der ere fødte og opdragne; endskiøndt det ofte siden, ved Ophold paa andre Steder, bliver afflebet og forandret. Imidlertid gaaer dog dette fælleds Charaktertræk og disse fælleds Sæder, at man, i det mindste for de blive afflethne, bedre kan harmonere med disse Mennesker, hos hvilke man finder dem, end hos andre, hvis forskellige Sæder og Tone gjøre ligesom en Misklang med vore egne, og derved hindre den frivillige Conversation, som vi lettest finde hos dem, som ere fødte og opdragne paa samme Jordplet, som vi.

Saa ligesaa almindelig, i Menneskets Natur grunder, Lov er Ideernes Association. Det Huus, det Børelse, hvor vi engang har erfaret en stor Glæde, eller en stor Sorg, bringer os, saasnart vi træde ind i det, i det mindste saa længe indtil Vanen ogsaa her har svækket Indtrykket, Erindringen om den sølte Glæde eller Sorg altid tilbage; og oversætter os enten i en glad eller sorgelig Sindstemning. Iblandt alle Livets Glæder er nu nok Barndommens og den første Ungdoms Glæder ikke allene de kiereste, men og de, der efterlade sig det stærkeste og længstvarende

Indtryk paa vor Hukommelse, og disse Glæder have vi sædvanligst netop nydt paa de Steder, hvor vi ere fødte og opdragne. Synet af disse Steder, og alt hvad der bringer os dem i Erindring, erindrer os ogsaa om vort Livs sødeste og kiereste Glæder, og oversætter os i den glade Stemning, hvori vi befandt os den Gang, vi virkelig nødte dem.

Hver Høi, hver Dal, som gav os Glæder

Den er vort Minde dyrebart

Og hentykt Manden seer de Steder

Hvor han, som Barn, lofsalig var.

Dog alt dette vilde endnu kun tiene til at forklare den fortrinlige Kierlighed, som vi føle for den søregne Plet af Jord, hvor vi først have seet Dagens Lys, og de Mennesker, der behoe den. Men det er ikke blot denne Jordplet, og disse Mennesker, vi føle denne fortrinlige Kierlighed for; den udstrækker sig ogsaa til det hele Land, og den hele Stat, hvoraf denne Plet og disse Mennesker blot ere en saare ubetydelig Deel, og paa disse sidste kan alt det ovenanførte dog umuligen anvendes. Saa meget end Vane, Ungdoms Glæder, harmonerende Mennesker kunne have gjort mig mit umiddelbare Fødested kiert og dyrebart

bart, saa gielder dette dog ingenlunde, om hele Danmark og alle dets Provindser, hvoraf nogle ere mig ligesaa ubekjendte, som Provindserne i Frankrig, hvor jeg aldrig har været, og som Vanen altsaa heller ikke kan have gjort mig kiere; hvor Ungdommens og Barndommens Glæder, som jeg der ikke har nydt, heller ikke ved Erinbringen igien kunne opvækkes hos mig, og hvor Menneskenes Sæder og Tænkemaade maaskee ligesaa lidet harmonerer med min, som Indbyggernes i ganske fremmede Stater; og dog føler jeg for det hele mit Fædreland, der bestaaer af disse Provindser, en Grad af Kierlighed og Interesse, som jeg ikke føler for noget andet Land paa den hele Jord.

For at forklare dette Særlynd nødsages vi altsaa til at see os om efter andre Grunde, der ikke som de to anførte, blot forklare en Deel, men hele Spørgsmaalets Omfang. Og her frembyder sig da strax, en i mine Tanker saare goldig, Grund. Menneskenes Kierlighed, Had, Behag eller Mishag bliver sielden staaende ved den Ting, eller den Person allene, som umiddelbar har paadraget sig den. Har en Person fornærmet os, saa opvækker ikke blot hans egen Person vort Mishag, men dette Mishag udstrækker sig ogsaa til alt hvad der paa nogen Maade

staaer i Forbindelse med ham; hans Børn, Slægtninge, ja ofte den Stand selv til hvilken han hører ere os forhadte, i det mindste saa længe forhadte, indtil Fornuften faaer Tid til at berigtige og undertrykke disse ufornuftige og umoraliske Følelser. Netop det samme indtreffer med Venskab, Kierlighed, Taknemmelighed; alt hvad der paa nogen, ofte meget fiern, Maade staaer i Forbindelse med vor Ven, er os kiert; blot Handsken af den elskede Pige har tidt hos den varme entusiastiske Elsker opvakt den meest overdrevne Glæde. Blive vi vel modtagne i et fremmed Land, overser en der boende Mand os med Velgierninger; saa bliver siden ikke blot Velgiævereren, og de, som saavel have modtaget os, men alle hans Landsmænd og deres hele Land os kiert og dyrebart, endskiøndt der ganske vist i dette Land og iblandt disse Landsmænd vilde gives mangfoldige, der vilde have handlet langt anderledes. Og saaledes forholder det sig ogsaa med Ungdommens Glæder og alle de andre Aarsager, der foraarsage den fortrinlige Kierlighed, som vi føle for den Plet Jord, hvor vi umiddelbar ere fødte og opdragne, og for dens Indbyggere. Den opvakte Glæde indskrænker sig ikke til denne Plet og disse Mennesker allene, den udstrækker sig til alt, hvad der staaer i Forbindelse

med den, til det hele Land og dets Indbyggere, af hvilke hiin Væb og dets Beboere er en Deel.

Men een Grund, og maaskee den vigtigste, er endnu tilbage, og den er Menneskenes Forsængelighed og Egenkierlighed. Jeg mener ved denne Egenkierlighed ikke blot det, at vi selv og vor Fordeel, ere forbundne med det Heles Fordeel eller Skæde, hvilket ikke inddræffer ved noget andet Lands Skiebne, med hvilket vi ikke saa nær ere forbundne, som med vort Fædreland. Saa vigtig, som endog denne Omstændighed er, saa hene hører den dog nærmere til det Spørgsmaals Besvarelse: hvorfor interesserer den Stats Væb og Væb, af hvilke vi ere Medborgere, os stærkere end enhver anden Stats? end til det Spørgsmaals: hvorfor interesserer Fædrelandet os stærkere end ethvert andet Land? med mindre vi tillige ere Statsborgere i det Land, hvor vi ere fødte, hvilket ikke altid er Tilfælde. Det, jeg meener, er den magiske Kraft, som Egenkierlighed og Forsængelighed lægger i det lille Ord: mit, og den Værd, som den tillægger enhver Ting, som vi paa nogen Maade kunne tilegne os, eller som staaer i noget Slags Forhold eller Forbindelse til vort kære Jeg. Mit Hus, min Ejendom, mi-

ne Slægtninger ere mig blot af den Aarsag, fordi jeg kan kalde dem mine, kiere end alle andre Huse, end alle andre Menneskers Eiendomme; og deres Slægtninge staae, hvis de ikke ved andre Foreris tilvinde sig min Gunst, eller mine egne forspilde den, vist altid tilbage for mine egne. Og af den samme Aarsag er ogsaa min Fødehø og mit Fædreland mig kiere, end alle andre Byer og Lande, som jeg ikke kan tilegne mig ved at tilføie det Ord: mit, og med hvilke jeg ikke staaer i nogen Forbindelse. Mennesket anseer alle disse Ting, som Dele af, eller i det mindste som Anhang til sit, eget kære Jeg; og tillader dem derfor ogsaa en Deel af den Kierlighed, med hvilken han elsker dette kære Jeg.

Af denne Grund kan man nu forklare den partiske Skaansel, som man viser imod sit Fædreland, dets Mangler, dets Indvaaernes Feil og Indretningers Ufuldkommenheder. Man kan selv være fuldkommen overbevist om alt dette; og dog hører man det høist ugerne paa anket af Fremmede; man stræber at besmykke, at undskylde og forsvare disse Mangler, og tillader sig, for at opnaae denne Hensigt, ikke selden sophistiske Konster, for at bevise Urigtigheden af det, om

hvis Nødtighed man dog i sit Hjertes Junderste føler sig overbevist. Her foregaaer netop det samme hos Mennesket, som der saa ofte foregaaer med andre Ting, som han kalder sine, og med hvilke han forestiller sig at staae i Forbindelse; saa overbevist som man ofte er om sine Børns, sine Slægtningers o. s. v. Feil, saa seer man det dog høist ugiern, at de blive bemærkede af Fremmede. Vi ansee disse Personer som en Deel af os selv, og troe derfor ogsaa at Skammen over deres begangne Feiltrin falder tilbage paa os, og derved berøver os en Deel af den Agtelse, som vi ellers vilde have opnaaet. Paa den anden Side tilegne vi os ogsaa, og det af samme Grund, det Gode, som findes hos disse Personer. En Søn, en Slæktning, der viser sig som en Mand af Fortieneste, eller gjør værdig Opsigt i Verden, forsøger ligesom vor egen Værd. Det gaaer os ind alt det, vi tilegne os, og kalde vort, som det gaaer os med os selv. Vi villegierne at vore Medmennesker skulle agte os saa meget, og tænke saa fordeelagtigen om os som mueligt. Hvor meget vi end ofte kiende vore egne Feil, saa

ville vi dog gjerne stule, besmykke og forsvare dem for andre. Føle vi end, at vi ikke ere saa gode som vi burde være; saa ville vi dog høist gjerne, at andre skulle ansee os derfor.

Endskiøndt Fædrelands-Kierligheden udstrækker sig til det hele Land og alle dets Indbyggere, Indretninger o. s. v., saa gives der dog Grader i denne Kierlighed. Almindeligen elsker Mennesket, først og fortrinligst sit umiddelbare Fødested, eller rettere, det Sted, hvor han er opdraget, og har nydt Barndommens og Ungdommens Glæder; næst derefter, den Provinds, hvori dette Sted ligger; med mindre Varme elsker han de længere borte afliggende Provindser; sig selv anseer Mennesket som Middelpunkten for flere concentriske Kredse. Jo nærmere det Sted eller de Mennesker, han tilegner sig som sine, befinde sig ved Middelpunkten, jo mere vover, — og jo længere deres Afstand er fra denne Middelpunkt, jo mere taber sig ogsaa den Interesse, han føler for dem.

Naar Mennesket første Gang i sit Liv forlader dette Fødested, som Vanen har gjort ham saa kiert; disse Mennesker, som han saa let kan harmonere med; disse Steder, hvortil Erindringen af Livets kiereste Glæder er fastknyttet; de kiere Ven-

ner, som han der maa forlade, saa føler han
 Hiemvee, og Længsel. Det er altid Mennesket
 naturligt, at den rolige Besiddelse af et Gode giver
 ham kold og ligegyldig derimod; først naar han
 enten har tabt, eller staaer i Fare for at tabe det,
 føler han dets fulde Værd, og katter det ikke siels
 den høiere end det vel fortjener. Forgieves træder
 den, som har forladt sit Fødeland, ind i de skønneste
 og meest romantiske Egne af Verden; Egne, som
 langt overgaae alt hvad han kan træffe i sit eget Hiem;
 saameget som ogsaa disse, ved deres Nyhed
 og Yndighed, virke paa ham, saa er det dog for
 ham lutter ubekjendte skønne Physiognomier, med
 hvilke han endnu ikke tilfulde kan familiarisere
 sig. Lad ham end finde de ædelste og interes-
 santeste Mennesker; han kender dem endnu ikke
 tilfulde, kan endnu ikke saa ganske harmonere
 med dem, som med hine ham saa dyrebare Ven-
 ner, som han har maattet efterlade i sit Fødeland;
 midt i den største Tummel af Mennesker, sidder han
 forladt af alle; og den mindste Ting, der tilbage-
 bringer Erindringen om de forhen mødte Glæder,
 kan bevæge ham til at ønske sig bort fra det mest for-
 tryllende jordiske Paradiis, selv til Zaras Dekener,
 naar han kun der kan nyde de Venners Omgang

og de Glæder, som han nu med Smerte ønsker sig
 tilbage.

Dog denne Tilstand varer heller ikke evig; den
 velgjørende Tid, der har helbredet saa mange Saar,
 helbreder ogsaa dette. Man familiariserer sig efter-
 haanden med Gienstandene og Menneskene, vænnes
 til Sædne, og Erindringen om fordums Glæder tar-
 ker sin Styrke. Er vi desuden saa lykkelige at finde en
 Ven, hvis Hoved og Hierte harmonerer med os,
 saa feiler intet i vor Lykke; Erindringen om de Glæ-
 der og Venner vi have forladt, fortrænges af den Glæ-
 de, vi føle ved de nye. Vi ofre dem vel en Venkabs,
 men ikke længer Savnets bittre, smertelige Taarer.

Efterat vi nu have undersøgt vort Emnes Na-
 tur, og om det er tilladt saaledes at udtrykke sig,
 dets Fødsels Historie; en Undersøgelse, hvorved jeg
 maaskee har opholdt mig længere end jeg burde; er
 det Tid engang at vende tilbage til Hovedspørgs-
 maalet: "hvad moralsk Værd har denne Kierlighed til
 Fødelandet? og kan man, uden at gjøre sig skyldig
 i en Urimelighed, paastaae: at den ikke allene er
 en Dyd, men een af de ædelste og ypperste Dy-
 der?"

Uf alle de foregaaende Undersøgelser er det
 klart, at Kierlighed til Fødelandet er en Følelse, og

det en Følelse, der, liig alle vore andre Følelser, er udsprungen af Egenkierligheds Rod. En Folge af denne Slutning, er at den, naar man vil tale bestemt, heller aldrig kan fortiene at kaldes en Dyd, og endnu mindre en af de ædelste og ypperste Dyder; at den hverken i og for sig selv er skicket til at være Objektet for en moralsk Befaling, eller til at være Drivesteder til nogen virkelig dydig Handling.

Naar jeg siger, at Kierlighed til Fædrelandet ikke er skicket til at være Objektet for nogen moralsk Befaling, saa mener jeg derved ingenslunde, at vore Følelser ganske ere fritagne for Moralitetens Lov. Ganske vist ere de i deres Ytringer underkastede Moralloven, saavelsom alle andre vore frie Handlinger, og saavidt som de ere frie Handlinger. Fornuften kan tvinge, styre, lede dem, og forsaavidt ere deres Ytringer frie Handlinger, som fuldkommen staae under Moralloven. Kun i Henseende til deres Natur. Oprindelse, og den Virkning, de gjøre paa vor Sandfælsighed, ere de paa den anden Side allene underkastede Naturens almindelige Lov, som det ikke staaer i Menneskets frie Villie at ophæve eller forandre. Om jeg vil smage Sukkeret sødt eller bedst, om jeg vil føle Glæde over en vis Person og Ting eller ikke? er noget der

fuldkommen staaer under Naturens Lov, der beroer paa min Sandfælsigheds, og de paa den virkende Tings Beskaffenhed; det er altsaa ikke min frie Villie underkaster, og det kan, siden kun frie Handlinger kunne være Moralloven underkastede, heller ikke være Objekt for nogen moralsk Befaling. En Lov, der vilde afgive sig med at befale eller forbyde flige Handlinger, som vilde befale eller forbyde os at smage og føle saa eller saa, vilde i alle Tilfælde være en høist ufornuftig og urime'ig Lov. Thi enten befalede eller forbød den mig Ting, hvortil Naturlovene og min Sandfælsigheds Indretning, desuden nødte mig, og da var den høist overflødig; eller den befalede mig Ting, som stred mod min Sandfælsigheds Indretning, saasom at smage Sukkeret bedst, og at elske et moralsk afskyeligt Menneske; og da befalede den mig noget, som ikke kunde befales, siden det ikke beroede paa min fri Villie at forandre Naturens Lov og min Sandfælsigheds Natur og Indretning.

Kierlighed til Fædrelandet er en Følelse, der har samme Natur. Oprindelse som vore andre Følelser, og ligesaavel i Henseende til sin Natur. Oprindelse og den Virkning, den gjør paa min Sandfælsighed, er Naturlovene underkaster, som alle vore vore

rige Følelser. Den, som ingen Fædrelands Kierlighed besidder, kan jeg ikke befale at besidde den. Dens Virkning hører ikke til Menneskets frie Handlinger, og kan derfor heller ikke være Objekt for nogen moralsk Befaling.

Og ligesaa lidt som den kan være Objekt for nogen moralsk Befaling; ligesaa lidt kan den og være en duelig Drivefæder til nogen virkelig moralsk god Handling. "Enhver, siger Apostelen, kan kun rose sig af det, som er hans egen Gierning"; men vore Følelser, deres større eller mindre Grad, er ingenlunde vor eget, men blot Naturens Værk, og kan derfor ingenlunde tilregnes os til allermindste Fortieneste. Alt hvad Mennesket foretager sig blot af Temperament, Drift, Følelse, har altsaa i Moralistens Øine ingen moralsk Værd. Den eneste rene Kilde af hvilken alle vore dydige Handlinger bør flyde, er ene Agtelse for Moralloven, for Pligt og Samvittighed; og hvad jeg gjør, blot fordi jeg føler større Kierlighed for mit Land, end for noget andet, det gjør jeg ikke af Agtelse for Morallov, for Pligt og Samvittighed, men blot af Instinkt og Følelse.

Man taler rigtig nok om dydige Følelser. Skal dette Udtryk betyde noget, saa kan det blot

betyde: Følelser, som ikke overskride de Grændser, Moralloven sætter, Følelser, der gaae ud paa det samme, som den af andre Grunde befaler os, og som gjøre det lettere for os at efterkomme dens Befalinger, hvorfor det ogsaa i denne Henseende altid bliver vor Pligt at cultivere dem. Af dette Slags er Medlidenskab, Deeltagelse i andres Død, saalænge den bliver inden de Grændser, som Retfærdigheden sætter. Den gaaer ud paa de samme Handlinger, som ogsaa Moralloven befaler os, og gjør det i mange Tilfælde lettere for os at adlyde disse dens Befalinger, og underkaste os de Opoffrelser, som den i denne Henseende paabyder os. Imidlertid er det dog kun høist uegentligen, at man kalder denne og andre Følelser dydige. De kunne, som jeg ovenfor har sagt, ikke være nogen duelig Drivefæder til virkelig dydige Handlinger. Det høieste, de kunne frembringe, er Legalitet, Handlingernes udvortes Overensstemmelse med Moralloven, ikke Moralitet, Handlinger, foretagne af Agtelse for Moralloven selv. Og selv dette virke de ikke altid. Ligesom de ofte gjøre det lettere for Menneskene at foretage sig moralsk gode Handlinger, saa Birckners efterl. Skr. D

henrive de det ogsaa ofte til at foretage sig Handlinger, der ere aabenbar umoraliske. En alt for medlidende Dommer kan ofte, bevæget af sin Medlidenhed, forledes til at overtræde sin første og helligste Pligt, Retfærdigheden.

En urimeligere Indvending kan der af samme Aarsag neppe gøres mod Christendommen, end den, som nogle af dens Angribere have gjort paa dens Moral, at der blandt alle dens Forskrifter ikke fandtes eet eneste Bud, som paabød Kjærlighed til Fædrelandet, og ligesaa lidet, eet eneste, som paabød Venskab. Med mere Føie kunde man have rettet sit Angreb imod den, hvis et saadant Bud virkelig befandtes blandt dens moraliske Forskrifter. Urimeligere kan dog vel ingen Bebreidelse være end den, at Christendommen ikke har befaleet, hvad i og for sig selv ikke kan være noget Object for moraliske Befalinger. Urimeligere ingen Indvending, end den, at Jesus ikke har anbefalet en Drivesfæder, som i sig selv er ganske uskicket til at være en moralisk Drivesfæder. En langt bedre Maxime har han opstillet os i Christendommens tvende Hovedbud: "At elske Gud af vort ganske Hjerter, og vor Næste lige som os selv."

Det samme, som jeg her har sagt om Kjærlighed til Fædrelandet, kan ogsaa med Rette anvendes paa Venskab. Denne Følelse, der beroer paa den inderlige Harmonie i Tænkemaade og Hjerter, som det er saa yderlig vanskeligt at finde blandt Menneskene, og som man maa ansee for saa stor en Lykke, naar man har fundet den, kan ligesaa lidet være Object for moraliske Befalinger, som Kjærlighed til Fædrelandet eller nogen af vore andre Følelser. Aldrig kan man befale et Menneske, at vælge denne, eller hiin til Ven, hvor saadan Harmonie mangler. Aldrig kan man befale den, som endnu ikke har fundet et saadant harmonerende Menneske, eller hvis Hjerter ikke er oplagt til Venskab, at han skal søle Venkab.

Selv som en fuldkommen reen Drivesfæder til moraliske Handlinger, kan Venskab, saa hellig denne Følelse end altid er for ethvert godt Menneskes Hjerter, dog ikke anbefales. Det høieste, den kan frembringe, er Legalitet, og ofte forleder Venkab selv Mennesket til at overtræde Moralslovens hellige Befalinger.

En Indvending kunde man maaskee endnu gøre mod de ovennævnte Erindringer, og den

er: Endskiøndt Kierlighed til Fædrelandet, som Natufølelse, ikke kan være Object for moralske Befalinger, endskiøndt denne Følelse ligesaa lidet som andre Følelser, kan være en duelig Driverfiæder til moralske Handlinger, saa beroer dog det Hele paa en Misforstand. De Handlinger, der kunne flyde af denne Vedhængen ved Fædrelandet, denne Lyst til at fremme dets Vel og afværge dets Skade, denne Opoffrelse for Fædrelandet, ere gandske vist frie Handlinger, kunne være Objecter for moralske Befalinger, og kunne, naar de udledes ikke blot af Følelsen, men af rigtige moralske Maximer, ogsaa blive moralske gode Handlinger.

Det første Spørgsmaal bliver da her: hvilke ere disse Maximer, hvoraf disse frie Handlingers Moralitet skal udledes? Hvoledes kan den Maxime: Stræb at bidrage alt, hvad Du kan, til at fremme den Stats Vel, i hvilken Du er født og opdragen, og det af den Grund at Du der er født og opdragen, skulde det end koste Dig nok saa stor Opoffrelse! — udledes af andre for rigtig erkendte moralske Maximer, og altsaa enten middelbar eller umiddelbar af den høieste Morallov selv?

Menneskets Forpligtelse til Fædrelandskierlighed, eller, for at tale bestemt, til Opoffrelser for Fædrelandet, har man søgt at udlede af Taknemmelighedens hellige Pligt, og smaa tilstaae, at den, naar Deductionen befandtes rigtig, gandske vist var bygget paa en høist hellig og ærværdig Grund.

Taknemmelighed forudsætter altid virkelige Velgierninger. At Menneskene ikke mod mig overtøede Menneskelighedens Bud, og fornærmedes Rettigheder; at de opfyldte de Pligter, som jeg ikke blot kunde gjøre mig Regning paa af deres Velvillie, men som jeg efter den strengeste Retfærdighed kunde fordrø, berettiger endnu ingen til at gjøre Fordring paa min Taknemmelighed. Jeg skylder Ingen Taknemmelighed, fordi han paa en eensom Vel, hvor jeg møder ham, lader mig gaae med Fred, og hverken semlæster, udylyndrer eller myrder mig. Haandværksmanden skylder sin Kunde ingen Taknemmelighed, fordi denne betaler ham sit Arbejde, og Gjældneren ikke heller skylder sin Gjælder, fordi denne ærlig og redelig tilbagegiver det Laante.

Man skylder Fædrelandet Taknemmelighed, siger man, fordi man der er født, opdragen, og

har erholdt sin behørlige Uddannelse, og fordi man der fra Barndommen af har nydt den tilbørlige Sikkerhed og Beskyttelse, der foresundet de fornødne Anstalter til sin Oplærelse.

At paastaae, at vi skyldte Fædrelandet Taknemmelighed, fordi vi der ere fødte og opdragte, eller fordi det har tilladt os at fødes og opdrages inden dets Grændser, er uden Tvivl en overdreven Fordring. Fædrelandet vilde, isald det havde forbudt vore Forældre derte, have gjort sig skyldig i den største Umenneskelighed; og man skylder dog vel Ingen Taknemmelighed, fordi han ikke behandler os umenneskelig? Indvaanerne i Sinope, siger Diogenes hos Wieland, maatte i Sandhed dog have været meget uheldige, hvis de vilde have formeent min Moder, som dog var en stikkelig Kone, at stille sig af med mig inden deres Muure.

Og nu Opdragelsen. Naar jeg undtager det Tilfælde, at vi ere opdragte paa Statens umiddelbare Bekostning, en Belgierning, der fornemmelig om Opdragelsen har været god, ganske vist kan gjøre Fordring paa vor Taknemmelighed, saa er det dog egentlig vore Forældre, eller dem, som i deres Sted paatog sig vor Op-

dragelse, hvilke vi skyldte denne Taknemmelighed for vor Opdragelse. De allene have haft al Omforg og Bekostning; Staten har dertil ikke givet dem det ringeste. Jeg indseer derfor ikke, hvorfor vi i denne Henseende skulde skyldte den Taknemmelighed for Belgierninger, som vi siensynlig have oppebaaret af andre.

Men Staten har dog ved den Beskyttelse, som vore Forældre og Opdragere have nydt, gjort det mueligt for dem at opdrage os, og for denne Belgierning skyldte vi dem dog Taknemmelighed? Jeg gientager her hvad jeg ovenfor har anført, at man ei endnu skylder den Taknemmelighed, som blot gjør, hvad man seer den strengeste Nødsfærdighed kan fordre af ham. Denne Beskyttelse er en Ting, som Statsborgerne kunne fordre af Staten paa Grund af Statsforeningen selv, og for hvilken vore Forældre og Opdragere allerede betaldte deres Bield ved de Bidrag og Opofferelser, som de for denne Beskyttelse bringe Statskassen.

Men Fædrelandet har dog ved de Anstalter, det har søiet til Oplysning og Undervisning, kraftig arbeidet med til dette Maal? Jeg vil ikke her beraabe mig paa Statens For-

bindelighed til at søie flige Anstalter, men blot anmærke, at disse Anstalter i mangfoldige Stater ere høist usle, og at Mennesker derfor ofte maa søge privat Hielp til sin Oplysning og Dannelse, eller saa godt som mueligt stræbe at danne sig selv. Skulde altsaa Mennesket af denne Grund skyldte Staten Taknemmelighed, saa maatte det blot være den Stat, det Fædreland, der havde søiet gode Anstalter af dette Slags, men ikke enhver Stat eller ethvert Fædreland i Almindelighed og uden Undtagelse.

Ansagen, der har forledt Menneskene til at søie saa mange Lovtaler paa Fædrelandskierlighedens moralske Værd, er uden Tvivl, at denne Fælselse i sig selv er Mennesket saa kær og dyrebar, og at den ofte kan bringe Mennesket til at ytre Standhaftighed, og at gjøre Opoffelser for det Hele; thi denne Standhaftighed, disse Opoffelser opvække altid Beundring hos os, og da Standhaftighed og Opoffelse sædvanlig ere Ingredient, ser i Dyden, forlede de os let i vor Beundring til at ansee enhver Handling, i hvilken vi finde dem, for en dydig Handling, og enhver Drivesked der til flige Handlinger, for en ren Drivesked til dydige Handlinger.

Dulce et decorum est pro patria mori.

Man hører jo endog ikke selden, at Menneskene, uden Hensyn til Handlingens Hensigt og Driveskedrenes Nænsked, kalde selv den Lastefuldes Standhaftighed, og de Opoffelser, han foretager sig for at naae sine lastværdige Hensigter, Dyd.

Men den vigtigste Grund ligger dog uden Tvivl i et quid pro quo, en Forvirring af Begreberne, af den Art, som jeg i Indledningen til denne Afhandling har omtalt. Fordi mange, maaskee de fleste, som ere opdragne og fødte i et Land, tillige forblive deri, og altsaa ikke allene ere Indfødte, men ogsaa Statsborgere i det Land, hvori de ere fødte og opdragne, saa forbytte Menneskene disse to hinanden beslægtede Begreber med hverandre: Fædrelandskierlighed, denne Bedhængenhed og udmærkede Kierlighed for det Land, hvori de ere fødte og opdragne, fordi de ere fødte og opdragne der, med Borgerfæls, eftersom disse ofte ere hinanden saa lige i deres Ytringer.

Det sande Borgerfæls, naar man derved forstaaer den Bestræbelse, enhver god Borger ytre for det Statsfællesskabs Vedligeholdelse og Vel, hvoraf han er Medborger, den villige og lydige

Underkastelse under Lovene og de offentlige Autoriteter, der ere dets Organ, den villige Oposseelse af privat Fordeel, af Formue, ja af Livet selv, naar Statens Vel skulde fordre dette Offer, den mandige, og tillige med sammelig Adfærd og Agtelse for Orden forenede, Standhaftighed i at tale det Offentliges Sag, hvor og naar man troer sig opfordret dertil; dette Sind kan ganske vist være et Object for moralske Befalinger; og hvor disse Bestraelfer, denne Underkastelse, disse Oposseelser, og denne Standhaftighed ikke ere Virkninger af Egenmytte, Forsængelighed, Lyst til at giøre Opfigt, og Halsstarrighed, men hvor de flyde af sand Agtelse for de Pligter, der paaligge os som Statsborgere, hvilken igien er en Følge af Agtelse for Moralloven selv; naar vi, som Apostelen siger, ere underordnede alle til det borgerlige Selskabs Vedligeholdelse indrettede Ordener, og det ikke blot for Straffens, eller Egennyttens, men fornemmelig for Samvittighedens og Moralitetens Skyld, da for tjener vort Borgerind ganske vist Navnet af Dyd, og af een af de høieste og adleste Dyder.

Vore Høiester kunne, som jeg allerede har erindret, ligesaa let hjælpe os til, i Handlingerne at

opnaae den udbortes Legalitet, som de kunne henrive os til at glemme Moraliteten, og overtræde dens hellige Love. Ogsaa dette gielder om Kierlighed til Fædrelandet. Ofte gjør den det Offer lettere, som Moralloven byder os at bringe Staten: men ligesaa ofte forleder den os til at glemme de helligste Pligter.

Uf denne Art var den af Romerne saa høit udbasunede Fædrelandskierlighed*). De stolte Rome-

*) Ogsaa til denne falske Fædrelandskierlighed maa man, efter min Overbeviisning, regne den Antigermanisme, som nu næsten er gaaet af Moden, men dog længe nok har skændet Nationens Navn blandt Fremmede. Bedrøveligt var det at see, at ikke blot Skribentepøbelen, men selv Mænd, der med Høie kunde regnes blandt agtværdige Skribentere, med bittert Had forfulgte alt, hvad der bar Navn af Tydsk, ja den hele tydske Nation. Jeg negter ikke, at Hornørmelsen maaskee var begyndt fra Tydskernes Side, og at adskillige faade Mennesker havde tilfidesat den Agtelse, de vare en heel Nation skyldige, og det en Nation, hos hvilken de opholdte og ernærede sig. Ganske vist fortiente saadanne Mennesker Tugtelse; men skulde man da, for at tugte dem,

re, der troede sig skabte til at være Verdens Herrer, behandlede alle andre Verdens Nationer som deres Slaver. Uden at være fornærmede, og ubudne, blandede de sig i deres Stats Anliggender, gjorde dem Skatkyldige, og forvandlede frie og selvstændige Stater til Romerske Provindser.

Aldrig er denne Uretfærdighed, at forglemme Mennesket over Borgeren, og for Fædrelandets Skyld at overtræde Menneskelighedens Retligheder, fremstillet paa en mere rørende, indlysende, og med al sin Simpelted ædlere Maade, end af Jesus i den skønne Fortælling om Samaritanen og Leviten.

tillige gjøre deres kaade ufornuftige Opførsel til sin egen? Skulde man, fordi der blandt det tydske Folk fandtes enkelte raade ubøjslige og ufornuftige Mennesker, gjøre lige kaade Angreb paa den hele ægterverdige tydske Nation, og alle de ypperlige Mænd, den indeholder? En Nation, hvilken vi ikke, uden at prale og fortie aabenbar Sandhed, kunne negte den Fortieneste, at have været blandt vore Lærere, og som altsaa, fra denne Side betragtet, kan gjøre Fordring paa vor Taknemmelighed.

„Mester,“ spurgde den unge Skriftekloge ham, „hvilket er det ypperste Bud i den hele mosaiske Lov?“ „Du skal elske,“ svarede Jesus, „Herten din Gud, af al din Evne, og din Næste ligesom dig selv.“ — Opfyldt af sin Nations menneskesjænske Stolthed, der betragtede alle Jordens Folkeslag som Tralle, bestemte til at tjene Jøderne i Messias store Rige, og især af den ukierlige Foragt, og det Had, der var dem saa eget mod Samaritanerne, et Folk, som de især ansaae for forskudt af Gud, og som de ikke troede at være nogen Menneskeligheds og Kierligheds Bevise Kyldige, spurgde den unge Mand Jesus: „hvo er da min Næste, som jeg skal elske som mig selv?“ Uden ligefrem at besvare ham Spørgsmaalet, fortalte han ham den ypperlige Parabel om den fattige Jøde, som var faldet blandt Røvere, og som hverken blandt sit Folks Præster eller Leviter fandt den Hiely og Medlidenshed, som hos en, i den Skriftekloges Mene foragtelig, af Gud forskudt, Samaritan. Og nu gav Jesus ham sit eget Spørgsmaal igien tilbage: „Hvilken af disse tre, Præsten, Leviten, eller den af dig foragtede Samaritan, viste sig som den fattige Jødes Næste, da han var faldet blandt Røvere?“

Overbevist ved Sandhedens Kraft, og bestemt
 med svarede nu den unge Mand: „Den, som gjorde
 Barmhertighed imod ham.“ — „Saa gaac du ogsaa
 hen“ svarede vor guddommelige Lærer, „og gjør lige
 saa; gjør du ogsaa godt overalt hvor du kan, uden
 først angstelig at forske efter den Elendiges Religion
 og Fødeland!“ — — Store menneskekierlige Jesus!
 Og dig, som ikke blot i dette Stykke, men saa ofte
 viste dig ophøiet, ei allene over dit eget Lands og
 Folks, men selv over de vise Nationers, over
 Grækerne og Romernes Fordomme, dig har man
 villet nedsette til en raa, vankundig, fordomsfuld
 og almindelig Jøde!

Om

den geistlige Stand.

...
...
...
...
...

Næst den Ubehagelighed, at skrive om sin egen Person, kan der, helst naar man kun vil see paa Andres Omdømme om sine Handlinger, neppe gives et vanskeligere Arbejde, end det, at skrive om den Stand, til hvilken man selv hører, og det enten man dadler den og fremsætter dens Feil, eller man roser og forsværer den. I intet af disse Tilfælde vil man blive fri for den Mistænke, at det jo fornemmeligt er Forfængelighed, Selvkierlighed eller Indbildning om eget Værd, der har ført Pennen.

Dadler man de Feil og Uordener, som man troer at finde ved den, saa giver man sig derved Udseende af, at man indseer Tingene bedre, og forstaaer mere end sine Medbrødre; at man vil opløste sig til deres Dommer og Lærer, og anmelde sig selv som den Mand, der er fri for disse Feil, man dadler, og der besidder de Fulde Virckners efterl. Skr. C

Kommenheder, man fordrer, og altsaa er visere og bedre end andre.

Koser man derimod og forsvare sin Stand, saa er man fra en anden Side ikke sikker for den samme Bebreidelse. Man troer, at det ikke er saameget Sandheden, som os selv, vor egen Ære og Anseelse, vi stræbe at forsvare, fordi vi ved disse Bebreidelser, der gøres den Stand, hvoraf vi selv ere en Deel, troe at see vor egen Høihed og Forfængelighed saarede. Med hvormegen Visdom end disse Bebreidelser ofte gøres af hine Personer, som altid vide bedre Besked om hvad der foregaaer i andre Menneskers Hjertes, end disse Mennesker selv, saa ere de dog ingenlunde saa grundede, som man af den afgjørende Tone, hvori de ofte fremsøres, kunde forledes til at troe. Selv den beskedenste Mand, der er fri for al Indbildning om sine egne Fortrin, kan dadle, kan efter sin Overbeviisning fremsætte det, han anseer for Feil og Mangel, uden at han derfor troer sig selv fri for andre Feil; han kan angive det Ideal, som i hans Tanker meest nærmer sig til Fuldkommenheden, uden derfor at troe, at han selv allerede har opnaaet det. Enhver Præst maatte ellers ansee

sig selv for et Mønster paa Feilfrihed og moralsk Ypperlighed; enhver Veltalensheds-Lærer maatte holde sig selv for en Cicero eller Demosthenes. Og ligesom man kan dadle, uden at besøge overdrevne Tanker om sig selv, saaledes kan man ogsaa forsvare sin Stand og dens Medlemmer, uden at bevæges dertil af Forfængelighed. Iver for Sandhed, for Moralitet og det offentlige Vel kan ligesaa vel bestemme os til det sidste som til det første.

Jeg for min Deel er ubekymret om, af hvilke Bevæggrunde man vil udlede det, som jeg agter at sige om den geistlige Stand. Saavidt det er muligt at udforske Hjertets Dybheder har jeg udforsket mit, og deri ikke fundet nogen Bevæggrund til disse Linier, over hvilken jeg behøvede at skamme mig.

Man har for ikke ret længe siden offentlig i Skrifter paastaet, at den geistlige Stand burde affattes. Da jeg erholdt det hos om deroim udfomne Skrift kun til flygtig Giennemlæsning, og Forfatterens Ideer og Tankegang allerede ere forsvundne af min Hukommelse, saa vil jeg ikke rette hvad jeg har at sige, enten direkte mod dette, eller

mod noget andet Skrift, men blot af det ynkastede Spørgsmaal tage Anledning til, paa min Viis at undersøge Sagen nøiere.

Bør den geistlige Stand, det er her i vore lutheriske Lande, bør Præstestanden afskaffes? Inden man kan besvare dette Spørgsmaal rigtig, maa man først tilfulde bestemme, hvad man forstaaer ved Præstestanden, og paa hvilken Maade man vil at denne Stand skal afskaffes.

Ved Stand forstaaer man almindelig et Selskab af Statsborgere, som for sig selv udgiøre en paa borgerlige Indretninger grunder, og fra deres øvrige Medborgere særskilt Klasse, som forenes ved andre og flere Waand, end de ere, der forbinde dem med hine, og som har sin egen særdeles Interesse, der ikke strækker sig til de øvrige.

Man indseer let, at der kan være mange og forskellige Waand, mange og forskellige Interesser, der saaledes nærmere forbinde Statsborgerne, og derved affondre dem fra de øvrige. Et saadant er for Ex. Ens Forretninger og Sysler. Man taler saaledes om Ridsmandsstanden, Bondestanden, Haandværksstanden, de Lærdes Stand

o. s. v. Men fornemmelig udgiøre dog de Mennesker en særdeles Stand, som ikke blot have Sysler og Forretninger tilfælles; men som ogsaa enten have forenet sig selv, eller af Staten og Regjeringen ere satte i en nærmere Forbindelse ved egne Love og Vedtægter, eller ved egne Retigheder, Friheder og Privilegier, som ikke angaa andre deres Medborgere, og derved ligesom affondres fra dem. Det nøieste Waand, der sammenknytter en saadan Stand, og holder den adskilt fra de øvrige, er naar den ikke blot har sine særegne Privilegier og Love, og sin egen Jurisdiction, men endog adskilles, eller adskiller sig selv, ved ikke at inklude sig i nøiere, særdeles huuslige, Forbindelser med de øvrige. Saaledes forenede Adelsstanden, fornemmelig før Souverænitetsens Indførsel i Danmark, alle de Beringelser, som udgiøre en særskilt Stand. Den besad ikke allene sine særegne Love, Friheder og Forretninger frem for dens øvrige Medborgere, sin egen Jurisdiction o. s. v.; men den afholdt sig ogsaa omhyggelig fra al nøiere og fortrolig Samkvem, og fornemmelig fra alle Familie-Forbindelser, med de af den foragtede Borgerlige.

Denne Afsondring imellem Statsborgerne, denne Afdeeling i Stænder, det er i Klasser, hvoraf enhver har sin egen fra de øvrige Statsborgeres og det Heles særskilte Interesse, kan unægtelig have skadelige Følger; den frembringer og nærer den i sig selv ikke priselige Elprit de Corps, Laugsaanden, der kun seer paa sin egen Klasses Fordeel, ubekymret om ogsaa andre Klasser, eller det Hele, skulde lide under denne Fordeel, og forsværer, eller i det mindste betydelig svækker, den Interesse for det hele Statssamfundes Vel, den public Spirit og det Borgersind, af hvilke man, for Statens Bedstes Skyld, maatte ønske, at alle dens Medlemmer vare besjelede.

Menneskene gjøre sædvanlig Partie med deres Lige, med dem, som ved et eller andet Vaand, det være sig hvilket det vil, ere dem nærmere end andre. Riibmanden, Haandværksmanden og Bonden vil derfor ogsaa næsten altid med mere Varme antage sig en anden Riibmands, Haandværksmands eller Bondes Sag, end enhver anden. Han vil glæde sig mere over det, han troer, bringer hans Stand Væ og Fordeel, og opbringes mere over det, han troer at sigte til dens Forhaanelse, Fornærmelse eller Skade, end

han enten vil glæde sig eller opbringes over nogen af de andre Stænders Fordele eller Fornærmelser. En Følge af dette bliver et Slags Partiaand, der opkommer imellem Statsborgerne, og ofte udarter til skadelig Misundelse, eller daarlig Hingeagtelse, Had og Skadefryd.

En Mand, som man vilde gjøre stor Uret ved at regne ham til Oprørsyndernes Klasse, har engang paastaet, at just denne Afsondring af Stænder vilde være eet af de kraftigste Midler til at afholde en despotisk Regent fra selvraadige Indgreb i enkelte Personers lovlige Rettigheder, saasom han, ved at fornærme denne enkelte Person, maatte frygte for at opbringe hans hele Stand imod sig, hvilket sidste han maaskee torde finde betænkeligt.

Hvor megen sand Rigtelse jeg endog hører for denne Mand, kan jeg dog i dette Stykke umulig give hans Mening mit Samtykke. Endskøndt den despotiske Regent maa gjøre Regning paa, at opbringe den Fornærmedes hele Stand imod sig, saa kan han dog i en Stat, hvor Laugsaanden har fortrængt Almeenaanden, paa den anden Side gjøre ligesaa sikker Regning paa, at de andre Stænder ville optage Fornærmelsen, naar

den ikke er alt for stor, eller kan strække sig til dem, med Ligegyldighed, ja endog undertiden med aabenbar eller hemmelig Skadefryd. Naar den Geistlige forurettes, smiler ikke sielden den verdslige Embedsmand, og omvendt. Naar Skomageren trykkes, saa er Skræderen, hvis det samme Tilfælde ikke netop kan ramme ham, ligegyldig derved, eller fryder sig maaffee endog hemmelig og ondskabsfuldt derover. Dette er Følgen af Esprit de Corps (Standsaand). Ganske anderledes vilde Følgen være, hvis sande Borgersind og Almeenaand, i Stedet for denne Esprit de Corps, besjelede Statens Medlemmer, naar ikke blot Kjøbmanden og Landmanden, men enhver Statsborger, han være Kjøbmand, Haandværkemand eller Bønde, Geistlig eller Verdslig, med samme Iver interesserede sig for Statsborgerens og det Heles Skæbne. Da først maatte den despotiske Regent for Alvor finde det betænkeligt, ved uretfærdige Indgreb i enkelte Statsborgeres lovlige Rettigheder at opbringe, ikke enkelte Laug og Stænder, men den hele store Masse af Statsborgerne, imod sig. Det har ogsaa til alle Tider været eet af Despotismens Konstgreb, at adskille Statsborgerens Interesse fra hinanden, og fremfor

alting at hindre, at Almeenaand skulde udbrede sig imellem dem.

Dog med dette Spørgsmaals Besvarelse er et andet ikke tillige afgjort, og dette er: Hvad kan og bør Staten gjøre, for at hindre denne Laugsaand, og derved tillige dens skadelige Indflydelse paa Almeenaanden og det sande Borgersind?

Saa ønskeligt, som det ved første Oietkast kunde synes, at Staten forstyrrede enhver privat Interesse, der kunde formindskke Interessen for det Hele, saa vil man dog snart besinde, at dette i mange Tilfælde er et umuligt Foretagende; og at Skaden i andre, hvor det maaffee var muligt, langt vilde overveie Fordelen.

Vi føle for vor Familie, vore Børn, Forældre og Venner sædvanlig en stærkere Interesse, end for den øvrige store Masse af vore Medborgere. Ofte kan denne Interesse meget vel foreenes med den, vi føle for Staten og det Hele; thi det Heles Vel er i mange Tilfælde ogsaa enkelte Individens. Men muligt var det dog, at disse tvende Interesser kunde komme i Strid; muligt, at Statens Velfærd fordrerede et Offer, som kunde være disse os saa flere Personer ubehageligt; og vilde vi nu vel ønske, at Staten, for at forekomme dette Sammenstød af

vor private og offentlige Interesse, skulde, om det var muligt, tilintetgøre eller svække den Interesse, vi føle for saa dyrebare Personer, og hvorpaa een af de vigtigste Bestanddele af den menneskelige Lykfelighed, for hver den, som er i Stand til at føle den, berøer? Nei! Staten blev til for at betrygge enhver Statsborger den Frihed, at søge paa sin Wiis Lykfelighed, saalange det kan bestaae med en lige Frihed hos de øvrige Statsborgere; men ikke for at nedbryde deres Lykfelighed og sønderrive Selskabelighedens dyrebareste Daand. Det eeneste, Staten i dette og andre lignende Tilfælde kan og bør gjøre, er at føie Anstalter til, at Statsborgerne kunne moraliseres og gjøres fornuftige; det er, at føie Anstalter til, at den Grad af Oplysning kan finde Sted imellem dem, som er fornøden, hvis Mennesker skal kunde kiende, og sætte Priis paa det Heles Vel, og overalt ikke lade sig lede blot af blind Instinkt, Følelse og Interesse, men af moraliske Fornuft-Principier.

Ligesaa umuligt og urimeligt vilde det og være, om Staten, for at forekomme Privat-Interessens Overvægt over den offentlige, vilde hindre Statsborgerne i at have eens Syster. Urimeligheden er

alt for indlysende til, at jeg skulde opholde mig ved den.

Men et andet Spørgsmaal kunde dog endnu opkastes, og det er: Om Staten ikke var besjæret til at hindre, at disse Statsborgere, som have fælles Syster, og altsaa blot af denne Aarsag have en fælles Interesse, ikke endnu mere skulde besjære denne fælles og private Interesse ved at forene sig i Selskaber, i hvilke kun de, der have samme Syster, maatte tage Deel?

Hensigten af disse Selskaber maa bestemmes. Er Hensigten den, at udelukke alle andre, som ikke ere indlemmede i disse Selskaber, fra den Ret, at paatage sig lige Syster, saa er Staten umægtelig ikke blot besjæret, men endog forbunden til at hindre denne Hensigts Opfyldelse, efterdi en saadan Indretning tillige vilde være et Indgreb i de øvrige Statsborgeres hellige Rettighed: med fuld Frihed at benytte sig af alle sine Evner, Indsigter og Færdigheder, og søge sit Udkomme og sin Lykfelighed efter Behag, saalange man ikke derved hindrer andre fra at benytte sig af samme Frihed — en Rettighed, som Staten har garanteret, og i hvis Udøvelse den ogsaa bør have og beskytte sine Borgere.

Udelukkende Laugsrettigheder, hvorved andre, som ikke ere indlemmede i samme Laug, forbydes at bruge deres Egener, Indsigt og Duellighed til at forhverve sig Livets Fornødenheder, ere af denne Aarsag en Ting, som ikke kan bestaae med den borgerlige Frihed, og som Staten derfor er besværet til, saasnart Omstændighederne og Klogskab tillade det, at ophæve.

Men der kan gives andre og bedre Hensigter, for hvis Skyld Borgere, der have de samme Forretninger, kunne forene sig i et Selskab, og som Staten ingenlunde bør søge at forstyrre, eller engang er berettiget at blande sig i.

En saadan Hensigt var det, om flere af slige Statsborgere forenede sig i et Selskab til den Sysselskeds Fremme, som de alle med hinanden have at gjøre med; om Lærde af forskellige Fag, forenede sig, for at bringe hver sin Videnskab, eller om Kunstnere, Haandværksmænd, Handlende eller Landmænd forenede sig, for med fælles samlede Kræfter at bringe deres Kunst, Haandværk eller Dyringene til større Fuldkommenhed.

Enhver sees let, at Staten, hvis den af en ubeforskaaret Interess vilde hindre slige Selskaber, gjorde sig skyldig i samme Forbrydelse mod den bor-

gerlige Frihed, for hvilken jeg ovenfor har beskylt Laugene; at den ved et saadant Skridt fornæstelig vilde standse Fremgangen af de menneskelige Egeners Cultur, og saaledes handle lige imod Naturens Villie og Moralloven selv; ikke at tale om, at den i dette Tilfælde vilde handle hæft uklogt, da just dens egen Styrke berøber paa, at Kunst, Videnskab, Handel, Agerdyrning o. s. v. opnaae saa høi en Grad af Cultur, som det er muligt.

Foruden denne Hensigt kan der endnu gives mange flere, hvorfor Mennesker af samme Haandtering slutte sig nærmere sammen i Selskaber. Jeg vil her blot nævne gavnlige og milde Indretninger, Kasser til at underholde de Syge, understøtte de Trængende, sørge for Enker og Faderløse. Ogsaa slige Indretninger ere Ting, der bør være Staten hellige. Det er umuligt at sørge for alle Trængende, og intet kan derfor være fornuftigere og naturligere, end at man søger først at lindre deres Trang, med hvilke man staaer i en nærmere Forbindelse. Hertil kommer endnu den Omstændighed, at Hjælpen just gøres vanskeligere, jo flere de Personer ere, som skal hjælpes, og jo flere de ere, som skulle bidrage til

deres Hielp. Et vidtloftigt Institut gjør det vanskeligere at oversee og bedømme den Enkeltes Trang, og Midlerne, hvorledes den skal afhjælpes; udfordrer vidtloftigt Kendskab og Arbejde, og dette gjør igien flere Verientere og forøgede Omkostninger, som ikke anvendes til Stiftelsens egentlige Hensigt, fornødne. Ingen veed heller bedre, hvorledes en forarmet Kribsmand, Haandværkemand, Landmand o. s. v. igien skal hjælpes paa Fode, end den, der selv driver den samme Haandtering. Vilde Staten, for at hindre Privats Interessens Overvægt, forhindre lige Selskaber imellem Folk af samme Oysler, saa vilde den her atter gjøre Indgreb i den borgerlige Frihed, og handle høist uklogt mod sig selv; den vilde forstyrre en velgiørende Indretning, hvorved mange kunde blive hjælpne, uden at en eeneste blev skadet, eller hindret i sin lovlige Friheds Brug; en Indretning, der vil e tjienstgjænge Staten arbejdsomme Borgere, der kunde virke til det Heles Vel, og befrie den fra den Byrde, som ellers vilde falde tilbage paa den, at sørge for en Hob Betlere, hjælpeløse Syge, Enker og Faderløse.

Men en ganske anden Sag er det med Privilegier, Forrettigheder, særegne Jurisdictioner,

og andre lige Udmærkelser, hvorved Staten selv gjør særskilte Klasser af sine Borgere. De kunne med Grund dadles, som stridende mod den almindelige Lighed, som Midler til at formindske Almueaanden, og at udbrede Partiaand, ufornuftig Stolthed, Had og Misundelse imellem Borgerne. Den sande borgerlige Lighed bestaer nemlig ikke deri, at der ingen Forskiel er paa Over- og Undermand, en Ting, der vilde lede til aabenbar Urimelighed; men deri, at enhver Undersaat, han være høi eller lav, uden Forskiel maa kunne tvinges ved Loven, og i lige Tilfælde ved de samme Love, der ere for den ene som for den anden; noget, hvormed Forrettigheder, særegne Jurisdictioner o. s. v. ikke vel kan bestaae.

Naar jeg taler om forskiellige Love og Jurisdictioner, saa mener jeg ikke saadanne Love, som angaae Menneskenes forskiellige Forhold og Haandtering, der ogsaa nødvendig maa rette sig efter disse Forhold, og selv være forskiellige, heller ikke de forskiellige Jurisdictioner, som disse forskiellige Haandtering, der hver for sig kræve competente Dommere, gjøre nødvendige. Lovene for Agerdyrkingen angaae naturligviis kun Land

manden, og ikke Haandværksmanden eller Svømmanden; Særetten og Consistorium ikke Landmanden, da de Sager, som paadømmes ved disse Værneting, aldrig kunne komme til at angaae ham, men ene Svømmanden og Geistligheden. — Jeg mener kun forskellige Love og Jurisdictioner i Sager, hvor alle Borgere staae i et lige Forhold, og som derfor ogsaa maae være eens for alle. Naar den Fornemme og den Ringe gjøre sig Skyldige i samme Forbrydelser, bør de ogsaa dømmes efter samme Lov. Naar den engelske Lord beskyldes for Mord eller andre lignende Forbrydelser, saa behøver han ikke at dømmes efter andre Love, eller af et andet Tribunal, end hans øvrige Medborgere. Naar død Mand's Eiendom skal skiftes imellem hans Arvinger, saa kan den samme Ret, som skifter Ribmandens og Haandværksmandens Stervboe, ogsaa skifte Præstens og Svømmandens. En ganske anden Sag var det, om Præsten af sin Menighed blev beskyldt for at afvige fra den Læreform, som den havde antaget, og som han har forpligtet sig til at følge, eller om Svømmanden blev beskyldt for Feil i sit Svømmandskab. Her maatte da være sagkyndige, competente Dommere, en særskilt Commission, eller et eget

Tribunal, der kunde dømmes i lige Sager, da man ikke kan paastaae, at de almindelige Dommere skulle være alvidende; og juridiske Kundskaber ingenlunde tillige medføre Indsigt i Theologien eller Svømmandet.

Efter disse almindelige Betragtninger er det nu Tid at vende tilbage til vort Hovedemne, til det Spørgsmaal: Skal den geistlige Stand, det er Præstestanden, eller her i Danmark, den protestantisk-lutherske Præstestand — thi denne er det dog nok, Spørgsmaalet egentlig sigter til, da ingen af de andre Religionsbekendelsers Geistlige egentlig kan siges at udgjøre en Stand — afskaffes som Stand? Skal al Standesforskjel, alle Udmerkelse, alle de særegne Forbindelser, der gjøre denne Deel af Statsborgerne til en særskilt Klasse, som mere hænger sammen indbyrdes imellem sig, end med de øvrige, og har sin egen, fra de andre Statsborgeres særskilte, Interesse, ganske og aldeles ophaves?

For at besvare dette Spørgsmaal, maae vi først undersøge, hvori de nærmere Forbindelser, Udmerkelse, Forrettsigheder o. s. v. egentlig bestaaer. *Skr.* *F*

staae, der gjøre den lutheriske Præstestand til en fra de øvrige Borgere affondret Klasse.

Er dette Røst, saa kunne vi siden undersøge, om alle disse Forrettigheder o. s. v. maae ophæves, om de alle bør blive ved; eller om maafler nogle af dem med Føie kunde ophæves, og andre ikke.

Geistligheden udgjør for sig et Corps, der ikke blot har det samme Slags Forretninger, men i hvilket ogsaa ingen kan indtræde, uden han først er prøvet, og, efter udholden Prøve, indlemmet dertil af Regjeringen selv. Den staaer under sin egen, fra de øvrige Statsborgere forskjellig, Øvrighed: Biskopper, Provster o. s. v., og disse underordnede Øvrigheds personer tages alle af dens egen Stand. Den har i mange Tilfælde sin egen Jurisdiction, Skifteret o. s. v., sine egne Selskaber, Brandkasser, Enkekasser, Hielpeskasser, hvortil andre dens Medborgere ikke kunne tage Deel; sine egne Privilegier og Rettigheder, og endelig en, fra de øvrige Statsborgeres forskjellig, befalee og udmærket Dragt.

En Anmerkning maa jeg her nødvendig gjøre, inden jeg kan begive mig til Hovedspørgsmaalets Besvarelse, og den er, at den lutheriske

Geistlighed her i Danmark, hvor den lutheriske Religion er den herskende*), ikke blot er en Stand, en særskilt Klasse af Borgere, der have eens Syssler og nærmere Forbindelser, som f. Ex. Haandværksstanden, Røbmandstanden o. s. v.; men den er tillige en Stand af offentlige Embedsmænd, af Statens umiddelbare Tjenere, hvilket ikke gielder om de andre anførte Stænder. Skal Svarret altsaa falde rigtigt ud, saa maa man nødvendig have Hensyn, ikke blot til de Geistliges indbyrdes Forhold, som Stand, men ogsaa til deres Forhold til Staten som Embedsmænd.

At dette sidste Forhold er det nu allerede klart, at den geistlige Stands Medlemmer ikke kunne antages uden foregaaende Prøve, og at de, efter Overlæg om deres Duelighed til Embedet, maae ansættes af Staten eller Regjeringen selv.

Om den enkelte Røbmand eller Haandværksmand virkelig forstaaer og er duelig til sin Haandtering, eller ikke, er en Sag, hvorom Staten ikke behøver at bekymre sig, saasom de med deres Uduelighed egentlig Ingen skade, uden sig selv.

§ 2

*) Om herskende Religion har jeg allerede mere end een Gang ytret min Mening.

Har Rishmanden flette Varet, forstaaer han ikke sin Haandtering, saa vil hans Credit snart ophøre, og dersom Haandværksmanden gjør flet Arbeide, saa ville hans Kunder snart forlade ham. Saaledes er det derimod ikke med Embedsmanden. Vogter han sig kun for saa grove Feil, som kunde fordre hans umiddelbare Afsættelse, saa forbinder hans egen Fordeel, da han sædvanlig har sin bestemte Løn, ham ikke saa meget som Rishmanden og Haandværksmanden til at sørge for, at hans Arbeide bliver forsvarlig gjort. Naar Borgeren finder sig misfornøiet med en af de to sidste, saa har han sin Frihed til at gaae hen til en anden, med hvem han troer sig at kunne blive bedre fornøiet, men dette fri Valg har han ikke altid i Henseende til Embedsmændene. Dog alt dette, er kun Biting; den vigtigste Grund er altid den, at Regjeringen, som Statens Repræsentant, ogsaa er forpligtet til at sørge for, at Statens Anliggender blive saa vel forvaltede som muligt, hvilket ikke uden foregaaende Prøve, Overlæg og Valg kan have Sted. Og ligesaa lidet som Staten eller Regjeringen er besøiet til, uden Valg at lade enhver indrænge sig i Embeder, saa lidet kan den, efter at Em-

bedsmanden eengang er ansat, overlade ham ganske til sig selv; det bliver endnu dens hellige Pligt, at paasee, at han ogsaa forvalter det betroede Embede saaledes som han bør; og saasom den høieste Regjering umulig kan oversee alt, saa bør den beskikke underordnede Øvrigheder og Opsynsmænd, som Tid efter anden kunne undersøge, om han virkelig gjør det. At disse Opsynsmænd maae være udrustede med den fornødne Indsigt og Erfaring, og overalt være competente til at besomme Embedsmandens Opførsel, er nødvendigt at erindre. Det er af denne Aarsag ogsaa nødvendigt, at den geistlige Stand, ligesaa vel som alle andre Statens Embedsmænd, maa have sin egen Øvrighed og sine Opsynsmænd; og da disse, for at forvalte dette Embede tilbørlig, ogsaa maae være udrustede med behørig Indsigt og Erfaring i de Embeder, hvorover de skulle føre Opsynet, men man rimeligst kan formode at finde begge Dele hos Mænd, der have maattet erhverve sig samme Slags Kundskaber, og selv have forvaltet lige Embeder, saa er det atter nødvendigt, at disse Opsynsmænd maae tages af den samme Stand, over hvilken de skulle føre Opsyn. Biskopper, Prov-

ster o. s. v. ere altsaa, saa længe Præsterne skalle være Embedsmænd, nødvendige Personer.

"A! saa Biskopper!" vil man maaskee udraabe; "og betænker man da ikke, at disse Mennesker til alle Tider have været Oplysningens og Tolerancens Fiender; at de paa alle mulige Maader, selv ved at væbne den verdelige Arm til deres Forsvar, have stræbt at undertrykke al Tænkfrihed, og evig at holde deres Undergivne, ja Menneskearten selv, i Blindhed bundne til de samme Former, og at de ved den Tanke, at de ere Kirkens Hovedinger, der skulle vaage over Troens Reenhed, og være paa rede Haand mod alle Anfald paa den, nødvendig maae ledes til at blive Hierarker?"

At Biskopper, mere end andre Mennesker, nødvendig maae blive Hierarker, Oplysningens og Tænkfrihedens Fiender, er neppe saa almindelig rigtigt. Den anførte Tanke kunde vel give dem, meer end andre, Anledning til at blive det; men skal den virkelig gjøre det, saa maa den sande Grund dog altid søges i subjective Feil, der reise sig af Subjectets egen individuelle Tænkemaade, i Mangel paa Oplysning, i Fordomme, personlig Hoffærdighed o. s. v. Men af subjective Feil bør man aldrig drage almindelige og nødvendige Folgeslutnin-

ger; aldrig slutte: dette eller hint Subject, som hører til en vis Stand, er herkesyg, uoplyst, intolerant, følgelig gielder det samme, og maa nødvendig gielde om alle Subjecter af den samme Stand. En oplyst, tolerant og beskedet Biskop er dog vel ingen *contradictio in adjecto*? Den blide, tolerante og ydmyge Genelon var ikke blot Biskop, men det som mere er, katholic Biskop, og det paa en Tid, da Tolerancen ikke var saare almindelig; og hvad man endog vil sige om Siellands Biskop, hvis gode Egenskaber saa ofte misliendes, og som nu med saa megen uadel Jver forfølges, fordi han fordrer den Frihed, som enhver har Ret til, og som selv hans Forsølgere ivrigt ville paaastaae, at tale efter sin egen Overbeviisning, saa er jeg for min Person dog fuldkommen overbevist om, at han vel, som Videnskabsmand, vil sægte for det, han troer er Ret, men aldrig opvæge Regjeringen til at forfølge de anderledes tænkende, eller at gjøre Indgreb i Menneskers hellige Rettighed, at tænke frit, og frit at ytre hvad man tænker.

Kort sagt, Oplysningsmand over Geistligheden maae der være, saalænge som Geistlige skalle være Statens Embedsmænd, og disse Oplysningsmand maae tages af den Stand selv, med hvilken de skalle have

Opsyn. Regjeringens Sag, naar den vælger of offentlige Embedsmænd, bliver det at paasee, at der til vælges duelige, det er i nærværende Tilfælde, indsigtsfulde, erfarne, oplyste, tolerante og beskedne Subjecter, og at hindre dem, som ikke ere det, fra at ytre deres Intolerance o. s. v. paa en for Menneskeslagens Oplysning skadelig Maade.

Vi komme nu til Geistlighedens udelukkende Rettigheder, den Ret, at have Tiende, Offer m. v. som den ikke har tilfælles med sine øvrige Medborgere. Ogsaa disse maae vi, for Undersøgelsens Fuldstændigheds Skyld, berøre, saasom det fornemmelig er disse Rettigheder, man oftest forekaster den, og Mildrer som forhadte og skadelige.

Jeg vil ikke nægte, at der kan være nogen Grund til disse Hebreidelser; men en Embedsmand maa dog nødvendig lønnes, og det tilkommer Staten og Regjeringen, ikke Embedsmanden selv, at bestemme, paa hvad Maade denne Løn skal oppebæres. Disse Rettigheder, saa upassende de forresten kunne være, ere dog nu den Maade, hvorpaa Forsædrene have anvist de Geistlige at oppebære deres Løn. Beklageligt er det, at Forsædrene have valgt en Maade, som har saa skadelige Følger, ikke blot for dem, der skulle udrede Lønnen, men og for Mandens Embedsførelse selv, der skal

modtage den. Skal Præsten virkelig gjøre den fulde Nytte i sit Embede, saa er det nødvendigt, at han ikke bliver staaende paa den samme Punkt af Kundskab, paa hvilken han befandt sig ved Embedets Tiltrædelse. Voyer hans Kundskab ikke, saa maa den, efter den menneskelige Naturs Indretning, nødvendig afstige. Han maa beslutte, hvis hans Kundskab skal bringe den tilhørlige Nytte, kunne forvise sig om sin Menigheds Kierlighed og Agtelse. Men den Maade, hvorpaa hans Løn er ham anvist, er kun lidet stikket til at fremme denne Hensigt. Istedet for at opmuntre ham til at være i Kundskaber, gjør den det snarere umuligt for ham, eller frejster ham i det mindste til Rutde og Forsømmelse. Istedet for at bidrage til at forøge hans Menigheds Kierlighed og Agtelse for ham, bidrager den ikke sjelden til at forstyrre eller formindskke den.

Naar man anviser en Embedsmand en fra hans Embedsforretninger ganske forskiellig Syffel, af hvilken han skal drage sine Indkomster, saa er een af to Ting sædvanlig Følgen: enten forsømmer han sit Embede, og anvender den Tid, han skulde bruge til at erhverve sig Indsigter til dets bedre Førelse, og deres Udøvelse, paa Næringsstylen, der bringer ham umiddelbare Fordele, som rigere Ind-

figter og Embedsstib ikke forkaste ham; eller, hvis Embedsiver og Lyst til Kundskab har Overvægt hos ham, saa forsømmer han derover Næringshylen, lider derved Skade i sin huuslige Forfatning, og bliver altsaa straffet for sin roesværdige Iver i at opfylde sine Embedsfigter. Dette er nu Tilfældet med den største Deel af Geistligheden, som man har anvist Agerbruget til Næringsyssel. Den umiddelbare Fordeel frister dem ikke sielden til at opoffre den meeste Tid paa Agerbruget, og at ansee Fremgang i Kundskaben, og Embedet selv, som en Bisag, paa hvilken man kun anvender den Deel af Tiden, som bliver tilovers fra Hovedsagen. Finder derimod det Modsatte Sted, anseer Præsten Kundskab og Embedsførelse for det han bær, for Hovedsagen, saa forsømmer han sin Nøling, overlader sine Dienestefolk til dem selv; hans Indkomster forringes, hans huuslige Forfatning forværres, og han bliver ikke sielden en Martyr for Kundskab og Embedsiver, og maa lide, fordi han gjorde hvad han burde gjøre.

Naar en Embedsmand har sin viffe, engang for alle fastsatte Løn, saa veed han ogsaa altid med Visshed hvad han kan vente sig, og at han ikke kan vente mere. Han har ingen at trette med, for at

Lønnen ikke skal forringes, ingen Anledning til Mismod og Fortrydelse, hvis den skal udfalde ringere, end han formoder, ingen Anledning til Nærighed, for at bringe den høiere. Alt dette er ganske anderledes, hvor han, som den største Deel af Geistligheden, maa leve af uvisse Indkomster, helst naar disse Indkomster ere af den Natur, at han enten maa trætte sig dem til, som Tienden, eller oppebære dem blot efter andres Behag, Udest for ham, eller Luner, som Offer og Accidencer. Hans Forventning, og tilligemed den, hans Begierlighed, bliver her spendt, han anstrænger sine Kræfter for at udbringe Lønnen høiere, og fristes derved ikke sielden til at betiene sig af egennyttige eller uanstændige Midler. Udfalder Offeret o. s. v. over hans Forventning, ytrerer han undertiden en Glæde, som i det mindste giver ham Udseende af et pengebegierligt Menneske. Udfalder det derimod under hans Forventning, bliver han mismodig, fortrædelig mod dem, som ere Skyld i hans feilslagne Haab, og ytrerer ikke sielden denne Mismodighed og Fortrædelighed paa en Maade, der opbringer hans Menighed imod ham, og giver ham Udseende af et umætteligt, ufornøieligt Menneske. Ved denne evige Tretten om Tiende og Embedsrettigher

der, og disse Klager over Ufiansomhed o. s. v., taber Menigheden ikke fielden sin Kierlighed til ham, ligesom den ved det Udseende af Nærighed, Begierlighed, Ufornøielighed og Egennytte, han har, eller synes at have, taber sin Agtelse for ham, og han selv, ved Tabet af Menighedens Kierlighed og Agtelse, en stor Deel af sin Embedsførelses Nytte. Det var af denne Aarsag høilig at ønske, at der, i Stedet for denne Agerbrug, der kalder Præsten fra hans Hovedforretninger, og ved de Bekostninger, den medfører, ofte sætter ham i en Giæld, som han kun seent kan afbetale, disse ubestemte Tiender og Rettigheder, om hvilke han skal trettes, og disse uviste Indkomster, der saa ofte nedsatte ham i sin Menigheds Agtelse, engang for alle blev anvist Præsterne en fast bestemt Løn, ligesom andre Statens Embedsmænd. Kun var det tillige at ønske, at den Sparomsheds-Aand, der nøder Statens Embedsmænd til at sulte, og altsaa at forrette Embedet med Ulyst og Mismodighed, ligesaa lidet maatte bestemme Lønnen for Præsterne, som for Statens øvrige Embedsmænd. En ligeligere Fordeling af Præsternes saa ulige Indkomster kunde vel ved denne Leilighed finde Sted; dog burde selv den flertalst aflagte Embedsmand være lønnet saaledes,

at han, fri for trykkende Næringsørger, og med Lyst, kunde forrette sit Embede, og Udgifter være aabne for den Fortiente, og den som længe havde staaet i et ringere Levebrød, at see sine Aar forbedrede i et større. Ganske vist er det Regjeringens Ønske, at anvise Geistligheden faste Lønninger. At understøtte den til dette Ønskes Opfyldelse ved fornuftige Forslag, er en Sag, som var den sande Patriot mere værdig, end at declamerer mod gammel Misbrug, som man dog selv ingen Udveie veed til at have. En anden Forandring, som vel ikke egentlig vedkommer nærværende Tøime, kan jeg dog ved denne Leilighed ikke undlade at ønske; og den er den nærværende Indretning med Præstegaardene paa Landet i Danmark. Foruden det betydelige Udtag, som Agerbruget forarsager den tilrædende og sædvanlig for egen Formue blottede Præst, er denne Indretning uden Tvivl et Middel til at fordybe ham i en Giæld, af hvilken han siden seent og vanskelig udreder sig. Det Tilfælde er, og har i forrige Tider ikke været saa fieldent, at en Mand, foruden de 500 Rdlr., som han maatte betale for Gaarden, formedest dens yderlige Forfald, er bleven nødt til at anvende over 1000 Rdlr. paa dens Istandsrettelse. Da hverken han eller hans Familie erholder

nogen anden Godtgjærelse, han maa saa giøre saamange Forbedringer, som han vil, end de udlagte 500 Rdlr., saa anseer han med Rette enhver Omkostning, som han anvender paa slige Forbedringer, som en frugtesløs, bortslængt Capital. Han frymper sig derfor ved slige Udgifter saa meget, og saa længe han kan, og en uundgaelig Følge deraf bliver Præstegaardens bestandige Forfald. Vel har Regeringen søgt at forekomme dette Onde ved den Provosterne paa lagte årlige Synsforretning, og man maa haabe at ogsaa denne Foranstaltning vil frembringe gode Virkninger. Men skal denne anordnede Synsforretning virkelig giøre dette, saa er det nødvendigt at Vedkommende ogsaa iagttage deres fulde Skyldighed med tilbørlig Upartiskhed og Strengthed, og dette tør man vel ikke haabe af alle, helst da denne Strengthed, der her kommer i Collision med andres Egennytte, ofte vil udsætte dem for mange Ubehageligheder og for Uvenskab, som enhver Mand ikke just har Lyst til at trodse, for at tilvejebringe sig den Bestidshed, at han nøie og upartisk har efterkommet sin Embedspligt. Det vilde derfor i mine Tanker være bedre, hvis samme Indretning blev indført i Danmark, som allerede finder Sted ved Præstegaardene i Holsteen: At Esfermanden

modtager Gaarden af Formanden eller hans Arvinger, ikke efter en eengang for alle fastsat Pris, men efter Taxation, for dens sande Værdie. I et virkelig forsvarligt Pant, er det dog for den Uforvarende ikke saa saare vanskeligt at erholde Pantets Værdie.

Paa denne Maade vilde man ikke længere anse de Omkostninger, som man anvendte paa Gaarden og dens Vedligeholdelse, som en frugtesløs bortslængt Capital, siden man var forvissat om, at man enten selv, eller dog Arvingerne, erholdt Godtgjærelse for de anvendte Bekostninger, og Frygt for Capitalens Opfyldelse, naar Pantet blev forringet, samt eget eller Arvingernes Tab, hvis det ved Taxation blev befundet stærkere, end ved Modtagelsen, vilde langt kraftigere tilholde Præsten at sørge for Gaardens Vedligeholdelse, end alle bispellige og provostelige Synsforretninger. Hvad i Holsteen er muligt, maa dog ogsaa kunne blive muligt i Danmark.

En Indvending kunde maaskee med Røie gøres: Det Tilfælde var muligt, at en Præst, som havde Formue og Byggelyst, byggede saa overdrevent kostbart, at det vilde falde Esfermanden vanskeligt at udløse ham, naar han skulde betale Gaardens

den efter dens sande Værdie. Dog dette Tilfælde var let at forekomme ved engang for alle at fastsette et Pris-Maximum, som kunde bestemmes efter de bedste Præstegaardes sande Værdie. En anden Indvending kunde der maaskee endnu gøres: Dersom sig en Forandring skulde udføres, saa vilde den sidste Deboer af enhver Præstegaard før Forandringen indføres, gjøre sig en Fordeel, som i Grunden ingenlunde tilkom ham. Thi selv havde han ved Præstegaardens Tiltrædelse kun udbetalt 500 Rigsdaler, og af Eftermanden maatte han, saasnart Forandringen havde faaet Lovs Kraft, erholde Gaardens hefe Værdie efter Taxation, der dog nødvendig maatte beløbe sig langt høiere end 500 Rigsdaler. En saadan Binding, hvorfor han hverken havde udrettet noget, eller gjort sig mindste Omkostning, kunde man med en Slags Ret kalde ubillig Binding. Dog ogsaa denne Indvending kan lettelig haves. Præstegaarden er i Grunden ikke den beboende Præst, men Statens Eiendom, der overlader ham den til Brug, imod at han til sin Formand svarer den bestemte Sum. Den før Forandringens Indførsel Gaarden sidst beboende Præst kan derfor ligesaa lidet som nogen anden Præst fordrø mere end de sædvanlige 500 Rigsdaler; thi ingen af dem har modtaget

Gaarden paa andre Vilkaar, end det, at modtage igien af Eftermanden hvad de selv have udgivet til Formanden. Den første Eftermand efter Forandringens Indførsel maatte da rigtig nok betale Gaarden efter dens sande Værdie; men af denne Betaling tilfaldt hans Formand kun de 500 Rigsdaler som Gaarden havde kostet ham selv; det øvrige tilfaldt Staten. Paa denne Maade vilde ikke Formanden gjøre sig en ubillig Binding, og Staten vandt derved en Kapital, som kunde tiene til at forøge Fonden til Skolernes, i Særdeleshed Landsbyes Skolevæsenets, Forbedring, og derved bidrage til gavnlig Oplysnings Udbredelse.

Efter denne Digression, der vel angaaer den geistlige Stand, men ikke saameget denne Stands Rettigheder og Udmerkelser fra de øvrige Statsborgere, vender jeg igien tilbage til Hovedemnet, til de nærmere Forbindelser, Præstestandens Lemmer imellem sig selv have indgaaet, og Regieringen bekræftet, deres Brand-Societeter, Enkekasser, Hjelpekasser o. s. v. Jeg kunde her være meget kort, og blot henvise til det foregaaende, hvor jeg troer at have vist, at Regieringen ikke bør indblande sig i, eller forhindre dette Slags Forbindelser imellem Birckners efterl. Skr. G

lem Borgerne, hvis jeg ikke troede, at man, i Henseende til Præstestanden, endnu kunde optætte et Spørgsmaal. Man kunde nemlig indbringe min Paastand om Borgerne i Almindelighed, og dog nægte den om Præstestanden i Særdeleshed. Præsterne, kunde man sige, ere Statens umiddelbare Tjenere og offentlige Embedsmænd. Nu kan Staten meget gjerne fordre noget af sine umiddelbare Tjenere, hvad den ikke er berettiget til at fordre af andre dens Borgere. En saadan Fordring er en Betingelse, som den fremsætter for dem, der vil indgaae som dens umiddelbare Tjenere, hvilken Betingelse altsaa disse nærmere have forpligtet sig til at holde. Var der for end Staten ikke berettiget til at fordre, at Borgerne i Almindelighed ikke burde indlade sig i slige Forbindelser, saa kunde den, ifald den ellers fandt det fornødent, for at hindre den skadelige Esprit de corps, dog ligesuldt fordre det af Præsterne.

Jeg maa altsaa her erindre, at dette Slags Forbindelser, som i denne Henseende finde Sted imellem Geistligheden: Enkekasser, Brandkasser o. s. v. kun saare lidet eller næsten slet intet befor-

drer Esprit de corps. Det Tilfælde kan ikke vel tænkes, hvor den Interesse, disse Forbindelser forarsage, skulde komme i Strid enten med andre Medborgeres Interesse uden for Selskabet, eller med det Heles Interesse. Det Slags Forbindelse, som egentlig skal befordre Esprit de corps, maa ligesom trække Menneskene nærmere sammen, isteden for at disse maaskee mere bidrage til at bortførte dem fra hinanden. Besidder en Menneskeklass: Rettigheder, Herligheder, Friheder o. s. v. fremfor de øvrige Medborgere, saa kommer vel dens Interesse i Collision med disse øvrige Medborgeres, men sjelden med dens indbyrdes Interesse. Derimod smiggrer det dens Forsænelighed og Egennytte, at den fremfor andre er begavet med disse Forrettigheder o. s. v. Er derimod den indvortes Forbindelse af den Natur, at Fordelen hverken drages fra Staten, eller fra de øvrige Medborgere, men fra Medlemmernes selv, saa tænker hvert Medlem sædvanligviis kun fornemmelig paa sin egen individuelle Fordeel, som han skal drage fra de øvrige Medlemmer. Den Omsorg for Selskabets Vel, som her er et

Foster af personlig Egennytte, giver ikke selben Anledning til Controll med hverandre indbyrdes. Medlemmernes Fordeel kommer ikke sjelden i Collision. Egennytten frembringer ikke sjelden Misforanstaltelse, Mistænkelighed og andre lignede Sindslidelser.

Indsætter jeg i en Enkekasse, saa er jeg ved denne Handling kun betænkt paa min og Mines egen Fordeel, uden at bekymre mig videre om de øvrige Medlemmers. Fordi jeg er Medlem af samme Kasse med flere, føler jeg dog ingen synderlig nærmere Interesse for dem, end for andre Mennesker. Det eneste, der forbinder mig med de øvrige, og frembringer en fælleds Interesse, er min Omfjorg for, at denne Indretning, hvoraf jeg, saavel som de, skal nyde lige Fordele, ikke ved slet Forvaltning skal forværres, eller gaae over Styr, og jeg derved tabe den Fordeel, jeg har Udsigter til. Og dette frembringer hos mig og de øvrige en Slags Controlaand med Indretningens Bestyrere og de øvrige Medlemmer, der ofte foranlediger Misforandelse. I et saadant Selskab har hvert Medlem sin Stemme, enhver fordrer sin Stemme fulgt; og den, som ikke

trænger igiennem, bliver sædvanlig ilde tilfreds. Alt dette samme er Tilfældet med Brandkassen, hvortil endnu kommer den Omstændighed, at et hvert nyt Bidrag ofte erlægges med Ulyst, og opvækker ikke sjelden Mistænke mod den Mand's Forsigtighed eller Adeltighed, som oppebærer Bidraget. Alle slige Sindslidelser maae naturligviis mere bortførne, end befordre Esprit de corps.

Karsagen, hvorfor Regieringen skulde søge at hindre slige Forbindelser, falder altsaa bort, og tillige med Karsagen ogsaa Virkningen.

Hertil kommer endnu den Omstændighed, at Regieringen, ved at hindre dem, netop vilde handle imod sin egen Fordeel, da just disse Forbindelser befrie dem fra den Byrde, siden at sørge for Embedsmandens trængende Familie, som ellers maaskee vilde sørøge Beclernes Antal. Af denne Karsag handler endog saa Regieringen fuldkommen ret, naar den, istedet for at hindre Embedsmændene fra, meget mere udtrykkelig befaler dem, at indtræde i slige Forbindelser.

En anden Art af Forbindelser var derimod høiligt at ønske, at Geistligheden vilde indgaae

med hinanden, og den er Selskaber til deres Embedsforørelses Fremme, naar hvert Herreds Præster forenede sig om, at anskaffe sig de vigtigste nye udfomne videnskabelige Skrifter, som kunde have Indflydelse paa deres Embede og Videnskab, lod dem circulere imellem sig, meddeelte hinanden deres Betænkninger over disse Skrifter, eller over andre vigtige Materier, som de med hinanden kunde debattere over, forelagde hinanden de Mangler, Uanskeligheder o. s. v., som fandt Sted ved Skolevæsenet, de Fattiges Pleie o. s. v., og meddeelte hinanden deres Forslag til disse Manglers Afhjælpning, og overalt til en bedre og fornuftigere Undervisning for Ungdommen, til sand Oplysningens Fremme, og de Fattiges bedre Forsørgelse. Et saadant Selskab vilde, naar det bestod af indsigtfulde og forstandige Mænd, eller indeholdt blot dem, og ikke utartede til blot Forslystelses Sammenkomster, hvilket lettest kunde forebygges ved at afhandle alting frivillig, — som beuden er den bedste Maade, naar man vil afhandle en Ting grundig, — ikke allene bidrage til, at Præsterne ikke blive hele Decennier tilbage, men kunde i det mindste nogenledes holde Skridt

med Tidssalderens Litteratur; men det vilde og opmuntre deres Iver for Videnskab, Oplysning og dens Udbredelse ved deres Embedsforørelse, og uden Tvivl være Aarsag i, at mangen Feil blev rettet, og mangt et godt Forslag gjort og iværksat, som ellers aldrig var blevet til.

Jeg kommer nu til at tale om Præsternes øvrige Privilegier, de Friheder, som Staten har forundt dem frem for andre deres Medborgere: Frihed for Indquartering, Tiendefrihed, Frihed for at erlægge adskillige Afgifter, som andre maae erlægge. Ved første Diefast kunde det synes, som disse Privilegier hørte iblandt de Ting, som uden Modsigelse burde ophæves; imidlertid maa jeg dog ved denne Leilighed endnu gjøre en Anmærkning.

Saa vist som det er, at alle Borgere, der staae i lige Forhold, ogsaa i Henseende til deres Afgifter og andre Rettigheder burde være lige, saa kan der dog gives Tilfælde, hvor Staten, uden at begaae nogen Uretfærdighed, det er uden at handle mod den almindelige Villie, og forgrube sig paa den borgerlige Lighed, kan fritage visse Borgere for Byrder og Afgifter, som an-

dre maae erlægge, eller tildele dem Røtterigheder, som den ikke tilstaaer andre.

Sæt, at Staten nødsages til at paalægge en Borger, eller en vis Klasse af Borgere, en Afgift, som for ham eller den var uproportioneret stor mod de Byrder eller Afgifter, som vare paalagte andre deres Medborgere. Sæt, at Staten paalagde disse Borgere en Byrde, eller en offentlig Afgift, som de allene maatte bære, end skøndt alle deres øvrige Medborgere i Grunden vare ligesaa forpligtede til at tage Deel deri; sæt, at den paalagde disse Borgere et offentligt Arbejde, som tilkom alle, men som de, fordi de vare Stedet nærmest, eller lettest kunde tilvejebringe de dertil fornødne Materialier, ene maatte forrette, saa handlede Staten i dette Tilfælde ingenlunde uretfærdig, naar den eftergav disse Borgere, som paa den ene Side vare blevne belagte med en uproportioneret stor Byrde frem for de andre, en anden, med denne proportioneret stor Byrde eller Afgift, som de andre maatte bære. Overimod den handlede i dette Tilfælde efter den strengste Retfærdighed, og befordrede just ved denne Handling den borgerlige Lighed, isteden for at forstyrre den.

Endnu et andet Tilfælde: Sæt, at Staten, for en eller anden det Almindelige af Noget beviist overordentlig Tjeneste, vilde, fordi den af een eller anden Årsag fandt det bequemere og lettere at belønne ham for hans Tjeneste, ved at eftergive ham noget, som den ellers kunde fordre af ham, end ved umiddelbar at betale ham derfor af Statens Kasse; eftergive ham en Skat eller Afgift, som han, tilligemed andre hans Medborgere, ellers havde maattet erlægge; eller sæt, at den, af samme Årsag, og paa samme Maade, vilde lønne en eller anden af sine Embedsmænd, saa handlede den i dette Stykke ingenlunde uretfærdigt. Overimod, den handlede efter den strengeste mathematiske Retfærdighed. Thi Regningen bliver dog den samme, enten jeg eftergiver en anden en Gæld, jeg havde at fordre hos ham, eller jeg fordrer Gælden betalt, og derefter umiddelbar betaler ham den samme Sum igien af min Kasse. Forskiellen er kun, at jeg i det sidste Tilfælde gjør mig dobbelt og overflødig Umage.

De Friheder, Præsterne besidde, kan og bør nu, i mine Tanker, anses som en Deel af den Løn, Staten havde tilskænkt dem som dens Em-

bedsmænd, og som den maaskee paa denne Maade fandt beqvemmere at udrede, end ved ligefrem at betale dem af Statens Kasse. Maaskee man i hine ældre Tider, da man anviste Præsterne Agerbruget som en Deel af den Løn, de havde at oppebære, fandt det vanskeligt at tildele dem saa mange Jorder, som man troede vare proportionerede med den Løn, man havde tilskænkt dem, og derfor, i Stedet for Jorder, har tildeelt dem, som en Godtgjørelse, Frihed for at erlægge andre Afgifter til Statens Tærn, som de ellers havde været forpligtede at erlægge. Skulde Præsterne altsaa sættes paa fast Løn, saa burde disse Friheder altsaa ansees som en Deel af Lønnen, og bringes ind i Regningen. Naar dette var skeet, kunde man med Billighed fordrø, at Geistligheden uden Forskiel skulde bære de samme Byrder, som andre deres Medborgere.

Om Præsternes sævne Jurisdiction kan jeg være saa meget kortere, da jeg i det foranstøttede allerede har ytret min Mening, I alle stige Tilfælde, hvor de staae i samme Forhold, som deres øvrige Medborgere, i Gielbsager, criminelle Sager, der ere af den Natur, at enhver anden

ligesaa vel kunde have begaaet Forbrydelsen som en Præst, Skiftesager o. s. v., burde de og staae under samme Jurisdiction, og dømmes efter de samme Love, som deres øvrige Medborgere. Ganske anderledes forholder det sig, hvis Sagen angaaer Præsternes egentlige Embedsførelse og Lærdom selv. Han staaer her ikke i samme Forhold, som hans øvrige Medborgere, og man seer let, at han her maa dømmes efter andre Love, som angaaer ham og hans Embedsbrødre i særdeleshed, ikke alle i Almindelighed, og at han maa dømmes af competente, det er sagkyndige, med Kundskab om hans Embedspligter og med videnskabelige Indsigter tilbørlig udrustede, Dommere. Anklages han altsaa for Feil eller Forsømmelse i sit Embede, beskyldes han for at have lært Ting, som stride imod Moraliteten og den borgerlige Nøilighed; eller beskylder hans Menighed ham, at han lærer mod den Kirkes Lærdom, til hvilken den bekiender sig, saa maa han nødvendig dømmes af Dommere, som tilfulde kiende hans Embedspligter, Moralen, og den Kirkes virkelige Lærdomme, til hvilken hans Menighed bekiender sig. En Regel, som Regjeringen ogsaa i andre

Elfselbe iagttager, og som den nødvendig maa iagttage. Hvor der, for at paadømme Sagen, udfordres særdeles Sagskundskab, eller videnskabelige Indsigter, der anordner den en Commission af sagkyndige Mænd til at paadømme den.

Endnu et Par Ord maa jeg lægge til om Geistlighedens udmærkede Dragt. Saa ligegyldigt som det ved første Øikast maatte forekomme den Fornuftige, enten en Mand, eller en vis Klasse af Mennesker, gik klædt i en lang eller en kort, i en rød, blå, sort eller couleur de soup Kiole, saa troer jeg dog, at man, ved videre Eftertanke, vil befinde, at Sagen i Grunden ikke er saa ganske ligegyldig, som den ved første Øikast synes.

Thi a) er der maaskee intet, der saa meget beforderer Esprit de corps og alle dens hædelige Følger, som en Udmærkelse i Klædedragten, der saa meget falder i Øinene. Den giver Afsondringen fra de øvrige Borgere sandelig indlysende, og bidrager ikke lidet til at opfylde den ufornuftige Udmærkelse med daarlig barnagtig Stolthed og Foragt mod sine øvrige Medborgere; og disse igjen verelviis med Had, Misundelse eller Foragt

mod ham og alle dem, som bære hans Udmærkelse. Mere end man troer, bidrager maaskee den røde Kiole til det Pikanterie, som man saa titte finder mellem de Militaire og Civile, og beskriver den ufornuftige Deel af Standen i barnagtig Stolthed og Standsfordomme; ligesom den lange Kiole, paa sin Side, kraftig virker til at bibringe den ufornuftige Deel en daarlig Indbildning om Gravitet og Standsværdighed, der ytrer sig i Affectation og tvungen Værdighed, og som igjen indgiver dem, der ikke kunne lide denne Affectation, Anledning til at opholde sig over, ja vel og at foragte, ikke blot den enkelte Ufornuftige, men ofte hele Standen selv.

b. Jo mere man vænner og binder Mennesket til sandkelige Forestillinger og udvortes Ceremonier, jo mere unueligt gjør man det og for ham, at rive sig løs fra det sandkelige Ceremonievæsen, og nærme sig til en Gudsdyrkelse, der, som Jesus fordrer, ikke skal bestaae i tomt Ceremonievæsen, men i at tilbede Gud i Mand og Sandhed. Nu er det vel sandt, at Mennesket altid bliver sandeligt, og trænger ofte til sandkelige Forestillinger, for ved dem

at opvækkes til de aandeligere; sandt, at Jesus selv, saa meget han end ivrede mod Ceremonievæsenet, i sin Religion har anordnet tvende sandfælige udvortes hellige Handlinger; men saa maa man og vel merke, at der er stor Forskiel paa sandfælige Handlinger og den Virkning, som de frembringe. Nogle af dem opvække Følelser, som gaae umiddelbar paa Tingen, og det Aandelige selv; andre derimod opvække umiddelbar Erbødighed for Tegnet og Symbolet paa det Aandelige, og kun middelbar for Hovedsagen selv. Af det første Slags er en skøn Sang eller Kirkemusik, som opvækker os til Andagt, Vrefrygt, hellig Tilbedelse, som umiddelbar har Religionen selv til Objekt; af det sidste Slags derimod vare Hedningernes og Jødernes høitidelige Offertieneste og det hele udvortes Ceremonievæsen. Dette sidste Slags har den skadelige Følge, at Menneskene ofte blive staaende ved Indhyllningen og det Udvortes, i Sedet for at trænge igiennem til det Indvortes, at de glemme Religionen for Ceremonierne, eller are den første ikke for sin egen indvortes Helligheds, men for det udvortes Symbols, Skyld, hvori den er indklædt. Af denne Aarsag kan jeg ikke billige Præsternes udmærkede Dragt, der hører anbenbar

til det sidste Slags. Hos dem, som den endnu virker paa, bidrager den kun til, at de hædre Manden, for Kiolens, Religionen og Sandheden, Manden lærer, for Mandens Skyld, istedet for at Religionen skulde hædres for sin egen Skyld, Manden for sin personlige Characters, og for Religionens Skyld, han lærer.

c) Man indvender vel, til Forsvar for Præsternes udmærkede Dragt, at den alt for letfindige eller ryggesløse Præst maaskee, ved at see paa Dragten, selv vilde bringes til Erindring om sit Embede og de Pligter, som han skyldte det, og derfor vogte sig for at begaae uanstændige Handlinger.

Imod denne Grund maa jeg gjøre tvende Anmerkninger. Den første er, at den Præst, som var letfindig eller ryggesløs nok til at glemme den Agtelse, han skyldte sig selv og det Embede, han beklædte, vel ikke meget vilde afholdes fra uanstændige Handlinger ved at see paa Dragten, allerhelst naar dette var hans daglige Dragt, der, ifald den ogsaa i Begyndelsen kunde gjøre noget Indtryk paa ham, dog gandske vist, ligesom alting i Verden, ved Vænen, igjen vilde tabe sin Virksomhed. Den anden er, at Præsternes Letfindighed, Ryggesløshed eller

andre Laster vilde gjøre meer Skade, naar han begif den i en udmærket, hans Stand tilhørende, Dragt, end i enhver anden. Ved at see paa Dragten vilde Vidnerne til hans Opførelse, paa en sandelig indlysende Maade, erindres om, hvad han var, og hvad han, for at opføre sig sit Embede værdig, burde være. Contrasten imellem hans Opførelse, og hvad han burde være, vilde netop af denne Aarsag blive eftertrykkeligere, og tilligemed den blev den modtagne og givne Forargelse, og Foragten for hans Person, der igjen vilde have Indflydelse paa hans Embedsførelse, saa meget større.

Imidlertid magter man dog, paa Steder hvor Menigheden endnu var uoplyst nok til at ansee Præstens særegne Dragt som hellig, vogte sig for at affætte den. Man bør altid oplyse Folk om deres religiøse og andre Fordomme, før man ved Evangslove vil søge at affætte dem; man begaaer ellers et Hystreron Proteron, og udretter intet; Fordommene blive, trods alle Evangslove, endnu tilbage for den Uoplyste; Oplysningen har intet vundet; men Regjeringen har gjort sig Kyslig i et despotisk Indgreb i Borgernes religiøse Frihed. Endskjøndt den Skik, som man forbyder, ingensunde er Troesartikel i den

Kirkens System, hvortil den Uoplyste beklender sig, saa er den dog for ham maaskee ligesaa hellig, som en af hans Kirkes Fundamentallærdomme selv, og man begaaer, ved at forbyde ham den, ligesaa stor Samvittighedsvang, som naar man forbød ham at beklende sig til een af disse.

Naar nu altsaa Præsterne blive satte paa fast Løn, maae ved denne Leilighed alle Rettigheder, Privilegier og Immuniteter, som de havde for deres øvrige Medborgere, bortfalde; naar de i lige Tilfælde stode under samme Jurisdiktion, og ingen udmærket Dragt længere affondrede dem fra andre Statens Medlemmer, saa udgjorde de heller ikke længere en egentlig saa kaldet særdeles Stand; saa vare de i Grunden ikke forskiellige fra andre Statens Embedsmænd, der ogsaa sysselsætte sig med eens Forretninger, efter foregaaende Prøve og Valg ansættes af Regjeringen selv, have deres egne competente Opfyndsmænd, nyde deres egen visse bestemte Løn, i Embedstilfælde dømmes af competente, med de fornødne Indsigter udrustede, Dommere, men i alle andre Staae under Statens almindelige Domstole, og ellers i intet udmærke sig fra deres øvrige Medborgere.

Som jeg troer, har jeg nu besvaret det opklarede Spørgsmaal i een Mening. Men det kan endnu have flere Meninger. „Skal den geistlige Stand affattes?“, kan ogsaa betyde saa meget: Skal der overalt gives sige Embedsmænd, som Præsterne ere i Staten, hvad heller de nu udgøre en særskilt Stand, eller ikke? Og selv dette Spørgsmaal kan endnu forstaaes paa tvende Maader. Enten spørger man: Skal Staten besatte sig med at ansætte, lønne og have Opsyn med Geistligheden; eller skal den overlade den hele Sag til Menigheden selv? Med andre Ord: Skal Præsterne være Statens offentlige Embedsmænd eller ikke? Eller man spørger: Skal der overalt gives sige Mennesker i Staten, som Præsterne ere, enten de saa ere offentlige Embedsmænd eller ikke?

Det sidste Spørgsmaal vil jeg først bestræbe mig for at besvare. Skulde Svaret paa dette Spørgsmaal udfalde benægtende, saa vilde det første Spørgsmaal: om Præsterne, der overalt stier ikke burde existere i Staten, burde være offentlige Embedsmænd? i sig selv være et høist overflødig og modsigende Spørgsmaal.

Ved Præster forstaaer jeg ikke, hvad dette Navn i hine ældre Tider betydede, Mennesker, som man troede, paa en bejnderlig Maade mere end andre

Mennesker at være Guddommen hellige, som selsatte sig blot med de Ceremonier, ved hvilke man troede at kunne tilvende sig dens Gude, afvende dens Vrede, og overalt bevidne den sin Tilbedelse og Underkastelse, men som for Resten aldeles intet havde med den offentlige Underviisning at gjøre. Ved Præster forstaaer jeg Almuens Lærere i Moral og Religion, og da vi hidtil kun have een naturalistisk Menighed—den theophilantropiske—i Europa, i en vis bestemt positiv Religion; Mennesker, hvis Kald det er at bibringe Almuen i Særdeleshed Moralens og den naturlige Religions Sandheder, forbundne med en vis positiv Religions Lærdomme, for saavidt disse angaae alle Mennesker, ikke blot Lærere alene, paa den meest populære og fattelige Maade.

Spørgsmaalet, Skal Geistligheden affattes? kan da atter forstaaes paa tvende Maader, enten: Skal den positive Religion adskildes fra den naturlige og Moralens, og Præsterne allene affattes for saavidt de ere Lærere i den første, men vedblive som Lærere i de tvende sidste? eller Skal Præsterne ogsaa, saavidt de ere Lærere i Moral og Naturreligion, affattes som unyttige Embedsmænd? At affatte den positive Religions Lærere, naar dette Udtryk skulde være synonymt med at forbyde sige Læreres Existence

i Staten — og det maa det dog vel være — altsaa vel at lade Borgerne beholde deres positive Religion, men dog ved Evangslove at herøve dem deres Præster, der skulde undervise dem deri, og forestaae de Ceremonier og udbortes hellige Handlinger, som findes ved enhver positiv Religion, kan dog vel ikke kaldes andet, end den haardeste Samvittighedstvang, og det voldsomste Indgreb i Borgernes religiøse Frihed, der bør være enhver Stat hellig. En Paastand, som man neppe skulde vente i vor for sine Lovtaler over Tolerants og Meningshedsfrihed fra naavnkundige Tidsalder; og et Beviis, til hvilken Grad af Inconsequent's Mennesket kan forfalde, naar han, i Stedet for Agtelse for Sandheden selv, kun bestee af bittert Had mod et vist Religionsparties Lærdomme*).

Desuden er enhver positiv Religion, dens Tilfætninger maae vanskabe den saa meget de ogsaa vilse, dog altid bygget paa den naturlige Religions Ba-

*) Endnu mere gielder dette, naar Hadet træffer Christendommen, den viseste, blideste og meest velgiørende af alle positive Religioner, og der, naar man ret er i Stand til at gennemtrænge dens sande Aand, indeholder de værdigste Begreb om Guddommen, og en Moral saa sand, saa lutret og almindelig fattelig som denne.

ss. Enhver positiv Religion indeholder, saa forfalsket som den ogsaa er, dog altid, i større eller mindre Grad, Morallove; og hvorledes vil man nu, uden at gjøre Vold paa Meningsfriheden, adskille naturlig Religion og Moral fra positiv Religion? Begge ere hos den positive Religions Bektendere saa indvævede i hinanden, at de ikke lade sig adskille. Det eneste, man her kan gjøre, er at sørge for, at den sande naturlige Religion, og Moralen i en saadan Religion, blive ved fornuftig Oplysning lutrede, og saavidt mueligt bragte i Harmonie med den positive Religions Lærdomme. At ogsaa dette maa skee uden Evang og voldsomme Forbud, blot ved Oplysnings Hielp, er en Sag, som uden Tvivl er klar i sig selv.

Præsterne ere altsaa i Almindelighed Religions- og Moralitetslærere, og de protestantistiske Præster, formedelst deres Lærdoms Aand, der er saa ganske praktisk, der ganske gaaer ud paa at danne Mennesket til at tilbede Gud i Aand og Sandhed, maa fortrinlig være det; og Spørgsmaalet bliver nu: Skal der gives sige Religions- og Moralitetslærere, som Præsterne, eller, thi dem gielder Spørgsmaalet dog vel fornemmelig, som de protestantistiske Præster? Og dette Spørgsmaal

løber da ud paa et andet: gjøre disse Præster, som Religions- og Moralitetslærere virkelig nogen Nytte? eller gjøre de slet ingen? Thi i det sidste Tilfælde var det unægtelig bedre, isald det kunde gaae an, at affbøffe dem, og anvende de Lønninger, de trække, til andre og nyttigere Hensigter? For at besvare dette Spørgsmaal maae vi ingenlunde see hen til den virkelige i Dine faldende Nytte, som dette, eller hiint Individuum, var det end de fleste, ja endog alle*), om det var mueligt at bestemme denne

*) Den, som hører de mangfoldige Dumheder, forargelige og latterlige Anekdoter, som fortælles saa hyppig om Præsterne, skulde let falde paa den Tanke, at ingen Stand indeholdt flere uduelige, uvidende og foragtelige Mennesker end Præstestanden.

Efter min Overbeviisning er dette ingenlunde saa. Jeg for min Deel er forvissat om, at den indeholder ligesaa mange retskafne, fornuftige og duelige, og ikke flere slette og uduelige Medlemmer, end enhver anden Klasse af offentlige Embedsmænd. Aarsagen, hvorfor der om disse sidste ikke fortælles ligesaa mange forargelige Anekdoter, som om de første, ligger tydelig for Dine. Ingen Embedsmands Forretninger ere saa offentlige, som Præstens Foredrag; hertil kommer endnu den Hovedomstændighed, at enhver, der eier sund Forstand, og ikke er ganske uvidende i det, som alle Mennesker bør vide, er competent til at bedømme Præsten, men derfor just ikke de svri-

Nytte, virkelig have gjort. Fra enkelte Individuer maa man aldrig slutte til det Hele, og dersom man endog i dette Tilfælde var berettiget dertil, saa er dog her ingenlunde Spørgsmaalet om et eller flere Individuer, der ikke gjøre deres Pligt, sidste Nytte? Men om de, naar de virkelig gjorde den, vilde stifte Nytte? Om Idealet af Geistlighedens Embedsforelse, til hvilket den retskafne Lærer bør stræbe at nærme sig, er saaledes beskaffent, at man af det kan haabe sig virkelig Gavn for sand Religion og luttre Moral?

ge Videnskabs, eller Embedsmænd. Til at bedømme Juristens og Medicinerens Uvidenhed, Charlatanerie o. s. v., hører allerede nogen juridisk eller medicinsk Indsigt. For at bedømme Embedsmanden, maa man kiende hans Embede, det Locale o. s. v. Her er altsaa blot sund Forstand ikke nok. Juristen, Medicineren, Embedsmanden kunne derfor røbe megen Uvidenhed, og begaae mangen urimelig og ufornuftig Handling, som ikke bliver bemærket uden af nogle saa Kyndige. Med Præsten forholder alt dette sig ganske anderledes; den ringeste Urimelighed, han begaaer i sin Embedsforelse, begaaer han offentlig for det hele Publikums Dine; enhver Urimelighed kan blive bemærket af enhver, som har mindste sund Sans, og bliver da, som med sige Anekdoter altid er Tilfældet, fordreiet, forbedret og forøget udbredt i Publikum.

Og herimod er det, at Geistlighedens Antagonister ogsaa stille deres Angreb. „Hvad nytter det at prædike? Erfaringen viser os, at Menneskene ved al Præsternes Prædiken dog ikke blive bedre. Det er Ektrikenterne, som have oplyst den kultiverede Deel af Menneskene; men Almuen er endnu ligesaa raa, uvidende og lastesuld, som den altid har været. At prædike for de Gamle nytter intet, det er paa Ungdommen man skal virk, naar man vil virke med Held.“ — Som Moralitetslærer skal Præsten stræbe at udvikle og skærpe sine Tilhøreres moralske Omdømme, han skal stræbe at udrydde de Fordomme, og berigtige de Wildfarelser, som i denne Henseende kunne have indsnæget sig hos dem; at hjælpe dem til at gjøre Anvendelsen af de moralske Principier paa deres eget Levnet; gjøre dem opmærksomme paa de Feil og Laster, hvortil de især ere hengivne; anvise dem Midler af den menneskelige Naturs Kundskab til at forebygge og forbedre disse Feil; gjøre dem Dyden skøn og agtværdig; vise dem Lasten i sin sande foragtelige Stikkelse; og alt dette bør han gjøre paa en saadan Maade, at de ikke blinde hen troe og antage Lærdommen, fordi den beroer paa hans eller anden menneskelig Autoritet, men fordi de i deres eget Hierte ere overbeviste om Rigtigheden af det han

foredrager. At han, for at frembringe denne Virkning, maa besitte sig paa det meest populære og fattelige Foredrag, er en Sag, der neppe behøver at erindres.

Og skulde nu alle disse Bestræbelser i sig selv være enten unødvendige, eller reent unyttige? Det første vilde være høilig at ønske; det vilde være et Beviis, at de vorne Mennesker, thi om disse allene er det her tales, alle tilsammen alle være rykkede saa vdt frem i Oplysning og moralsk Cultur, at de allerede vare fuldmyndige Mennesker, der ikke længer behøvede at oplyses og kultiveres. Det sidste vilde være et høist sørgeligt Udsagn; thi det vilde, hvis det ikke skal være synonymt med det første, netop si ge, at det vorne Menneske aldrig kan blive bedre, det uoplyste aldrig kan komme til bedre Oplysning, at Fordomme og Wildfarelser aldrig kunne udryddes, og Lyst og Jær for det Gode aldrig opvækkes og forstærkes hos ham. Det sidste er i Grunden ligesaa urigtigt som det første. Moralloven, er saavel som de logiske Regler, de matematiske Axiomer, og alt andet, hvad a priori, og uafhængig af al Erfaring, vedhænger vor Natur, vel indplanter i alle Mennesker, men indplanter som Sæden i Jorden før den spirer; alle behøvede Udvikling, hvis Mennesket skal

komme til Bevidsthed om, og opnaae Muelighed og Færdighed til at bruge dem. Det fuldkomne raa Naturmenneske er i inder Stykke bedre end Dyrene. Vel eier han i sit Innerste en Stat af Overkuelighed, som disse ikke besidde, men det er en Dab, ubrugt og for ham endnu tilukket Stat. Endnu er han ligesaa ufornuftig, ligesaa lider fri, ligesaa udvigtig til Dyd og moralsk Tilregnelse; endnu ledes han blot af blinde Drifter, ligesom hiin. Selv naar Mennesket, ved en Grad af Cultur, er kommen til Bevidsthed om sine egne Anlæg, til Fornuft, Frihed og moralsk Indsigt, behøve dog disse Anlæg bestandig meer og meer Udvikling og Dvelse, hvis de ellers skulle opnaae og vedligeholde den fornødne Færdighed, og hvis Mennesket ikke, i Stedet for, som han bør, bestandig at gaae fremad, skal gaae tilbage i Cultur og Moralitet. Den menneskelige Natur er en gang saaledes beskaffen, at den unuelig kan blive staaende ubevægelig paa een og samme Punkt. De menneskelige Evners Udvikling og Færdighed maae nødvendig enten vore eller aftage; bliver man ikke visere og bedre, saa vil man ganske vist blive uvisere og værre; gjør man ikke Fremskridt i at vore Fornuften, i Indsigters Erhvervelse, i Herredømme over Drifterne og Sandfælgigheden, saa vil Fornuften

ten blive fløvere, de erhvervede Indsigter glemmes, og Sandfælgigheden og Drifterne erholde meer Herredømme over Fornuften. Skal Mennesket altsaa forædles, skal det forfremmes i moralsk Cultur og Oplysning, saa maae de moralske Love bestandig mere udvikles, dets moralske Omkømmelse meer og meer skærpes, berigtiges, renses fra Fordomme og Wildfarelser, og vore i Anvendelsen paa vort eget Hiert, vore Bevæggrunde og vore Handlinger.

Alt dette er nu Præstens Sag; hans Kald er det, at gjøre Menneskene opmærksomme paa de Morallove, som ligger inden i hans Innerste, og som han, saasnart han kommer til ret Bevidsthed om dem, ikke kan modsigte; at stræbe at drage dem frem for Lyset, og ved passende Exempler — thi philosophisk Naagtighed vilde her være urimelig — at gjøre dem sandfælg beskuelige for ham, vise ham deres Anvendelse paa alle Livets Forhold, og de deraf flydende Pligter i det borgerlige og huuelige Liv, og Grundene, efter hvilke han skal bedømme sine egne Handlingers moralske Værd eller Uværd.

Men ikke nok, at han gjør dette; han forefinder og her Overtroen, som han skal stræbe at udrøddes, Fordomme og Wildfarelser, som han skal stræbe at bestride. Vel er det ikke min Mening, at

Han skal afgive sig med enhver uskadelig Bildfarelse, enhver fra gamle Tiders Forestillingsmaade vedhængende vrang Mening, hvis Urigtighed det højere Lys, som i vore Dage er opgaaet over Exegetiken, Kritiken og andre theologiske Videnskaber, har vist os, og saaledes gjøre sin Prædikestol til et lærd Catheder; men praktiske Bildfarelser, Fordomme, som have skadelig Indflydelse paa Menneskenes Moralitet, og paa den med sand Moralitet forenede Kærlighed, kan han, efter min Overbeviisning, ingenlunde, uden at forsynde sig mod sin Embedepligt, lade gaae stiltiende forbi. Han maa udtrykkelig bestride dem. Til slige Bildfarelser og Fordomme regner jeg den vrang Forestilling om hoi Bedrøvelse og Boddkamp, som et nødvendigt Stykke af den sande Omvendelse, en Bildfarelse, der har kostet mangen god og retskaffen Christen megen Vængstelse, ja endog ofte bragt ham til Fortvivlelse; den vrang Forklaring over den saliggjørende Troe, at den blot bestaaer i Tillid og Tilsegnelse af Jesu Død og Fortieneste, uden Hensyn til Iver i Forbedring og Hjertets Nærskaffenhed; den Nedsættelse af Dyden, Menneskets højeste Ypperlighed; den Lærdom, at Mennesket ved sin Omvendelse fra Lasteren forholder sig ganske lidende, og ikke behøver at anstrænge egen

Kraft^{*)}; altsammen Forestillinger, som maae lede Menneskene til at sætte deres Haab om Guds Velbehag i andet, end Bestraffelse for sand Hellighed, svække deres Iver for det Gode, og da ligesaa meget stride mod sand Moralitet, som mod Bibelsens Mening, og Christendommens sande Aand. Dog skal denne Bestridelse virkelig gavne, saa maa den foretages med megen Klogskab og Forsigtighed. En

*) Bibelen siger, at det er Gud, som gjør, at vi baade kan vilje og udrette det Gode; at vi, naar vi have gjort alt, hvad vi burde, skulde sige, vi ere unyttige Tjenere, thi vi gjorde det vi vare pligtige at gjøre. Christus siger, at Menneskets Gienfødsel er liig Vinden, som man vel veed, fra hvad Kant den kommer, men ikke Grunden til. Altsammen fuldkommen strengt og filosofisk rigtig. Uden praktisk Fornuft, der bestemmer Begjere. Evnen, Evnen at vilje, og uden Frihed, der er Kraft til at udrette det Gode, hvilke vi begge have erholdt af Gud, kunde vi hverken vilje eller udrette det Gode. Ved alle vore Bestraffelser for at blive gode, selv dersom vi kunne naae Hellighedens fuldkomne Ideal, kunde vi dog ikke gjøre Paastand paa Fortieneste og Løn, thi vi burde uden Hensyn til Løn gjøre det. Overgangen fra det Gode til det Onde er for Menneskets Forstand altid ubegribelig. Dog alle disse Sandheder ere ingenlunde de samme, som Systemerne saa ofte lære os.

Klogskabsregel i denne Henseende er det, aldrig at begynde derpaa, før man er bleven noget gammel; Embedet, og alt har tilvundet sig Menighedens Agtelse og Tillid. Utroeligt er det, hvormegret unge Præster, som nylig have forladt Akademierne, og som brændende af Begierlighed efter at udframme den Visdom, de der have samlet, strax ved deres Embedstiltrædelse begynde med at bestride de Meninger, som de holde for vrang, og som dog ere rodfæstede hos deres Tilhørere, have skadet sig selv og den Nytte, som de ellers kunde have stiftet, ved denne Ubesindighed. Ved en eneste Prædiken have de saaledes strax i deres Embedsførelses Begyndelse opvakt Mistanke om deres Lærdoms Reenhed, og berøvet sig selv den største Deel af Menighedens Tillid, og derved tillige deres Foredrag en stor Deel af dets Virksomhed for Fremtiden.

En anden ligesaa nødvendig Klogskabsregel er det, at man, naar man vil bestride sige gamle rodfæstede Wildfarelser, ikke blot betiener sig af Fornuftgrunde allene, men og tillige stræber at befæste dem med Bibelen's Auctoritet; viser, at disse vrangge Forestillinger ikke finde Medhold i den, men meget mere stride mod dens sande Mening; samt at de nye og bedre Forestillinger, som man understøtter

med Fornuftgrunde, ogsaa tillige ere grundede i denne Christendommens Hovedbog. Gavnligt er det ogsaa, naar man tillige er i Stand til at beraabe sig paa andre ældre, Menigheden bekendte og af dem agtede Læreres Auctoritet, der have bifaldet den Forestillingsmaade, man ønskede at frembringe. Jeg har i sige Tilfælde, og, som jeg troer, ikke uden Held, beraabt mig paa Luther og Paul Gerhard, en Mand, hvis Psalmer stode i den hos min daværende Menighed brugelige Psalmebog, og som ogsaa for den blide, menneskekierlige, i Sandhed elskværdige Gudsfrygtsaand, der befæler dem, saavelsom for deres virkelige poetiske Værdes Skyld, fortjene meer end een Tidsalvers Agtelse.

Ved at bestride Fordomme og Wildfarelser, og bestræbe sig for, tydelig at udvikle de moralske Love, som ligge i Menneskets Natur, har Præsten endnu ikke opfyldt sin hele Pligt; han bør og sørge for disse Loves praktiske Anvendelse i det daglige Liv. Den store Hob af Mennesker er sædvanlig for lad eller for uestertænk som til dette Arbejde; han maa derfor søge at rette deres Opmærksomhed paa dem selv, og de Tilfælde, hvor disse Love lade sig anvende. En almindelig, paa alle Mennesker passende, Anvendelse af disse Sandheder er hertil ikke nok,

net, Præsten bør bestræbe sig for, at kende sin Menighed nøiere; enhver Stand, ja enhver Bys og Familie, har sin særegne Tænkemaade, sine særegne Fordomme, Feil, Anlæg til det Gode eller Onde; disse Besynderligheder maa han især selv lære at kende, paa disse maa han især gjøre Tilhørerne opmærksomme, og paa disse især anvende de af ham udviklede Morallove; han maa vise dem, ikke blot de Feil, som Menneskene i Almindelighed begaae i deres Børnepdragelse, i deres Forhold til deres Egteskæller, Dienestefolk o. s. v., men ogsaa fornemmelig de Feil, som hans Menighed netop begaaer, reyse ikke blot Lasterne i Almindelighed, men netop de, som i den meest gaar i Svang. Enhver Stand i Livet har sine Undtagelser fra de almindelig gyldige moraliske Forskrifter, og sine Udflygter, for at besmykke disse Undtagelser. Jeg har kiendt Svæfok, som i intet Tilfælde ellers vilde tillade sig mindste Bedragerie, og som dog troede, det ikke var Synd, i visse Tilfælde at formere deres Næbdere en falsk Regning; Folk, som i alle andre Tilfælde iagttage den strengeste Redelighed, og aldrig tillade sig den mindste Mis-handling med andre Mennesker, og som dog ikke desto mindre troede, eller dog i det mindste paastode, at de troede, at det var tilladeligt at besvige Sta-

ten for den paabudne Told, og at tilføie de Toldbetientere, som i denne Henseende ivrigt og redeligt gjorde deres Pligt, med Glæde alle de Mishandlinger, som det, uden at udsætte sig selv for Uleilighed, var mueligt at tilføie dem. Paa alle disse Synderligheder i Tænke- og Handlemaade, paa disse særegne Feil, Laster, Anlæg og Anledninger til det Onde eller til det Gode, paa disse Undtagelser og Udflygter fra Morallovens Bydende, maa Præsten have Hensyn i sit Foredrag, han maa ligesom selv aabne sine Tilhøreres Hjærter, og fremstille dem til deres Beskuelse; selv foretage den Prøvelse med dem, som enhver, der er bekymret for sand Forbedring, burde anstille over sig selv, sine Handlinger, og deres Begrebgrunde.

Endelig maa han bestræbe sig for, at Tilhørerne ikke blindt hen paa hans egen eller andre Menneskers Authoritet, men virkelig efter egen fornuftig Overbeviisning, antage eller forkaste hvad der foredrages dem, og derved søge at danne dem til oplyste Mennesker*).

*) Oplysning er — som før er erindret — ikke at vide meget, men at bruge sine egne Evner, og tænke selv. En kan derfor være meget lærd og dog uoplyst! aa omvendt.
Birckners efterl. Skr. S

At gjøre dette er ikke saa vanskeligt, som det ved første Biekast skalde synes. Det forstaaer sig selv, at dybsindige, abstrakte Beviser; Slutninger, hvis Beviskraft forudsætter Kundskaber i de lærde Sprog, i Kritik, Antiquiteter, Kirkehistorie og Paatrifstik, her vilde være en Urimelighed, siden de forudsatte Kundskaber, som man ingenlunde kan vente hos den Mærde. Men der gives ogsaa en anden Maade, at komme til Overbeviisning, og som, selv for den Mærde og Eenfoldige, medfører al den Evidents, han behøver, for at bedømme Sagen; og den er, naar man bygger moralske, og paa Moralen indskydende theoretiske Sandheder, ikke paa theoretiske Beviser, der sædvanlig fordrer Lærdom og Skarpsindighed, som ikke er hver Mands Sag, men paa den praktiske Fornuft og Morallove, der, naar de blot bringes til Bevidsthed og fornøden Tydelighed, have deres fulde Evidents hos sig selv. Det Spørgsmaal, hvorledes kan den foredragne Lærdom bestaae med Morallove, med Kierlighed til Gud og Næsten? hvad Virkning vilde denne Lærdom, dersom den var sand, have paa din Moralitet, en slet, god, slet ingen Virkning? er et Spørgsmaal, som ikke fordrer Lærdom og Skarpsindighed, men blot praktisk Fornuft og Opmærksomhed paa Hjertet selv,

for at blive bevaret. I det første Tilfælde kan det umuelig, i det andet maa det nødvendig, være Sandhed og Guds Villie. I det sidste er det et ørkesløst, overflødig Spørgsmaal, om hvis Sandhed eller Usandhed man ikke behøver at bekymre sig.

Og denne er netop den Maade, som Christendommens store Skrifter har anprist sin Lærdoms Bekendere. Dersom nogen, siger han, vil gjøre Saderens Villie som er i Zimmelen, saa skal han befinde, om Lærdommen er af Gud, eller jeg taler af mig selv. Vogter eder for de falske Propheter (Lærere), der komme til eder i Saareklæder, men ere indvortes rivende Ulve; paa deres Frugter skal I Kiende dem. Da han paa dette sidste Sted udtrykkelig har tillagt disse falske Lærere det udvortes Skin af Dyd og Hellighed, saa kan han umuelig her mene deres egne Frugter, eller Handlinger, som altsaa i dette Tilfælde vilde være et bedrageligt Kiendtegn; ogsaa erklærer Jesus selv, at man, naar Lærdommen, den umoralske Lærer frembringer, er Sandhed, ikke maa bekymre sig om Lærers Forhold, men kun om Sandhedens af hans Lærdom. Paa Moses Stol sidde de Skriftekloge og Phariseerne; alt hvad de si

ge eder, at I skulle gjøre, det gjører og holder, men gjører ikke efter deres Sierninger; thi de sige det vel, men gjøre det ikke. Han maa med disse Frugter, efter hvilke man skal bedømme deres Lærdom, nødvendig her forstaae Lærdommens egne Frugter; og Aandens, den sande christelige Tænkemaades, Frugter ere Kierlighed, Glæde, Fred, Sagtmodighed, Naadelighed, med eet Ord: alle sande Dyder *).

*) At Jesus ingenlunde bifaldt sine Landsmænds Aand, der ved ethvert Tilfælde spurgte om Tegn og underlige Sierninger, viser han tydelig ved sin Bebrejde se til dem: Uden I see Tegn og underlige Sierninger, ville I ikke troe. Ja han har selv udtrykkelig vist os Spaadømmes og Miraklers Usikkerhed til dem paa at bygge en Lærdoms Sandhed, naar han staer: Der skal indfinde sig mange falske Messias'er og falske Propheter, der skal gjøre saa store Tegn og underlige Sierninger, at de, om det var mueligt, skulde forføre de Udvalgte selv. Overalt have Spaadømmene og Mirakler langt fra ikke den Evidens, som moralske Beviser, og som man ved første Blik skulde troe. For at bedømme en Spaadoms eller et Mirakels Troværdighed, udfordres der meer end almindelig Skarpsindighed, og meer end almindelig Kundskab om Naturens Love og Virkninger. Og endda har Erfaringen lært os, at man med al sin Skarpsindighed og physiske Kundskab all-

See, dette er omtrent det Ideal, jeg har gjort mig om Præsternes Embedsførelse; og nu

gevel kan bedrage sig. Ethvert fornuftigt, for Overtro og Fordomme befriet, Menneske svare redelig, om han ikke i sit Inderske føler en Slags Uvillie til at antage slige Fortællinger, som indeholde Spaadomme, eller overalt noget, som ikke lader sig forklare af de bekendte Naturlove; om han ikke udsænder al sin Opmærksomhed og sit hele Vid, for at finde en Side, hvorfra denne naturlige Forklaring kan passe sig, og om han selv, efter alle forgievnes Forsøg af dette Slags, endda med fuld Evidens er overbevist om Tildragelsens Overnaturlighed? eller om han ikke meget meer tænker saaledes: Uden Tvivl er her een eller anden Omstændighed, du har overseet, og som, naar du vidste den, vilde have sat Sagen i et ganske andet Lys. Eller virke her maaskee Naturkræfter, som du endnu ikke kender? Man tænke ved denne Leilighed paa Svedenborg, paa Tildragelsen i Gothersgaden, som er indfalden i vore Dage, og saa mangfoldige andre lignende Tildragelser. Vanskeligheden vorer betydelig, naar den overnaturlige Handling ikke engang er forefalden i vor Livstid, men Aarhundrede i Forveien. Her udfordres ikke blot Skarpsindighed, og physiske, men ogsaa antiqvariske, kritiske og historiske Kundskaber. Evidensen, der allerede kun var liden ved slige Tildragelser, hvor vi selv vare Vidner, taer sig endnu mere, og Overbevisningen staaer i samme Forhold, som vore egne Sanders Vidnesbyrds Visshed, til Vissheden af andre Menneskers Sanders Vidnesbyrd, hvilken al-

gientager jeg mit forrige Spørgsmaal: ere disse Bestræbelser for at bringe Menneskene videre i

tid medfører en ringere Grad af Overbeviisning, end vore egne. Overalt vilde det kun være yderst faa, netop ifkun grundlærde, Mennesker — og hvor ringe er ikke disses Antal blandt den store Hob af Menneskene? — som ved Spaadomme og Mirakler vare i Stand til at komme til virkelig Overbeviisning om en Lærdoms Sandhed. Skal jeg virkelig grunde min Tro paa egen Overbeviisning, og ikke paa andre Menneskers Auctoritet, saa er det ikke nok, at Conclusionen i Syllogismen er min egen Fornuftes, men Præmisserne maae ogsaa nødvendig være min egen Forstands Verk. Antager jeg kun en eneste af Præmisserne, uden egen Prøvelse, blot paa en andens Auctoritet, saa flutter jeg ligesaa lidet efter egen Overbeviisning, som hvis jeg havde antaget Conclusionen og den hele Syllogisme paa andres blotte Auctoritet. Nu beroer Miraklernes og Spaadommernes Troværdighed, efter det Beviis, som derfor føres i Dogmatikerne, paa Skribenternes Troværdighed, der fortælle dem; denne Troværdighed paa deres Charakter, Samtidighed og Handlingernes Omstændigheder; denne Samtidighed paa den Omstændighed, at de Skrifter, hvori Spaadommene og Mirakler fortæles, virkelig ere skrevne af de Mænd, der udgives for deres Forfattere, eller med eet Ord, paa deres Skrifters Authentic; denne Authentic igjen paa andre samtidige eller nærmest med dem levende Skribenters, paa Clemens den Romers, Jeronimus's, Justins, Clemens den Alexandriners, Eusebius's og andres

sand Oplysning og moralsk Cultur, uundvendinge? ere de vore Mennesker, helst i Almue, ja alle

Bidnesbyrd, der igjen kan være mange Trivsel underkastede, som den, der vil gaae blot efter egen Overbeviisning, maa søge at faae opløst. Altså dette kan ikke skee uden at være vel bevandret i de lærde Sprog, i Kritik, Antiquiteter, Patristik og Kirkehistorie, og at undersøge alt dette med egne Pine, (og med egne Pine maa enhver, der vil komme til Overbeviisning, helst i en Sag, hvor der møde saa mange Modsigelser, undersøge det), er ganske vist kun en Sag for faare saa Mennesker. Enhver der imod, som, uden at have undersøgt alt dette, beraaber sig paa Clemens's, Eusebius's o. s. v. Auctoritet; han antager den ene af Præmisserne, denne Auctoritet, i det mindste blot paa andres Ord, og gaaer altså her ikke efter egen, men efter fremmed, Overbeviisning. Af alt dette er det aabenbart, at Beviser af Spaadomme og Mirakler ingenlunde ere af det Slags, paa hvilke Præsten bør grunde sine Tilhøreres Tro; thi de maae da antage den Præmissen, at de hellige Skribenter virkelig have skrevet de Bøger, der tillægges dem, og maa skee foruden dem endnu mange flere, paa hans blotte Ord, uden selv at være i Stand til at undersøge disse Ords Rigtighed, og Præsten vilde i Grunden argumentere saaledes: De hellige Skribenter have virkelig skrevet de Bøger, I finde i eders Bibel, thi Eusebius, Clemens og andre, som I ikke kende, og om hvis Troværdighed I intet veed, men som I paa mine Ord maae troe at have været høist troværdige Mænd, have forskrevet os det; en Argumenta-

borne Mennesker i alle Stænder, allerede komne saavidt, at man ikke mere for dem behøver at

tion, som enhver ganske vist vil finde upassende. Et Spørgsmaal kunde ved denne Leilighed opkastes: Om man ikke skal hente sine Bevisgrunde af Bibelen? Jeg besvarer dette Spørgsmaal med Ja. Ei blot for den Myndigheds Skyld, som den maa have for enhver, der anseer den for sin Religions Hovedbog, og altsaa for Menigheden; men ogsaa fordi Præsten, som positiv Religionslærer, har forpligtet sig til at foredrage Moralens og den naturlige Religions Sandheder i Forbindelse med den positive Religion, til hvilken hans Menighed bekiender sig. Han maa altsaa bestræbe sig for at vise Harmonien imellem begge, og hvor den ene af dem er misforstaaet, eller de synes at stride imod hinanden, søge at have Misforstanden eller Modstriden. Imidlertid maa han dog nøie vogte sig for at bygge Moralen, og de paa denne sig grundende, for Menneskets sande Nødsag saa uundværlige Sandheder om Gud, Forsyn og Nødsag, blot paa Grunde henrede fra Bibelen allene. Altid maa han tillige vise, at Guds Villie, saadan som den staaer i Bibelen, ikke grunder sig paa selvraadig og despotisk Lune; men at den altid stemmer overeens med den hans Villie, som han har aabenbaret os i Moralloven inden i vore Hjerter; samt opsoge de af denne Morallov flydende, og paa dens, for ethvert Menneske uimodsigelige, Au horitet grundede Forskrifter for vore Pligter, og Grunde for vor Nødsag. Gjør han ikke dette, saa maa han frygte at mislede sine Tilhørere til et urigtigt Mo-

advikle de moralske Love, og gjøre disse tydelige? have de ingen Overtro, ingen praktiske Fordomme og Bildfarelser meer, som man kunde ønske udryddede? er deres moralske Omdømme allerede saa stærket, at de altid med Sikkerhed kunne anvende de moralske Principier paa deres eget Hjerter og Handlinger? eller, dersom det virkelig er saa, er da deres Tro for at gjøre Fremgang i det Gode altid saa stor, at de af sig selv, og u-

ralprincip, til Guds arbitraire Villie, et Princip, hvis Følger, siden kun Straf eller Fordele kan bevæge Mennesket til at lyde en arbitrair Overherre, ville blive, at Menneskene gjøre det, de bør, blot af slavisk Frygt, eller nederdrægtig hykkelsk og smigrende Egennytte; han maa befrygte, at den Agtelse, som han skalde opvække hos dem for det Gode af Kierlighed til det Gode selv, kun bliver en Agtelse for det døde Bogstav, og at han altsaa kun bidrager til at gjøre dem til legale, ikke sande moraliserede Mennesker, til Mennesker, som vel lyde Evangelii Bogstav, men ikke befestes af Evangelii sande, alt levendegjørende Aand; endelig maa han befrygte, at maaskee een og anden, som ved de i vore Dage saa hyppige, og saa fiendtlige Angreb paa den kristelige Religion, har tabt sin Tro paa Bibelen, som man nu saa gjerne vil gjøre latterlig, ogsaa med det samme skal tabe sin Tro paa Gud, Forsyn, Nødsag og Moralitet. Et Tilfælde, som desværre! vel meer end eengang er indtruffet.

opfordrede skulde gjøre det? er Menneskeslægten allerede bleven fuldmyndig? antager og forkaster den Mening blot efter egen Overbeviisning, eller lader den sig endnu, ligesom i Forbundsage, blinde hen føre i Fordommens og Auctoritetens Ledebaand? For den, der kiender Mennesket, hans Letindighed, og Lædighed i at bruge Forstanden; for den, som kiender den desværre! saa almindelig usle Underviisning i Ungdommen, og den lidende Leilighed og Lyst, som den store Hob har til at bringe det videre, end til denne Ungdomsunderviisning, behøve disse Spørgsmaale ikke at besvares. Eller ere maaskee disse Bestræbelser unyttige? Er det vel sandt, at Mennesket trænger til Oplysning og Forbedring, men er det alligevel unyttigt at arbejde derpaa, siden Mennesket dog alligevel ikke bliver bedre? Gierne ønskede jeg at vide, hvorfra man har denne Visdom, siden man dog ikke kan nægte Mueligheden, ikke nægte, at det uvidende Menneske kan oplyses, det vildfarende og fordomsfulde Menneske aflægge sine Vildfarelser og Fordomme, det letindige bringes til Eftertanke, og det lastefulde til at forlade sine Laster og blive bedre? Man beraaber sig paa Erfaringer; og hvorfra har man da denne Erfar-

ring? hvorfra har man den Erfaring, at ikke eet eneste Menneske ved Præstens Foredrag, naar det virkelig er saa populært, saa sandseligt og overbevisende, som det bør være, er bleven opvakt af sin sandselige Dorstighed og Letindigheds Svavn; at ikke eet eneste Menneske — thi om det kun var sandt om eet eneste, saa var Præstens Embede ikke unyttigt, — ved det offentlige Foredrag er blevet oplyst om sin Vildfarelse, har faaet bedre moralske Indsigter, og Anledning til at betragte sig selv og sine Handlinger fra en Side, hvorfra han uden dette Foredrag aldrig vilde have betragtet dem? Hvorfra den Erfaring, at dette Foredrag aldrig har frembragt, ikke blot flygtige forbigaaende Følelser, men virkelig faste vedvarende gode Beslutninger; at det aldrig har været Anledning til, at Mennesket har forandret den onde Maxime, efter hvilken han tilforn har handlet, og er bleven bedre? Og hvor kan man overalt beraabe sig paa Erfaring i Ting, hvorhen ingen Erfaring mere rækker, i moralske, oversandelige Ting, i Domme over det menneskelige Hjerte, hvis Dybheder ofte Mennesket ikke selv, men kun den alvidende Hjertekiender, tilfulde kan udmaale? De Frufter, som moralske Foredrag

frembringe, ere ikke synlige; men er da alt, hvad som ikke er synligt for menneskelige Øine, et blot Phantom? Guds Rige, Dyd og Sandhed; Kommer, siger Jesus, ikke med udvortes Geberder eller Opfigt, Guds Rige er inden i vore Hjerter, og bestaaer i Retfærdighed, Fred og Glæde i den hellige Aand; og sand Dyd og Retfærdighed, Samvittighedens blide Fred, som ere Virkninger af et helligt Sindelag, kan ikke sees med legemlige Øine. Skribenterne er det, siger man, som har oplyst den kultiverede Deel af Nationerne. Jeg tilføoer dette, men paa hvad Maade have de opnaaet det? Ved at udvikle, forklare og tydeliggjøre de dunkle Begreber, ved at bestride Fordomme og Bildfarelser, ved at fremstille de Sandheder, som tilforn have de skult sig bag mørke Kunstord i de Lærdes Studereskuer, i et nyt, populairt, lyst og behageligt Klædebond, for alles Øine, ved at lære Menneskene Anvendelsen af nyttige Indsigter paa Livets forskellige Tilfælde, ved at lede og skarpe deres theoretiske og praktiske Fornuft, ved at vise dem Dyden og det Gode i sin sande Agtværdighed, og Lasterne i deres sande Foragtelighed o. s. v.; netop altsaa paa samme Maade, som Præ-

sterne skulde gaae til Værks paa; og lige Aarsager skulde da ikke ogsaa her frembringe lige Virkninger? For Skribenterne skulde det være muligt at oplyse og cultivere Mennesker; men for Præsterne, der i eet og alt gaae frem paa samme Maade, som Skribenterne, kun med den Forskiel, som finder Sted imellem et mundeligt og skriftligt Foredrag, (hvor Fordelen uden Tvivl, hvad den store Hob angaaer, befinder sig paa det mundelige Foredrags Side), skulde det ikke være muligt at bibringe een eneste sand Oplysning og moralsk Cultur! Hvilken Inconsequens!

Derfor man opkaastede det Spørgsmaal: om det ikke vilde være gavnligt, at man kunde bringe Almuen til at læse Bøger, forfattede med Salzmans Popularitet, og i hvilke de vigtigste moralske Sandheder bleve forklarede, oplyste og anvendte paa deres eget Hjerter, og de meest giængse Fordomme, Bildfarelser og Laster bleve fremstillede i deres sande Skikkelse? saa tvivler jeg ingenlunde paa, at jo de fleste af Geistlighedens Antagonister, om ikke alle, vilde besvare dette Spørgsmaal med Ja. Men naar nu Salzmann selv, eller en med Salzmans Popularitet udrustet Lærer, ikke gav Almuen sin Bog i Hænderne, men

selv opstod for den, og i et kraftigt mundtligt Foredrag, der altid har mere Liv og Styrke, end det Skriftlige, som ved Læsningen ofte forhulles, foretog den netop det samme, skulde dette da have mindre Virkning? Eller vilde det mundelige Foredrag, foruden sin naturlige Styrke, ikke ogsaa tillige medføre den Nytte, at Taleren kunde have Hensyn paa locale Omstændigheder, som Skribenten, der skrev for alle, ikke kunde? „Imidlertid,“ svare Antagonisterne, „er den store Høb ikke skiftet til at fatte en Tales sammenhængende Foredrag. Man spørge de fleste, som have været i Kirken, hvad Præsten har prædiket? og de fleste vide lidet eller intet at svare.“

Karsagen, hvorfor de fleste, som have været i Kirken, lidet eller intet vide at svare, ligger enten hos dem selv, eller i Talerens Foredrag. Enten have de ikke villet, eller ikke kunnet fæste deres Opmærksomhed paa den. Meget ofte er det ogsaa Tilfældet, at selv den, som lidet eller intet veed af Præstens Prædiken at fortælle, dog har hørt den med Nytte, endskøndt han enten ikke gider fortælle, eller og ikke kan forklare sine Tanker tydelig nok, for at kunne fortælle Indholdet til andre.

Til de Karsager, som ligge i Foredraget selv, regner jeg et svulstigt, eller stivt, kedsommeligt Sprog, Glosser og Bendinger, som Almue ikke forstaaer, uinteressante Materier, som lidet eller intet angaae den, eller kan fængsle dens Opmærksomhed, tør Eregetik eller Polemik o. s. v. Men alt dette ere ikke væsentlige Egenskaber ved en Prædiken; de ere Feil, som kan og bør rettes.

En Prædiken for Almue (thi enhver Præst maa lempe sit Foredrag efter Tilhørernes Tær); maa ikke være lang, den trætter ellers dens Opmærksomhed; maa ikke egentlig være en Tale, tilskaaen efter Talekunstens Regler, og udyntet med smukke Billeder, fine Bendinger, og vellydende skønne Perioder. Disse Skønheder ere for dem for fine, gaae deres Øren ubemærkede forbi, og kjæde dem ligesaa meget, som de for nogle andre mere cultiverede Mennesker. Den maa heller ikke være i det egentlige Bogsprog; men, paa Salzmanss Maade, en inderlig fortrolig Samtale med dem i deres eget Sprog, som derfor ikke behøver at forfalde til Platheder og Latentligheder. Forstaaer Taleren derhos at sætte sig fuldkommen ind i deres Tænkemaade, vælger han

Materier, som umiddelbar angaae dem selv, deres Fordomme, Feil o. s. v., oplyser han alt med passende Exempler og dem bekendte Signesser, indlæder han sine Lærdomme i Fortællinger, Exempler o. s. v., og stræber derved at gjøre dem sandselig beskuelige for dem, og udleder han først Reglerne af Fortællingerne, Exemplerne o. s. v., saa vil han useilbarlig være i Stand til at fængsle deres Opmærksomhed. „Men,“ svare Antagonisterne, „det er dog alligevel Ungdommen, der fornemmelig skal virkes paa, og med denne Underviisning er det paa de fleste Steder slet bestilt, og med denne have Præsterne kun lidet eller intet at gjøre.“

At det med Ungdommens Underviisning paa de fleste Steder kun seer maadeligt ud, vil vel ingen Sagkyndig nægte dem, men at Præsterne kun have lidet eller intet at gjøre med denne, er tildeels en Følge af Indretningerne og lokale Omstændigheder. Imidlertid kan man dog ikke negte, at de saa sunde Begreb, som blive indpræntede Ungdommen, nu, hvor Skolelærerne ere saa jammerligen aflagte, og, hvilket er en Følge deraf, saa lidet tilkædet til det vigtige Embede, de skulle forestaae, og hvor Præsten er en duelig

Mand, blive den hidrægte af Præsten ved Catechisationer og ved Forberedelsen til Confirmationen.

Unegteligt er det imidlertid, at Præsterne kunde virke mere, og mere umiddelbar til Ungdommens Underviisning, end hidtil steet er. Jeg vil i denne Henseende vove et Par Forslag, som jeg beder, man ikke blot af den Aarsag strax vil forkaste, fordi de i Grunden kun ere Idealer, der maa skee ikke strax, eller i det mindste ikke strax paa alle Steder, kunne sættes i Værk. Til Idealer kan man med Tid og Klogskab nærme sig, om man endskjønt ikke paa eengang eller ganske kan opnaae det. Kun Chimæren er det, ikke Idealer, som man strax bør forkaste. Med viss Omsorg for Ungdommens bedre Underviisning, der ligger saa mange andre af Europas Regjeringer kun saare lidet paa Hjertet, har vor Regjering sørget for, at indrette flere Seminarier, i hvilke tilkommende Skolelærere for Almuen skulle dannes. Denne vise Omsorg fortjener vist enhver retskaffene, for Oplysnings og Moralitets Udbredelse i Sandhed bekymret, Mandes, varme Taknemmelighed. Uden Tvivl ville disse Indretninger endnu Kirkens efterl. Skr. R. H. 1793 179

en Tidlang blive nødvendige; men om de ogsaa for bestandig ville blive det? er et andet Spørgsmaal. Saa megen Nytte end disse Seminarier kunne stifte, og virkelig stifte; saa troer jeg dog, at de ere forbundne med visse Uleiligheder, som kunde opvække det Huske, at de engang maatte ophøre, og det saar snart, som det, uden at skade den ved dem tilsigtede Nytte, nogenledes var mueligt. Thi: a) udfordre de en egen Bygning, der atter fordrer Vedligeholdelse, egen Oekonomie, flere Betjentere, og flere Lærere, og alt dette medtager en betydelig Sum, som maatte med mere umiddelbar Nytte kunde anvendes til Hovedsagen selv, til Skolelærernes bedre Danninger, eller andre Oplysningens og Underviisningens Fremme umiddelbar vedkommende Indretninger.

b) Ere disse Seminarier enten anlagte i en stor Bye selv, som det Kiølske, eller dog i Nærheden deraf, som Slaagaards, og dette medfører den Skade, at Seminaristerne, som dog sædvanlig tages af Bøndestanden, eller dog fra Landet, blive afvante med deres forrige Levemaade, og faae Smag paa de store Stæders Luxus i Klæder, Kost o. s. v., ofte indgaae her Forlovelser med Fruentimmer fra Staden, som ere ganske uvidende om, og uskikkede til at føre en

Landsbyskoleholdning, og at leve paa Landsbyskole. En Følge af dette er, at Seminaristen, som har faaet flere Fornødenheder, og har faaet Smag paa en anden og kostbarere Levemaade, efter sin Tilbagekomst fra Seminariet, nu ikke længer kan leve saa tilfreds ved en Landsbyskoles sparsomme Indkomster, som han, hvis han i alt var vedblevet sin forrige Levemaade, ellers vilde have været.

c) Gaaer Institutes Hensigt, og det ved Instituters velgiørende Indretning selv, ikke stelden forloren, og det undertiden med de bedste og til den Hensigt dneligste Subjekter. Et ungt Menneske med et godt Hoved, og som i Seminariet har erhvervet sig Kundskaber, vil — og hvo kan fortænke ham deri? — hellere paa andre Maader søge at ernære sig ved de erhvalde Kundskaber, end sulde i et usselte oflagt Landsbyskoleholder's Kald. Han vælger hellere derfor private Informationer, eller andre Næringsveie, hvor han med Fordeel kan anbringe de erhvervede Kundskaber. Seminariets Hensigt med ham, at danne ham til en dnelig Skolelærer, opfyldes ikke med ham; og dette vil blive Tilfælde med de bedste Hoveder, saalænge indtil man finder Udveie til anstændigere Underholdning for Skolelærerne.

D. Hvor flere skulde arbejde tilsammen til et fælles Maal, der er det altid høist ønskeligt, at Enighed i Principer og Enighed i Tænkemaade ogsaa hersker imellem dem. Indbyrdes Vikarier, Herkeslyge, Engelslighed for at lade sig befale af den anden, eller bortgive nogen af sine Rettigheder, Missgeagtselse for hinanden, forskellige Grundsætninger o. s. v., hindre derimod altid Hovedsæmmedets Opfyldelse; den ene arbejder her ikke stelden imod den anden, i Stedet for at de skulde arbejde med hinanden, og de nedbyrde derved indbyrdes det Gode, som de med fælles forenede Kræfter, havde været i Stand til at virke. Ved Seminaristernes Ansættelse, som Skolelærere paa Landet, vil dette Tilfælde ofte indtræffe. Præsten er ikke blot hans Medarbejder, men ogsaa hans Foresatte, hvis Pligt det er at have Opsigt med Underviisningen og Skolevæsenet; og dette forleder denne, hvis han ikke er desto fornuftigere, undertiden til at gjøre Brug af sin Myndighed, paa en Maade, der maa fornærme et Menneske, der har faaet en anden Dannelse, end Bonden i Almindelighed. Mange Mennesker, helst naar de forbinde en overfladelig Sunkur af Kundskab med et nogensledes godt Hoved, ere desuden tilbøjelige til at blive forfængelige, stolte, overdrevent stamme over deres egen

Værdi, ville gierne ophøje sig over andre, ere ikke stelden selvkløge, ville ikke modtage Frettesættelser, ja ikke engang velmeente venstabelige Raad. Alt dette maa ikke stelden træffe ind med Seminaristen; angstelig frygtsom for at lade sig befale noget eller bortgive noget af sin Ret, forkaster han eller følger ikke de velmeente Raad og Anmærkninger, som Præsten kan meddele ham. Ikke stelden overseer han, med Høie eller uden Høie, Præsten, er forfængelig, stolt af sin erhvervede Indsigter o. s. v., og alt dette legger naturligviis Grund til Misforstaaelse imellem ham og Præsten; enhver af dem har ofte sine egne Grundsætninger, Forestillingsmaader o. s. v., som ere himmelvidt fra hinanden. At alt dette maa hindre Virkningen af det Gode, som de forenede skulde frembringe, er aabenbart. I Stedet for at være med hinanden, er den ene ikke stelden imod den anden; i Stedet for at sanke med hinanden, adspredes den ene ikke stelden hvad den anden har sanket. Erfaringen har, som jeg veed, paa meent end eet Sted vist denne Anmærknings Rigtighed.

Det første Forslag jeg har at gjøre, for om ikke ganske at hæve, dog i det mindste at forringe disse Uleiligheder, som Seminarierne, efter min Mening, medføre, bestaaer derved: at man blandt Præsterne selv

opsøgte flere indsigtsfulde og duelige Mænd, der kunde danne duelige Skolelærere, og fordeelte Seminaristerne imellem dem. Disse Seminarister kunde nu have deres Huuslye og Føde hos Bønderne i Præstens Bye, eller, i Fald de havde Formue og selv vilde betale det, hos Præsten, eller Degnen. Paa visse bestemte Tider om Dagen kunde Præsten da undervise disse tilkommende Skolelærere, og skulde det træffe sig, at der var een eller anden Ting, hvori Præsten ingen Undervisning kunde give, i Sagen f. Ex. i Fald han selv var en slet Sanger, saa maatte man antage en særdeles Lærer i dette Fag, der da kunde opholde sig hos Præsten. At der maatte tilføjes en saadan Præst en efter Eleverens Mængde og Arbeidet proportioneret Betaling, for dette Arbejde, som man ikke vel ex officio kunde paalægge ham, fremfor andre hans Embedsbrødre, forstaaer sig, som jeg troer, af sig selv; ligesaavel som, at Eleverne først af upartiske Dommere burde prøves, inden de bleve ansatte i Læreembedet. Ved dette Forslags Iværksættelse vilde alle de Bekostninger, som man ellers var nødt til at giøre paa Bygningen, dens Indrening og Vedligeholdelse, samt de økonomiske Betientere reent bortfalde; de, som medgik til Økonomien, selv betydelig formindskes; Lærernes Løn-

ninger vilde tillige, med deres Aftagelse i Mængde, blive ringere; Seminaristerne selv vilde vedblive deres vante landlige Levemaade, de vilde ikke faae Smag paa Fornødenheder, eller fristes til at indlade sig i Forbindelser, der siden vilde giøre deres huiuslige Kaar mere trykkende; de vilde ikke løbe Fare for at smittes af de store Stæders Laster, eller Daarligheder, af den dert heriskende Tone, af Uforskammethed, Selvtillid og Genievæsen. Den stille, ydmyge landlige Beskedenhed, som ikke erstattes ved udvortes finere Sæder, vilde ikke gaae forloren; de vilde være udsatte for mindre Fristelser til at forlade den Stand, i hvilken de vare fødte og opdragne, og at søge deres Underholdning paa andre Veie; og da de skyldte Præsten alle deres Kundskaber, saa vilde en vis Afhængighed af Præsten, der, saalænge han skal være deres Medarbejder og Foresatte, maaskee ikke er saa ganske unødvendig, blive dem lettere og naturligere, end hvis man havde hentet dem andensteds fra. I det mindste vilde de i det første Tilfælde ikke troe at kunne oversee Standen i Almindelighed, som maaskee vel kunde være mueligt i det sidste.

Mit andet Forslag gaaer ud paa, at Præsterne selv og allene skulde undervise den mere vorne Deel af

Ungdommen i christelig Moral og Religion, samt de faa andre Kundskaber, som man fandt fornøden at der skulde meddeles Landalmuen, og at der blot skulde antages en Underlærer, der da ingen videnskabelige Kundskaber behøvede at besidde, og som kunde være en Bonde, der godt kunde læse inden i en Bog, skrive en læselig Hand, og med Færdighed regne al den Regning, Bønder behøve at vide, hvorved Præsten tillige kunde gaae ham til Haande, ved at gjøre ham de bedste Metoder tydelige, efter hvilke han skulde undervise Børnene. Denne Underlærer skulde blot lære de mindste Børn at læse inden i en Bog, og de ældre at skrive og regne. Præsten selv skulde paa en sokratisk Maade, uden Lærebog og Udenads-læsning, søge ved Spørgsmaal at udløkke de moralske Sandheder af dem selv, tydelig forklare Læresætningerne for dem, og siden ved Spørgsmaal stræbe at erfare, hvorvidt de havde fattet Forklaringen.

Til at udtrette dette, behøvedes der, (man agte at det kun er de Børne, der allerede ere komne til nogenledes Fornuftens Brug, han skulde befatte sig med) neppe meer end een Time, og maaskee visse Dage, 10 Timer daglig. Og naar man betænker den korte Tid, i hvilken Børn forberedes til Confirmationen,

og i hvilken Præsten dog nødes til at foredrage et heelt Cursus af den christelige Moral og Religion, saa kan man ikke tvivle om, at jo denne Tid vil være tilstrækkelig.

De økonomiske Fordele, som flyde af dette Forslag, ere endnu større, end ved det første. Ikke allene Omkostninger til Bygning og Økonomie, men ogsaa Seminaristernes Underholdning, og Lærernes Lønninger, vilde i dette Tilfælde falde bort. Thi Ungdommens Underviisning kunde man gjerne ex officio paalægge Præsterne, i det mindste de tilkommende Præster, ifald man endog, som man ogsaa med en Slags Føie kunde sige, ansaae det ubilligt at paalægge de nu værende Præster, som ikke have modtaget Embedet paa dette Vilkaar af Staten, en nye Byrde, med mindre de selv godvillig vilde tilbyde sig dertil, hvilket jeg er forvissat om, at meer end een retskaffen Præst vilde gjøre; helst da Exemppler af Præster, som selv læse i Skolerne, ere mig bekendte. Præsten og Skolelæreren kunde nu ikke mere arbejde imod hinanden, da enhver af dem havde sit bestemte fra den andens ganske forskellige Arbejde. Skolelærerne vilde befinde sig i den, saalænge Præsterne skal være deres Opsynsmand, disse saa nødvendige Afhængighed. Præsten selv vilde, hvad

Underviisningen i Religion o. s. v. angaaer, unegtelig vinde ved at besørge Religionunderviisningen allene. Forestillingsmaader og Grundsætninger, som vare forskiellige fra hans egne, vilde ikke længer gjøre ham Arbeidet besværligere. Han kunde nu i eet og alt gaae frem efter sin egen Plan og egne Forestillingsmaader. Ved den hidtil saa almindelige uffe Skoleunderviisning maatte virkelig en fornuftig Præst ønske, at Børnene aldrig havde lært andet i Skolen, end blot at læse inden i en Bog; han vilde da vel have en raa udyrket, men ingen fordreiet, ved Udenadslæsning og vrangte Forklaringer fordreiet, Forstand at dyrke. De Unges Forstand vilde for ham være en tabula rasa, en reen Tavle, hvorpaa han uden Nøie kunde skrive hvad han vilde, i Stedet for at den nu som oftest er en Tavle, af hvilken han først med Nøie maa udskerte Urigtigheder, inden han selv kan skrive noget bedre. Meget tidt er endog al hans Nøie forgiøves; det første Griffel har allerede efterladt sig saa dybe Furer, at Sporene deraf ikke meer ganske kunne ufslettes.

Muligt er det, at dette Forflag vil paa sine Steder finde Vanskeligheder ved locale Omstændigheder, som man, naar der tales om en Sag i Almindelighed, umuelig forund kan bestemme. Muligt at

det, endskjønt Pengene spares paa den ene Side, dog kan fordrø nogle Bekostninger paa den anden Side. Saaledes torde det maaskee blive fornødent, at der blev anlagt visse Skoler, hvori de tilkommende Underlærere af en dertil duelig Lærer bleve ansættede til at læse ordentlig, at skrive læselig, at regne haade paa Tavlen og fornemmelig ud af Hovedet, og at synge ordentlig, hvori Underlæreren da siden ogsaa, for at Kirkesangen dog engang kunde ophøre at være en afføielig Skrigen, skulde undervise Landshyeungdommen. Muligt var det ogsaa, at denne Forandring vilde fordrø, at der ved hver Skole, i Stedet for een, blev indrettet tvende, og at der om Vinteren maatte holdes Varme i tvende, i Stedet for i een Stue, for at Præsten i den ene kunde undervise de ældre, medens Underlæreren underviiste de mindre i det andet.

Disse Bekostninger maatte udredes af Skolefonden, for at ikke Landalmuen, naar deres Bekostninger forsøgedes, skulde blive misfornøiede med Indretningen, hvilket unegtelig vilde være til Skade for det Hele.

Imidlertid vilde disse Bekostninger dog ikke blive saa betydelige, at de kunde komme i Betragtning mod de større Besparelser, som Seminariernes

Ophøvelse vilde forårsage. Underlæreren behøvede, da han ikke skulde besidde de Kunnskaber, som man fordrer hos en Seminarist, heller ikke at afstages fra gode som denne. Degnenes hidtil havde Indkomster kunde ved disses Kalds Medlæggelse fordeles imellem Underlærerne, som da kunde skiftes til at forestaa Kirkesangen o. s. v., og dette, tilligemed Landebye-Skoleholdernes fastsatte Lønning, skulde da udgiare Underlærernes Indkomster. Forandringen med Skolebygningen og dobbelt Varme kunde maarkke bespares, naar enten Præsten og Skolelæreren læste hver for sin Klasse i forskellige Timer, i een Stue, eller hvis Præstens Underviisning kun fandt Sted i Sommermaanederne, da de Børne, som han skulde undervise, uden Vanskelighed kunde samles i hans eget Huus, hvis det ikke netop i Sommermaanederne faldt Bonden saa vanskeligt at undvære sine vorne Børn fra sit Arbeide. Dog alle disse Vanskeligheder vilde, som jeg haaber, ikke have meget at beryde. Den Sum, som man ved Seminariernes Ophøvelse sparede, vilde være mere end tilstrækkelig til at bestride de medgaaende Omkostninger, og hvor det umiddelbar angaaer Oplysnings og en bedre Underviisnings Fremme, der bør man heller ikke være angstelig sparsommelig. Den største

Vanskelighed ved dette Forslags almindelige Sværkesættelse ligger, for at tale aabenhjertig, paa Præsternes Side, hvoraf ganske vist mange ikke være skiftede til at være Ungdommens Moralitets og Religions-Lærere. Men man forglemme ikke, at dette mit Forslag blot er et Ideal, og endda et Ideal, som man ikke ganske behøver at henlægge til en tilkommende Generation, men allerede strax kan begynde at nærme sig til. Ligesaa vist som der i Præstestanden gives Subjekter, ved hvis Ansættelse til Ungdomslærere, i Stedet for Seminaristerne, Oplysning og Underviisning meer vilde tabe end vinde, ligesaa vist gives der ogsaa mange duelige, oplyste og med populær Meddelelses-Maad udrustede Præster, som ikke allene være duelige, men og vilde befindes villige til at paatage sig Arbeidet. Og med Tiden, naar alle unge Theologer ved Akademiets erholdt en hensigtsmæssig Dannelse, naar man anviste dem til at trænge ind i Evangelii og de hellige Skribenters sande Mand, i Stedet for at opholde sig fornemmelig ved Bogstaven; naar man, i Stedet for at fordrø af dem en udenad lært Opremning af Concilier, Rætters og Kirkesædres ofte høist ubetydelige Levnets-omstændigheder, fordrede et lyst Blik over Lærdomsmenes Historie og de Forandringer, de fra deres

første Lærers Dage have gienningaaet; naar man brev paa grundig udbredt, Kundskab i Moralen, i empirisk Menneskekundskab; naar man fremfor alt undersøgte ved Skarp og ofte igientagen Prøvelse Kandidatens Gaver til at udvikle og anvende de religiøse og moralske Sandheder i et lyst, populært Foredrag, hans Gaver til at betjene sig af den socratiske Metode, og til overhovedet at opfylde en god Catechet's Pligter; naar alt dette skeer, siger jeg, saa kunde man engang med Tiden opnaae det hele Ideal.

Som jeg troer, har jeg nu viist, at Præsten, som Moralitets- og Religionslærer, ingenlunde er en unyttig Person i Staten, som maa tilberste sig sin Existens, ved at befatte sig med hundrede andre hans Hovedhensigt uvedkommende Ting. Ethvert Fag fordrer gierne sin Mand, naar han skal forestaae det, som han bør. Skal Præsten, foruden at være Moralitets- og Religionslærer, der, naar han ret vil passe sit Embede, og stræbe at være i Kundskab, kan modtage al hans Tid, tillige være Agerdyknings- Lærer, og Læge for Mennesker og Dvæg, saa befrygter jeg, at han bliver en Fusser i det Hele, eller dog, at han over det ene, hvortil hans Lyst fornemmelig brev ham, skal forglemme og forsomme det øvrige. Vil Præsten virkelig stræbe at opfylde sin De-

stemmelse som Religions- og Moralitetslærer for Børne og Unge, saa er han gandske vist en agtværdig Mand; han behøver da ikke at rødmes, naar han møder en anden verdslig Embedsmand, eller, som de romerske Augurer fordem, at smile, naar han møder sin Ordensbroder. Det sidste Spørgsmaal er endnu tilovers at besvare: Skulle Præsterne være offentlige Embedsmand? Skal Regjeringen ansætte, lønne, have Opsyn med dem, og, i Tilfælde af Forbrydelse mod Embedspligt, afsætte dem? Eller skal den aldeles ikke bekymre sig om dem, og overlade alt dette til Menighederne, saa at Præsterne bleve Menighedernes, ikke Statens umiddelbare Tjenere?

Om herskende Religion i Staten har jeg allerede paa et andet Sted udtrykkelig ytret min Mening. Efter min Overbevisning maae alle Religioner og deres Befkiendere nyde lige Ret og Frihed. Skulde der imidlertid iblandt de i Staten indførte Religioner gives nogen, hvis Geistlighed slet intet har med Underviisning i Moral eller Religion at gjøre, der, ligesom Oldtidens Afgudspræster, kun vare sysselsatte med tomme udvortes Ceremonier, saa kunde og maatte Staten ikke befatte sig med disse, men ganske overlade det til Menigheden at ansætte,

Lønne og afsatte dem efter Godtbeftindende. En ganske anden Sag er det, hvor Præsterne tillige befattede sig med moralsk Undervisning. Undervisning og Moralitet kan og bør ingenlunde være Staten ligegyldig. Enhver offentlig Lærer i Moral, i hvad Religion han ogsaa attraaede Lærereembedet, burde allsaa, efter mine Tanker, først underkastes en af Staten anstillet offentlig Prøve paa hans moralske Indsigter, inden det blev ham tilladt at tiltræde Embedet. At hans Religionsforvandre selv maatte prøve ham i deres Kirkes positive Lærdomme, forstaaer sig af sig selv. Om Menigheden eller Regjeringen skal vælge Lærerne, iblandt de allerede, saavel i moralske Kundskaber, som Kirkens positive Lærdomme, prøvede Candidater? er et Spørgsmaal, som maaskee er vanskelige at besvare. Paa den ene Side kunde man sige, at Præsten altid mere kunde være vist paa, at erholde Menighedens Yndest, naar den selv valgte ham, end naar han, som en ganske ubekendt, og uden at spørge den om dens Billie, ligesom blev den paatrængt af Regjeringen. Hvad Hovedsagen derimod i sig selv angaaer, nemlig at den dueligste og værdigste blev valgt til Embedet, saa vilde man ganske vist kun lidet kiende til Sagen, naar man vilde paastaae, at denne Hensigt altid blev op-

naaet, hvor Menigheden havde Valgrettigheden. Det kan vel være sandt, at personlig Gunst eller Ugunst, Patroner, Recommendationer, og andre lignende Grunde undertiden, hvor Valget beroer paa Collegier, mere bestemme de Vedkommende, end virkelige Fortjenester; men enhver, der kiender Menighedens Heder, som have Valgrettighed, maa ogsaa paa den anden Side tilstaae, at det her stelden eller aldrig gaaer efter sand Fortjeneste; at Kandidaten sædvanlig allerede er bestemt inden man har hørt det mindste af hans Gaver, og at Cabaler, mægtige Familier, og ofte endnu langt flattere Grunde gjøre Udslaget. Saameget vilde Regjeringen altid vinde ved at overlade denne Rettighed til Menigheden, at den blev befriet for de mange ofte ubeføiede Klager over Partiffighed og Tilsidesættelse, som den ellers umuelig kan undgaae, da Forsængeligheden sædvanlig overtaleger den, som ikke erholder det ansøgte Embede, til at troe sine Fortjenester større, end dens, der erholdt det, og allsaa forleder ham til Klage over Partiffighed og Utilfredshed mod den, der har bortgivet Embedet.

Om Menigheden eller Regjeringen lønner Præsterne, kan i Grunden være ligegyldigt; dog burde Kirkens efterk. Sfr. §

denne, saalange Præsten tillige skal være Moralitets-Lærer, sørge for, at Lønningen blev saa tilstrækkelig, at han uden trykkende Næringsforger kunde leve deraf, og at han ikke ganske skulde leve af Menighedens Naade. Af den Aarsag burde enhver Religionslærer, om han end valgtes af Menigheden, dog confirmeres i sit Embede af Regjeringen, og hans Løn forsikres ham af denne, saalange han ikke ved sin Opførsel forbrød sit Embede; deels fordi det ellers vilde være vanskeligt at erholde duelige Subjekter til et saa usikkert Embede; deels ogsaa for at Præsten ikke ved for stor Armod, eller ved gandske at afhænge af sine Tilhøreres Naade, skulde synke for meget i den til hans Embedsførelse nødvendige Agtelse. Skulde endelig Religionslæreren gjøre sig skyldig i saa stor en Forseelse, at han fortiente at afsættes, saa kan man dog, hans Forhold til Menigheden være hvilket det vil, umuelig overlade denne sidste den Ret, efter Godebefindende, og uden Lov og Dom at afsætte ham fra sit Embede. En Ret, som Regjeringen selv virkelig ikke besidder. Vel veed jeg, at man, for at hienle Regjeringen denne Ret, har beraadt sig paa, at Embedsmanden var Statens umiddelbare Tjener, og at Staten, eller

dens Repræsentant altsaa ligesaa vel var berettiget til at give Embedsmanden hans Afsees, saa snart den ikke længer var fornøjet med hans Tjeneste, som en privat Mand er berettiget til at gjøre det samme ved sine Tjenestefolk; men denne Lignelse er høist upassende; thi ingen privat Mand er berettiget til at bortjage sine Tjenestefolk, uden lovlig Opsigelse, og før den Tid, om hvilke de have sluttet Forening, at Tjenesten skal være; med mindre han enten ved Lands Lov og Ret beviser, at de ved een eller anden Forbrydelse have forspildt deres Ret, eller erstatter dem den deraf flydende Skade i Penge. Men Statens Embedsmænd maae ansees, som de ved stiftende Forening med Regjeringen vare antagne i Statens Tjeneste paa Livstid, fordi man, som Kant siger, altid sikkert kan forudsætte, at Statens Medlemmer selv vilde have deres Anliggender forvaltede af kyndige og duelige Mænd; men neppe nogen af disse vilde indtræde i dens Tjeneste paa det uviste Vilkaar, at blive sat fra sin Tjeneste uden Lov og Dom efter blot Lune og Godebefindende. Nu, hvad Staten selv ikke tør gjøre, det tør Menigheden saa meget mindre; det bør Sta-

ten ingenlunde tillade den at giøre, eftersom det ikke kan være den ligegyldigt, om duelige eller uduelige Mennesker forrette Moralitetslæreren vigtige Embede. Ingen Undersaat, ja intet Menneske kan desuden være Anklager, Part og Dommer i sin egen Sag; men det vilde Menigheden være, naar den havde den Magt, at give Præsten sin Afseend efter blot Godtbesindende. Virkningen, der er alles Dommer, maa her ogsaa domme Parterne imellem, og lade Sagen paa Kiende enten ved de almindelige Domstole, hvis Forbrydelsen ikke angaaer Præstens egentlige Embedsførelse; eller ved en Commission af competente Dommere, ifald han skulde beskyldes for Afvigelse fra den Lærdom, som han har forpligget sig til at foredrage for Menigheden; en Sag, som, da den paa hans Side er grundet i hans givne Forpligtelse, Menigheden ogsaa unegtelig, men, som jeg troer, ogsaa Menigheden allene har Ret til at paatale.

Om

Christendommens høieste Moral-Princip.

[Faded text, likely bleed-through from the reverse side of the page]

Den Gang Phariseerne spurgte Jesus: Hvilket er det ypperste Bud i Loven? svarede han dem med Moss Ord: Du skal elske Herren din Gud af dit ganske Hjerte, af din ganske Siel og Sind, dette er det første store Bud; det andet er dette ligt: Du skal elske din Næste som dig selv; af disse to Bud hænge hele Loven og Propheeterne.

Jesus erklærer altsaa her Kierlighed til Gud af alle vore Siels og Legems Kræfter, forener med en Kierlighed til Næsten, ligesaa stor, som den vi føle for os selv, for den første Lov, af hvilken alle andre Love have deres Udspring, som fra en fælleds Kilde. Det er med andre Ord, han erklærer den for det høieste Moralprincip.

Men hvad forstaaer Jesus ved denne Kierlighed til Gud og Næsten? og er virkelig dette Prin-

cip, som han fremstiller som det ypperste, saaledes beskaftent, at det kan være det fornemste Princip for vore Handlinger? Disse Spørgsmaal kunne ikke være nogen, der ynder Jesu Moral, ligegyldige. De udgjøre dens Hovedkilde, Grundvolden for dens hele Bygning. Er Kilden ureen, saa kan ogsaa det Vand, som flyder fra den, aldrig være reent; er Grundvolden raaden og løs, saa maa nødvendig den hele Bygning staae paa svage Fødder. Jeg vil derfor efter Evne stræbe at besvare dem.

Hvad er Kierlighed? Dette Spørgsmaal er ligesaa vanskeligt at besvare den, som aldrig har følt Kierlighed, som det vilde være, naar man skulde besvare den Blindfødte det Spørgsmaal: Hvad er Farven? Eller den Døvfødte det Spørgsmaal: Hvad er Musik? Ingen Forklaringer vilde være i Stand til at bibringe de evende sidste det mindste Begreb enten om Farve eller Musik. Imidlertid lader der sig dog sige en Deel baade om Musik og Farver for den, som allerede ved Sandfernes Hielp har modtaget Fornemmelse af Lyd og Farver. Ved anstillede Forsøg over Lysets og Lydens Virkninger kan han undersøge Farvernes og Tonerne's physiske Aarsager; de Virkninger, som Lystraalernes forskellige Brækninger, og Lydens Undulationers forskellige Hurtighed

frembringe paa Øiet og Øret; Resultater af Farvernes Blanding til at fremvirke andre Farver, og af Tonerne's Forhold til at frembringe Harmonie, og saaledes gjøre sin Kundskab om Farve og Musik fuldstændigere og tydeligere.

Det samme, som finder Sted ved de udvortes Fornemmelser, gielder ogsaa om de indvortes. Der som der var et Menneske til, som aldrig havde erfaret, hvad Kierlighed, Had o. s. v. var, saa vilde det være en reent Umuelighed at bibringe ham ringeste Begreb om disse Følelser. Men for den, som allerede af Erfaringen kender dem, kan man udvikle de physiske Aarsager, som virke Kierligheden; de Vækkenheder hos Gienstandene, der frembringe dem; de Midler, som bidrage til at svække eller forstærke den o. s. v., og ved alt dette bringe hans Kundskab om Kierligheden til større Fuldkommenhed og Tydelighed.

Ville vi nu anstille dette Slags Undersøgelser over Kierligheden, saa vilde vi uden Tvivl befinde, at den bestaaer i en Fornemmelse af Lyst, hvilken man kun kan føle, men ligesaa lidet, som nogen anden sandelig Fornemmelse, forklare for den, som ikke kender den; og denne Fornemmelse reiser sig ikke af enkelte Handlinger, (thi jeg elsker ikke enhver, der

bidrager til mit Gavn eller Fornøielse), men af den Person, som jeg elsker, selv vedhængende gode Egenskaber, især af det blidere Slags, som umiddelbar gaae ud paa at glæde og fornøie andre, Godmodighed, Skønhed, et blødt sølsomt Hjerter, Godsigrenhed, Takkelighed og Høflighed, men fornemstg naaer disse Egenskaber ytre sig imod os selv; Egenskaber, som ere forbundne med en Attraa, til igien at opvække samme Følelse hos den elskede Person, som han har opvakt hos os, og derfor at gjøre alt, hvad der staaer i vor Magt, for at bidrage til hans Glæde.

Om Guds Natur og Væsen er det os Mennesker umuligt at gjøre os den ringeste Forestilling; han er den evig Ubegribelige, der, som Apostelen siger, boer i et Lys, hvorhen ingen kan komme. Vore Forestillinger om ham ere blot analogiske, afdragne fra andre Ting, og anvendte, saa godt som vi kunne, paa det høieste Væsen. Hvad Gud i sig selv er, er, som Kant siger, for os et algebratisk x , en ganske ubekendt Ting; vi kiende ham kun under Forhold, som vi have abstraheret os andensheds fra; ligesom det Forhold en Fader, en Overherre, en Dommer staaer i til sine Børn, Underhævende o. s. v.; saadant et analogisk Forhold er der

imellem x , denne ubekendte Egenkab i Guddommen, og os.

Vilke vi nu altsaa anvende det fra Erfaringen abstraherede Begreb om Kierlighed paa det høieste Væsen; saa maatte Indholdet af dette Bud, som Christendommen fremstiller, som det første og høieste i Loven, omtrent være denne: Søl den største mulige Lyst, lad din hele Siels Bøner være giennemtrængte af den meest levende Glæde, naaer du tænker paa Gud, hans Godhed, Barmhertighed, Naade o. s. v., søl den inderligste Attraa efter at sysselsætte dine Tanker med ham, (thi paa anden Maade kan du ikke omgaaes ham), den ivrigste Begierlighed efter at gjøre alt hvad du veed, der kan opvække hans helligste Velbehag.

Det første, som man kunde anmærke mod denne Forestillingsmaade, var, at Jesus her fremstillede en Følelse, som Objektet ikke blot for et moralsk Bud, men for det høieste Moralprincip selv. Alt, hvad der skal udgiøre Materien af en moralsk Lov, maa endelig være noget, som er Friheden, uden hvilken ingen Moralitet kan finde Sted, underordnet; maa være noget, som der staaer i vor Magt, enten at gjøre eller lade, efter Godebøndende. Om vi ville

overlade os til vore Følelser og følge dem, eller om vi i deres Sted heller ville undertrykke dem og handle imod deres Vydennde, er en Sag, der berører paa vort eget fri Valg; men ikke saaledes, om vi ville have Følelser, og hvilke Følelser, og i hvad Grad vi ville have dem. Vi skabe ikke selv vore Følelser, ligesaa lidt som vi skabe selv de andre Fornemmelser, som vi have af Farve, Figur o. s. v. Men de gives os uben fra, og endskjøndt Forstanden selv bearbejder disse Fornemmelser efter sine egne Love, saa berører det dog ingenlunde paa den, hvilken og hvor stor en Grad af Fornemmelse, den vil modtage, siden disse ikke ere Friheden, men de almindelige Love underkastede, som det ikke staaer i Frihedens Magt at have eller forandre. Det er altsaa aabenbart, at man ligesaa lidt kan byde en anden, at føle Kierlighed, og det i en vis Grad, som man kan byde ham at føle Medynk, Bedrøvelse, Glæde o. s. v., naar ikke Naturen selv driver ham dertil. Menneskets egen Fornuft kan ved al sin Anstrængelse ikke tvinge sig selv dertil; det høieste, hvortil den kan bringe det, er til Forskillelse, til at hylle en Glæde, Bedrøvelse o. s. v., som Hjertet ikke føler. At befale Mennesker at elske Gud, det er: at føle Lyst over ham og hans Egenheder, og det af ganske Siel,

er enten en overflødig, eller en naturstridig, og i begge Tilfælde en unyttig Befaling. Thi enten opvækker Tanken om Gud allerede af sig selv denne høie Følelse hos os, og da er enhver Befaling overflødig, eller den opvækker den ikke, og da er Befalingen naturstridig, fordi det ikke staaer i Menneskets Magt, eller berører paa hans fri Villie, at efterkomme den.

Hertil kommer endnu den Omstændighed, at denne Befaling: *Elsk Gud af din ganske Siel*, virkelig synes at være en ikke blot overflødig, men endog en naturstridig Befaling. Kierlighed er i Grunden en sandelig Følelse, og den menneskelige Siels Natur bringer det med sig, at jo mere de gode Egenskaber, som opvække Kierligheden, blive sandelig beskuelige for os, jo større er og den Grad af Lyst og Glæde, som de opvække. Saa meget godt og elskværdigt, som Historien end beretter os om en afdød Mand's Egenskaber og Handlinger, saa vilde vi dog ganske vist endnu elske ham meer, naar han ytrede disse Egenskaber og foretog sig disse Handlinger lige for vore Dine. En naturlig Folge deraf er, at Ting, som falde i Sandserne, nødvendig maae opvække større Følelse af sandelig Lyst, end Tanken om Guddommen, et reent Fornuftideal, som aldrig paa

nogen Maaade kan fattes af Sandserne, og som Iudbldningskraften, for at opvække disse Følelser, først maa laane en sandfælig anthropomorphistisk Indklædning.

En Følge heraf vilde det blive, at mangen god retskaffen Christen maaskee vilde gjøre sig ufornødne Samvittigheds Skrupler, og derved uden Nødvendighed forbitte sig Livets bedste og sødeste Glæder. Da Følelsernes Grad umuelig lade sig bestemme med mathematisk Nøjagtighed, saa kunde han aldrig vide, om den Grad af Følelse, der besleede ham i Henseende til Gud, maaskee var for liden, og den, han følte for andre Personer eller Ting i Verden, ikke maaskee var for stor. Midt i hans Venners, Børns, Eftersælles Omfavnelser vilde den Tanke; maaskee er den Kierlighed du føler for disse dyrebare Personer for stor; maaskee optager den i dette Dieblis din ganske Siel, der ene skulde staae aaben i denne Grad for Kierlighed til Gud; maaskee ere disse skionne Følelser allerede af den Aarsag en Synd, fordi de formindsker det du burde føle for Gud. Usænbart vilde denne Tanke forbitte ham Følelsen af de bedste Glæder, som den kierlige Skaber her i Livet skienkede Menneskene.

Skriften selv giver det, jeg har sagt, sit fulde Medhold. Dersom nogen, siger Apostelen Johannes, siger, jeg elsker Gud, og hader sin Broder, han er en Løgner, thi dersom han ikke elsker sin Broder, som han har seet, hvorledes skulde han da elske Gud, som han ikke har seet? Ganske nderykkelig erklærer Apostelen her, at det er lettere at elske det Synlige, end det USynlige, som ingen Sandser kan fatte.

En anden Indvending imod dette Christendommens høieste Moralprincip kunde man endnu med Føie gjøre. De Egenstaber, der opvække Følelsen af Kierlighed hos os, ere netop kun saadanne, som enten umiddelbar bidrage, eller dog kunde bidrage til at glæde og gavne os selv, Bliidhed f. Ex., Godgjærenhed, Bevillighed, Tækkelighed o. s. v. Kierlighed er altsaa i Grunden, efter sin Oprindelse, en egennyttig Følelse; Agtelse derimod reiser sig blot af Moralloven, den eneste Gienstand for vor sande Agtelse, og moralske gode Egenstaber. Det er derfor muligt, at vi høilig kunne elske en Person, uden synderlig at agte ham; og tværtimod, at vi kan være giennemtrængte af den høieste Agtelse for ham, uden derfor at elske

ham. Den blide, kjerlige, velvillige og godgjærende Mand er et meget elskværdigt Menneske, endskiøndt han derfor kan besidde sine Svagheder, som gjøre, at vi mindre agte, end elske ham. Den strenge, rebelige, retfærdige Mand, den derfor Dydens Skylder er i Stand til at gjøre de største Opoffrelser af sin Lykfsalighed, og, som Phalaris selv ved sin Kobberoxe ikke kan tvinge til at besmitte sig med den ringeste Uretfærdighed, er en Gienstand for vor høieste Agtelse, endskiøndt vi, hvis han mangler Blidhed, udvortes Venlighed og Tækkelighed, dog alligevel kun lidet eller intet vilde føle os tilbøielige til at elske ham. Som Kjerlighed har sit Udspring af Egennytte, saa har derimod Agtelse for Personer sit Udspring fra den rene uegennyttige Agtelse, som vi i dem føle for Moralloven selv. Naar nu Kjerlighed til Gud skulde være Kilden, af hvilken alle vore sande Dyder skulde udslyde, saa maatte ogsaa alle disse Dyder have deres Udspring fra Betragtningen af slige Guds Egenskaber, der middelbar bidrage til vor Lykfsalighed, hans Godhed, Naade o. s. v.; men deraf vilde igien følge, at disse Dyder ikke længere vare rene Fostere af uegennyttig Kjerlighed til det Gode selv; men grundede

sig paa vor Attraa efter Lykfsaligheden, og altsaa paa egennyttige Betragtninger.

Gud, betragtet som det høieste Ideal af Hellighed og moralsk Fuldkommenhed, kan hos os ikke opvække anden Følelse, end den dybeste Ærefrygt og høieste Grad af Agtelse, som vi føle for Moralloven selv; som den physiske Verdens vise Bestyrer, vor barnlige Tillid og Hengivenhed i hans Villie, som den viseste og bedste; som god og kjerlig Fader mod sine Skabninger, vor Kjerlige Hæder. Men af alle disse Bevægelser er den første Agtelse for Hellighedens Ideal den eneste, som man kan kalde rene moralsk og uegennyttig.

Ved første Overtanke maatte, i Følge disse nylig anstillede Betragtninger, Christendommens høieste Moralprincip forekomme os aldeles forkasteligt. Overveie vi derimod Sagens nærmere, undersøge vi Jesu og hans Apostlers sande Mening, saa vil dette maaskee lede os til et, det forrige ganske modsat, Resultat.

Derfor man virkelig vil trænge ind i Christendommens sande Aand; saa maa man for alting ikke blive staaende ved enkelte Udsagn, definere og ulede alle mulige Følger, som om disse

Direktens efterl. Skr. M

Udtryk, i Stedet for at staae i populære Taler eller Breve, stode i et filosofisk System, hvor man er berettiget til at fordrer den meest bestemte Nøiagtighed i Udtrykkene. En Feil, hvori Systemerne ikke sielden have gjort sig skyldige; men hvorfor de ogsaa ikke sielden ganske have forfeilet Jesu og Apostlernes sande Mening. Ved øngstelig at hænge i Bogstaverne har man forsomt at trænge igiennem til Evangelii sande Aand.

Endskøndt altsaa baade Jesus og Apostlerne i at fastsætte Christendommens Hovedbud have betient sig af det Udtryk Kierlighed; fordi de maaskee fandt, at dette Udtryk, om ikke ganske adæquat, dog nærmest svarede til det Begreb, de vilde frembringe hos deres Tilhørere og Læsere; saa følger dog deraf ingenlunde, at man er berettiget til at analysere dette Udtryk, og uddrage alle de Følgeslutninger, til hvilke det kunde lede, med samme strænge filosofiske Nøiagtighed, som hvis det virkelig stod i en streng filosofisk Afhandling.

For at erfare, hvad Jesus og Apostlerne virkelig have meent med de Udtryk, at Kierlighed til Gud af vor hele Siel er Lovenes

ypperste Bud, og Kierlighed Lovenes Fylde, er det bedst at adspørge dem selv. Siere vi dette, saa svarede Jesus os hos Joh. 15, 10. Der som J holde mine Befalinger, saa skal J blive i min Kierlighed, ligesom jeg haver holdt min Faders Befalinger og bliver i hans Kierlighed, og Apostelen Johannes 1, 2, 5.: Svo som holder Jesu Befalinger, i ham er sandelig Kierlighed til Gud fuldkommen.

At elske Gud er altsaa, i Følge Jesu og Apostlernes Vidnesbyrd, det samme, som at adlyde Gud; at elske Gud over alting er at adlyde ham saaledes, at ingen Ting i Verden, hverken vort eget Hjertes Tilbøieligheder, eller andre Menneskers Overtalelser og Trusler, ere i Stand til at bevæge os til at handle imod hans hellige Villie; at elske Gud af ganske Siel, Sind og Forstand er at opoffre sit hele Væsen, alle Forstandens og Villiens Evner til Lydighed mod Gud; at lyde ham, som Jesus lydede ham, selv naar det koster os vor hele timelige Livs Lyksalighed, de sværeste Opoffrelser af hvad der herneben kan være os kært og dyrebart, ja at hengive Livet

selv, naar vi ikke paa anden Maade ere i Stand til at vise denne Lydighed.

Og her ere nu aldels ingen overdrevne, overflødige eller naturstridige Fordringer; det kommer her ikke an paa Følelsen, paa dens stærre eller mindre Grad, der ingenlunde staaer i min egen Magt, men paa min fri Villie selv. Enten min Følelse er stærk eller svag, hænger det dog altid af min fri Villie, om jeg vil lyde Guds Villie, som han har udtrykt i Moralloven, eller jeg vil tilsideføre den, for at følge mine Drifter og Tilbøieligheder.

Et Spørgsmaal kunde man her opkaste, og det er, hvorfor valgte Jesus da heller ikke det sidste Udtryk, end det første? Hvorfor udtrykte han sig ikke heller saaledes: Lyd Herren din Gud af din ganske Siel o. s. v., end: Elsk Herren din Gud. Han vilde da have forekommet den Misforstand, som maatte opstaae, naar man i Stedet for Lydighed, der beroer paa vor fri Villie, antog, at Befalingen angik vore Følelser, som ikke staae i vor egen Magt.

Man kunde lettelig og med Grund svare paa dette Spørgsmaal: fordi han i dette Tilfælde vilde have svaret paa noget ganske andet, end

det Pharisæernes Spørgsmaal gik ud paa. Mester! spurgt de ham, hvilket er det ypperste Bud i Loven? Det vilde efter deres Mening siges i Moses Lov. Skulde Jesus besvare dette Spørgsmaal, saa maatte han nødvendigvis anføre en af Mose Love; og iblandt disse findes der ingen, som lyder saaledes: Adlyd, men vel en af det Indhold: Elsk Herren din Gud af din ganske Siel.

Dette Svar vilde være tilstrækkeligt til at opnaae Pharisæernes Hensigt, hvorfor de forelagde Jesu Spørgsmaalet, nemlig til at stoppe Munden paa Antagonisterne; men ikke tilstrækkeligt til at forklare Jesu egen Hensigt. Uden Tvivl valgte Jesus dette Udtryk, „elsk Gud“ heller, end det andet: adlyd Gud o. s. v., netop, fordi det første nærmest udtrykte, hvad han egentlig vilde siges; det sidste derimod let kunde lede til en Misforstand, som han vilde forekomme.

Man kan lyde Gud af forskellige Grunde; lyde ham, fordi man veed, at hans Villie er hellig, og den samme, som Morallovens Bydende selv; men man kan ogsaa lyde ham af slavisk Frygt, fordi man veed, at han besidder Magt nok til at straffe de Ulydige; eller af hykkelsk Egen nytte, fordi man, ved sin Lydighed, iadbilder sig

at kunde indsmigre sig hos ham, og derved tilvende sig Fordele her eller hifset. Den første af disse er Trældoms, den sidste er Smigrerens og Dientenerens Lydighed.

Jagen af disse Arter af Lydighed var det, som Jesus ønskede at opstille, som Christendommens højeste Grundlov, der ikke skulde indgive Menneskene en Trældoms, men en børnlige Aand; Jesus valgte derfor en anden Slags Lydighed, der udtrykte hans Mening næiere, og den var Lydighed af Kierlighed. En Lydighed af den Art, som et velartede Barn viser mod sine Forældre, og en Kierlig Ven imod den anden; og som ingen kunde enten er Frygtens eller Smiggerens og Egennyttens Afledning. Det velartede Barn lyder ikke sine Forældre, Vennen ikke den anden Ven, fordi den første eller den sidste ellers frygtede for Straf; eller fordi de ventede at høste Fordele og Belønning af deres Fæielighed. Selv naar Faderen og Vennen var ganske uformuende til at gjøre dem enten godt eller ondt, vilde de dog ikke destomindre lyde; blot fordi de vidste, at denne Lydighed og Fæielighed vilde være den elskede Person velbehagelig.

En saadan sel, uslavisk, uegennyttig Lydighed er det nu, som Jesus fordrer af sine Berkendere, og har fremstillet som det ypperste Bud i den hele Lov. Du skal elske Herren din Gud af din ganske Siel o. s. v. vil altsaa ikke sige: Din hele Siel skal være gennemtrængt af glade Følelser ved at tænke paa Gud; men det vil sige saa meget: Adlyd Herren din Gud af alle Siels og Legems Kræfter, og adlyd ham med en fri, uslavisk, uegennyttig Lydighed, hverken af Frygt eller hykkelsk Egennytte.

Og skal vi nu adlyde Gud hverken af Frygt eller Egennytte; skal vi, ved at lyde ham, hverken tænke paa det Onde eller det Gode, som hans Magt kan tilføie os, hvad Gienstand bliver der da tilbage, der skulde bevæge os til Lydighed, uden hans hellige Egenskaber selv. At lyde Gud af Kierlighed maa da være, at lyde ham, fordi han er Idealet af Hellighed, af moralsk Fuldkommenhed; altsaa af den Lyst og Kierlighed vi føle for hans moralske Egenskaber, som er uadskillelig fra Lyst til det moralske Gode for dets egen Skyld, der hos ham er samlet i det højeste Ideal. Christendommens Hovedbud: Elsk Herren din Gud af din ganske Siel o. s. v. vilde altsaa være, li

gebetydende med dette Bud: Aldyd Gud med alle din Siels Kræfter af reen uegennyttig Kierlighed og Lyft til det Gode for dets egen Skyld. Eller med andre Ord: Gjør det Gode af alle Kræfter, og det hverken af Frygt eller Egennytte, men af Kierlighed til det Gode selv.

At denne Forklaring ikke er blot fremkunstrer, men virkelig i Christendommens Aand selv, sees deels af den Mishag, som den bestandig yttre for Hyklerie og Trældoms Frygt, deels ogsaa af den Omstændighed, at Jesus selv fremstiller Guds Egenstaber som Idealer vi skulle stræbe at nærme os. Værer barmhiertige ligesom eders Fader i Himmelen er barmhiertig. Værer fuldkomne ligesom eders Fader i Himmelen er fuldkommen. Altsaa ikke hans Magt til at straffe eller belønne; men hans hellige Egenstaber selv er det, hvilke han gjør sine Bekjendere opmærksomme paa.

Christendommens Hovedbud er altsaa, naar vi spørge Jesus og Apostlerne om dets sande Mening, hverken grunder paa blot Følelse, eller paa Egennytte. Af timelige gode Ting lovede han sine Bekjendere ingen Belønninger, tværtimod forrestillede han dem ved alle Leiligheder, at Lønningen

for deres Jor kun vilde blive Lidelser og Forsølgelser. Vel kan det ikke nægtes, at Christendommen undertiden henviser sine Bekjendere til den anden Verdens Belønninger; men Tanken om denne var ogsaa for dem, som endnu for os, nødvendig for at styrke deres Mod i de mangfoldige Lidelser og Opoffelser, som de maatte underkaste sig. Imidlertid har den dog ogsaa ved den dybe Taushed, den iagttager, i Henseende til denne Belønnings Beskaffenhed, kraftig forebygget, at selv ikke denne Betragtning skal nedværdige vor Dyd til Egennytte. Dog derom har jeg udførligere udbredt mig paa et andet Sted.

Endnu en Indvending kunde man maaskee ved denne Leilighed fremføre: Hvorfor, kunde man sige, har Jesus ikke heller sagt: Lyd Gud af din ganske Siel af Agtelse, end lyd ham af Kierlighed, da Agtelse dog egentlig er den Følelse, som Betragtningen af moralsk Hellighed maa frembringe hos os?

Jeg vil her igientage, hvad jeg allerede ovenfor har anmærket, at man ikke i populære Taler og Breve, som Jesu og Apostlernes, maa vove den strenge philosophiske Bestemthed og Noisagtighed. Jesus har tydelig nok forklaret sin

Mening, ved at erklære, at han ved den Kierlighed, han forestiller som Hovedbudet i Loven, forstaaer fri, uslavisk, uegennyttig Lydighed mod Gud, af Lyst til det Gode i sig selv, og af Iver for at ligne Hellighedens hvieste Ideal. Enhver, som er bekendt med de gamle Sprog, paa hvilke Bibelen er skreven, kan desuden ikke være uvidende om, hvor vækkende Betydningen af det gamle Ord *אָפּאַר*, og det dertil svarende hebraiske *אָפּאַר* er i de bibelske Skribenters Talebrug; og at det virkelig forekommer i saadan Sammenhæng, hvor Meningen af dem meget meer maa nærme sig til Begrebet om Agtelse, end om Kierlighed.

Dog herpaa vil jeg ikke engang beraabe mig. Meget muligt var det, at Jesus netop med Flid har valgt det Udtryk Kierlighed i Stedet for Agtelse. Ligesom jeg ovenfor har vist, at han foretrak Kierlighed for Lydighed, og det netop af samme Aarsag, fordi det første af disse Udtryk nærmest udtrykker hans Mening, og fordi han saae, at det sidste maaskee vilde foranledige en Misforstand, som han ikke ønskede skulde indsnige sig.

Maaske, uculativerede, og endnu ikke ret moraliserede Mennesker, — og saa vare for størstedelen hans

Lærdoms første Bekiendere, selv hans umiddelbare Discipler, inden de ved hans Lærdom og Exempel erholdte en bedre moralsk Culture, ikke engang undtagne, — ere endnu ikke synderlig oplagte til at søle den Agtelse, som moralske Egenskaber og moralsk Ypperlighed indgyder mere moraliserede Mennesker. For at søle denne, er det nødvendigt, at man maa være gennemtrængt af Agtelse for Moralloven selv, thi paa den grunder sig alle moralske Egenskaber og al moralsk Ypperlighed. Men dette kan umækelig ske for Moralloven ved dens Anvendelser bliver udviklet og gjort tydelig, og moralsk Ypperlighed saa vidt som muelig gjort beskuelig for dem. Den Erbødighed, Erfrygt og Agtelse, som skal opvækkes hos slike raaske Mennesker, grunder sig, ligesom Despotens Erbødighed for hans Sultan, sædvanlig enten paa Lærdoms Frygt, eller paa den ubvortes Prægt og Glimmers Indtryk paa deres Sandser. Havde Jesus nu, i Stedet for det Udtryk Kierlighed, valgt et andet Udtryk, som nærmere udtrykte Erbødighed, Erfrygt eller Agtelse, saa maatte han frygte for, at disse Udtryk af hine endnu raaske Mennesker skulde blive misforstaaede, og anvendte enen paa Guds Magt og Majestæt allene, som i sig selv ingen egentlig moralsk Egenskab er, eller paa Frygt for

at han skulde anvende denne, for at straffe deres Ulydighed, og saaledes nedværdige den rene, fri, uslaviske og uegennyttige Lydighed, der reiser sig af Lyst til det Gode selv, til en langt værdere og urenere Lydighed, som kun var et Foster af Beundring over Guds uendelige Magt, og slavisk Frygt for den Brug, han kunde gjøre af den til deres Skade.

Det andet af Christendommens Hovedbud, som han sætter i lige Rang med det første, er: Du skal elske din Næste som dig selv. Næsten alt, hvad jeg ovenfor har erindret mod det første, kan med lige Føle anvendes paa det andet Hovedbud; men alle disse Indvendinger kan ogsaa netop paa samme Maade hæves, naar man, i Stedet for at henge i Udtrykket, adspørger Jesus selv, hvad han har meent med Udtrykket.

At befale et Menneske, at elske et andet Menneske, er at befale ham noget, som ikke staaer i hans fri Villie, og som af den Aarsag enten maa være en overflødig, eller en naturstridig Befaling; helst naar den skulde udstrække sig saavidt, som Jesus fordrer det, til det hele menneskelige Rige, iblandt hvilket der dog ganske vist befinder sig mange, ikke blot uelskverdige, men endog foragtelige og afskyelige Mennesker. Det Naturstridige i Befalingen

væker, naar man overvejer den høie Grad af Kierlighed, som Christendommen fordrer imod alle disse Mennesker, en Kierlighed, saa stor, som vi bare for os selv. At vi kunne føle en saa høi Grad af Kierlighed for vore kæreste Venner, er vel mueligt; men at føle den samme Grad for alle Mennesker, for Mennesker, som vi aldrig have set, kiendt, eller have havt ringeste Samqvem med, for ondskabfulde, uretfærdige, grusomme og nederdrøgtige Mennesker, ja selv for Mennesker, som af blot Ondskab søge at forstyrre vor hele Lyksalighed, (thi alle disse indbefattes under Næstens Navn), er ganske vist en høist overdreven og naturstridig Befaling.

Dog alle disse, ved første Biekast saa grundede Indvendinger falde reent bort, saasnart man, i Stedet for at holde sig til Bogstaven, agter paa Jesu egen Forklaring over dette Bud. Alt, hvad J ikke ville, siger han, at Menneskene skulde gjøre mod Eder, det gjøre J heller ikke mod dem. Alt, hvad J ville, at Menneskene skulde gjøre mod Eder, det gjøre J og dem. Gjører alle mod hinanden alt, hvad J selv vilde hændes og have.

Dette Bud berøer ikke paa Følelser, men paa Frihed og Valg. Enten jeg er giennemtrængt af

megen, liben eller blot ingen Følelse, enken Menneske er min Ven eller min Fiende, saa er det mig dog altid muligt at gjøre det samme mod ham, som jeg i lige Tilfælde ønskede, at han vilde gjøre imod mig. Vil din Tæste som dig selv, vil altsaa ikke sige: lad dit Hjerte være giennemtrængt af den samme Kierlighed for det hele menneskelige Rion, og det i samme Grad, som den du føler for dig selv og dine kjereste Venner. Men det vil sige saameget: Agt ethvert Menneske ligesaa høit som dig selv, gjør intet imod ham, som du ikke vilde ønske, han og enhver anden i lige Tilfælde skulde gjøre imod dig, og gjør alt imod ham, hvad du ønsker, at han og alle andre skulde gjøre imod dig. Med eet Ord: „opfør dig saaledes mod det hele menneskelige Rion (Næsten), saa du kunde ønske, at Næsten, (det hele menneskelige Rion), uden Undtagelse bestæedes af din Tænkemaade.“

I Grunden er dette Moralprincip det samme som det Kantiske, kun ikke udtrykt med filosofisk Nøagtighed, men paa en populær for alle Mennesker, selv de Uærde, fattelig Maade. Er din Næste som dig selv: Gjør det samme, som du vil, Næsten, der er alle andre Mennesker, skulde gjøre mod dig, er dog i Grunden det samme, som: Behandle

alle Mennesker ikke som blotte Midler, men som Hensigt i sig selv, ligesaa vel som du; og: handle saaledes, at den Maxime, du handler efter, kunde være Lov for alle fornuftige Væsener.

Vel kunde man invende, at den Maxime: Gjør det samme mod andre, som du selv i lige Tilfælde vilde liden af dem, ikke altid udholder Prøve. Dommerens Pligt er det, at handle efter streng Retfærdighed, og uden Skaausel at straffe Forbryderen; nu kunde det vel træffe sig, at Dommeren, ved at anvende denne Maxime paa sig og Forbryderen, kunde slutte saaledes: Hvad vilde du, i Fald du var i Forbryderens og han i dit Sted, ønske, at han skulde gjøre mod dig, ikke frikende og løsgive dig, heller end at straffe og gjøre dig uheldig? Mueligt, at han, forf øre ved denne Anvendelse, vilde gjøre sig skyldig i en Uretfærdighed, og overtræde sit Embeds hellige Pligter.

Muligheden kan ikke nægtes, ligesaa lidet som man overhovedet kan nægte, at enhver, selv den selklareste Maximes urigtige Anvendelse, kan forlede Mennesker til Feilslutninger og Uretfærdigheder. Men Skylden ligger da ikke hos Maximen, der rigtig anvendt aldrig vilde have frembragt disse Virkninger; men hos Personen selv, som anvender den

urigtig, og det er her netop Tilfældet. Havde Dommeren anvendt tilbørlig Opmærksomhed paa de Ord Menneskene og Næsten, som Jesus i sin forræsfelige Lignelse om Samaritanen og Leviten, gav en, med Jødernes ukiertlige Nationalstolthed, der ved dette Udtryk kun forstode Landsmænd og Religionsforvandlerne, saa modstridende, saa udstrakt Fortolkning, at de omfattede det hele menneskelige Røn; saa kunde han umuelig have gjort sig skyldig i denne urigtige Anvendelse af en sand og rigtig Maxime. Spørgsmaalet var ikke her, om een og anden enkelt Person, for sin Egennyttets Skyld, vilde ønske, at han vilde handle mod sin Embedspligt? Men om Menneskene, Næsten, det er, det hele fornuftige menneskelige Røn, vilde ønske det samme? Og her maatte da en liden Efterranke strax vise ham, at de umuelig kunde vilde det; at de umuelig kunde vilde, at Dommeren, i Stedet for at have Lovene, paa hvilke al menneskelig Frihed, Sikkerhed og Eiendom beroer; af misforstaaet Medlidenhed skulde svække deres Anseelse, og derved gjøre al Frihed, Sikkerhed og Eiendom vaklende; ja den maatte vise ham, at Forbryderen selv, saasnart han ikke langer var en Forbryder, vilde istemme med de øvrige; thi ogsaa han ønskede for sin egen Person Sikkerhed o. s. v.,

der uden Evangeliets og streng Retfærdighed, som holdt over deres Haandhævelse, ikke var muelig.

En Anmærkning maa jeg endnu gjøre, inders jeg slutter disse Betragtninger, og den angaar det rimelige Grund, hvorfor Jesus har føiet dette Bud, om Kierlighed til Næsten, til det Bud om Kierlighed til Gud, og udtrykkelig føiet til, at dette andet Hovedbud er ligesaa stort og vigtigt, (thi saaledes forklarer jeg her *ο'μοια*), som det første store Bud. Uden Tvivl har han her havt Hensyn til sine Landsmænds og fornemmelig de Spørgendes, Phariseernes, Tønkemaade og blinde Jøer, der bragte dem til at vise deres Kierlighed for Skaberens i Menneskeligheder mod hans Skabninger; som troede at de, som han selv siger, beviiste Gud en Tjeneste, naar de forfulgte og mishandlede enhver, der afveeg fra deres egne Forestillinger om det høieste Væsen; for slike blinde utolerante og forfølgelseslyste Jøer, var det høist passende at anmærke, at Kierlighed til Menneskene, at behandle dem paa lige Maade, som man ønskede sig behandlet af dem, var et Bud ligesaa vigtigt, som det om Kierlighed til Guddommen.

Og saaledes har da Jesus ei allene fremskillet det sande og allene gyldige Moralprincip, og dets Virkners estersl. Skr. M

paa grundet sin moralske Værdighed; men han har og fremstillet det med en Popularitet og Klarhed, hvori endnu ingen har overgaaet ham. Selv det allerensfoldigste Menneske er dog i Stand til at sætte sig i en andens Sted og adspørge sit eget Hjerte: hvorledes vilde du vel nu i dette Tilfælde ønske at behandles af ham? Selv den Allerenfoldigste er dog i Stand til at spørge sit eget Hjerte: vilde du i dette Øieblik, at alle Mennesker tænkte og handlede ligesom du? og bereste gjøre Anvendelsen. Om Jesus kan man med Sandhed sige, hvad han sagde om sig selv, at han prædikede Evangelium for de fattige; ikke blot som andre Viise, for de Rhygeige og Lærde, men selv for de Allerenfoldigste og U lærde.

T i l l æ g

til

Afhandlingen: Svar paa det Spørgsmaal:
Skal man undertrykke Udselen?

Iblandt disse Fordele, der kunde bestemme den almindelige Villie til at indrømme Arveadel og adelige medfødtte Forrettigheder, vil jeg her kortelig berøre nogle, som ere bleve anførte til Adelen's Forsvar, og saavidt mueligt stræbe at besvare dem.

a) Man har paastaet, at man hos Adelen sædvanligviis har Ret til at vente en bedre Opdragelse, end hos de saakaldte ringere Stænder, siden Adelsmanden fra Barndommen af almindelig omgaaes med de meest kultiverede Statsborgere: at Adelen allerede fra Barndommen af vænnes til Glimmer, udvortes Ære o. s. v., og at altsaa disse Ting siden efter naturligviis ikke kan gjøre et saa stærkt og blendende Indtryk paa dem som paa andre, der ikke saa tidlig ere bleve vant til deres Fortryllelser. De saakaldte Parvenus, som fra ringe Stand pludselig ophøies til Hæder og Anseelse, ere derfor sædvanligst langt stoltere og mere uforstammede, end de, som allerede fra Vuggen af have svævet i Høihed; særdeles er dette Tilfældet, naar disse første tilligemed forene gro-

ve Sæder, som ere Sølgene af en gemeen Opdragelse.

Enhver indseer, at alting her beroer paa Meningen af det Udtryk: bedre Opdragelse. Forstaaer man derved mere skarpt Dømmekraft, daande Siels Evner, Frihed for Fordomme, Indsigter, moralsk Cultur, skarpt Agtelse for Moralkoven, for Dyd, Retfærdighed, Villighed og Sædelighed, renere Borgerånd, Flid, Nøiagtighed og Uegenartighed i at forvalte offentlige Sager, — og det er netop denne bedre Opdragelse, der er vigtig for den tilkommende Embedsmand, — saa maatte den ganske vist nok saare lidt kiende til Verden, og den saakaldte store Verden, der vilde paastaae, at man mere kunde haabe at finde denne bedre Opdragelse hos Adelen, især den høie Adel, end hos den kultiverede Borgerstand.

Den høie adelige Fader og Moder, saa uhyperlige Mennesker de endogsaa ere, — og ere de selv ikke retskaffne og moralske gode Mennesker, saa vil deres Omgang og Exempel mere skade, end gavne, — kan dog selden eller aldrig selv rimidelbar afgive sig med deres Børns intellektuelle og moralske Opdragelse. Vigtige Statsforretninger, Cirkler og utallige Selskaber og Afsprede-

ser, hvori de meer end andre nødsages at tage Deel, berøve dem alt for meget den dertil fornødne Tid. Det bliver da den uadelige Hofmester, der egentlig skal skærpe deres Domme Kraft, udrydde deres Fordomme, danne deres Hjerte, bibringe dem Agtelse for Dyd, Sædelighed, sandt Borgerfjnd, Flid og Nødsigtighed i Forretninger. Selv Exemplet, der ellers virker kraftigere, end alle Lærdomme og Formaninger, kan ingenlunde virke saa kraftig hos det høiadelige, som paa det uadelige Varn. Paa de stille huuslige Dyder seer det første, just fordi det formest biffte Forreninger, Selskaber og Udspredelser, saa saare stelden nyder sine Forældres nærmere Selskab, langt færre Prøver, end det sidste. Den høie Embedsmand viser meest sine Dyder uden for Huset i den store Verden, i Cabinetter, i Collegier, i sit Embede, i sit Forhold mod hele Staten og sine Medborgere; og disse see hans Familie ikke. Den ringere Borgerlige viser derimod mere sin Dyd, Retfærdighed o. s. v. inde i Huset, i sin huuslige Kreds og lige under sine Børns og Families Dine.

Hertil kommer endnu den Tanke, at den Udelige veed, at han ikke saa uomgængelig har

fornøden at lægge Vind paa at forhverve sig Indsigter, paa Flid, Nødsigtighed o. s. v., som den Borgerlige, som derved allene maa søge at giøre sin Lykke i Verden: at han stoler paa sin Adels sine mægtige Forbindelser o. s. v. Mennesket er sædvanlig tilbøieligt til Magelighed: seer han, at han ved mindre Anstrængelse kan opnaae sine Onskers Maal, saa vil han sædvanligst heller ikke anvende mere Anstrængelse, end hvad han veed er dertil uundgaaelig fornødent.

Forstaaer man derimod ved bedre Opdragelse finere udvortes Cultur, friere og ædlere Anstand, finere Omgængelse, Jagttagelse af den udvortes Conueniens, den Kunst at være Herre over sine Sindslidelsers Ytring, — en Kunst som er ganske forskiellig fra den langt ædlere Kunst at beherske og undertrykke sine Sindslidelser — med eet Ord Levemaade og den finere Tone, saa er der vel ingen Tvivl om, at den Udelige, for saa vidt han idelig omgaaes med Folk, der ansee Levemaade, sin Tone og den Kunst at være Herre over sine Sindslidelsers Ytring for Hovedsagen, og tidlig og idelig anføres til at ansee dette og point d'honneur for Hovedsagen; jo ogsaa i den

ne Henseende maa gjøre større Fremfærdt end den Uadelige.

Hvad man altsaa rimeligst kan gjøre sig Regning paa hos den Adelige er den udvortes finere Opførsel og point d'honneur *).

Men er nu denne finere Tone, denne point d'honneur af saa stor Værdie, at Statsborgerne blot af denne Aarsag skulde tilstaae dem af deres Medborgere, hos hvem disse Ting fortrinlig kunde formodes, udmærkede arvelige Forrettigheder fremfor dem selv og deres egne Efterkommere i al Evighed?

Jeg vil her ikke igientage, hvad jeg allerede troer at have bevist, saavel i denne Afhandling

*) Ingen Regel uden Undtagelse. Saa urigtig som denne Sæning er, naar den anvendes ganske almindelig, saa rigtig er den dog i nærværende Tilfælde. Ligesom der gives Adelige, i hvis Katechismus Ahnestolthed og point d'honneur er det første Bud; saa gives der ogsaa fordomsfrie Adelige, der betragte al denne udvortes Glæmmer med de Dine, hvormed alle fornuftige Folk maae betragte den. Ligesaa lidet som det gielder om alle Adelige, at man hos dem fortrinlig finder sin Tone og sin Levemaade, ligesaa lidet gielder det om alle Borgerlige, at man hos dem ikke maa haabe at finde dem.

om Adelen, som i begge mine sildigere Underføgler over Trykkesfriheden og dens Love: at den fineste udvortes Cultur meget gode kan bestaae med den foragteligste moralske Tænkemaade; at den ingenlunde altid er parret med Flid, sandt Borgerfærd, Orden og Necessæffenhed; at de mangfoldige Udspredelser, den lette, overfladelige Maade at sige og behandle Tingene paa, der just udgjør den fine Conversationstone; at den Lyst at synes, og den deraf flydende Lyst til heller at synes end at være, virkelig for de offentlig Antliggenders Forvaltning maa være mere skadelig end gavnlig; og endelig at enhver Art af point d'honneur, enhver indbildt Værdie, Menneffer sætter paa sit eget Jeg, er et Middel til at gjøre ham barnagtigt, ufornuftigt, og afvende hans Opmærksomhed fra det, der allene bør og kan udgjøre hans sande Værd og Fortreffelighed.

Hvad endelig de saakaldte Parvenus og deres foregivne Stoltthed og Uforstammenhed angaaer, da gielder dette kun om dem, som fra den ringeste Stand, pludselig, og uden Grader, ved et Spring komme til Velstand, Ære og Hæder. Disse Menneffer blive ikke sielden saa blandede og hovedsvimle af den uvante Glæmmer, at de derved glemme Fornuft, Beskedenhed og Anstændighed. En Hovedaar-

Sag til denne deres paabetaabte Stolthed liggen uden i deres Mistænksomhed, da de, som oftest med Dette, mistroe saavel deres Undermand, som deres Ligemand, for at de ikke ville tage dem for syldess, og derfor ved deres egen imponante Opførsel ville tilvinge sig selv en Vigtighed, som de troe andre ellers vilde nægte dem. Men intet af alt dette kan gielde om uadelige Mennesker, der ikke ved et pludseligt Spring, men gradviis, og med Tiden ere stegne høiere og høiere. Lidt efter lidt ere disse Mennesker gradviis blevene vant til Høihed og Anseelse, der følgerlig ligesaa lidet kan blænde den, som det vilde blænde den, som længe havde sidet i Mørket, naar han lidt efter lidt vantes til Dagens Lys, endskøndt dette upaatvivlelig vilde have skeet, i Fald Overgangen fra Mørket til Lyset var foregaaet med eet og pludseligt. Lidt efter lidt blive deres Undermand vant til i dem at see deres Overmand; og deres Overmand at see dem nærme sig til at blive deres Ligemand. Det kan, da Sagen nu ikke længer er saa usædvanlig, hverken være de første eller de sidste saa paafaldende, at see dem i Høihed. Ingen af dem vil betænke sig paa at tage dem for syldess. Marsagene til Mistænksomheden vil bortfalde, og tilligemed Marsagen ogsaa Virkningen. Man indven-

der dernæst: b) Alt berøves sine Hertigheder er at straffes, men Straf forudsætter, naar den skal være retfærdig, altid Forbrydelse. Saa endog enkelte af Adelen giort sig fortiente til den Straf at berøves disse Privilegier, saa kan man dog ikke uden Ubillighed paastaae det om alle; og Straffen maatte da, naar man i Almindelighed berøvede Adelen disse Privilegier, i Flæng ramme den Uskyldige med den Skyldige.

Den Grund, som man her bruger, for at forsvare Adelen Privilegier, kunde den Borgerlige ligesaa let anvende til sin Fordeel, for at bestræbe disse Privilegier. „Alt berøves Afgang til Fordele, som man er ligesaa berettiget til, som andre, er,“ kunde han sige, „en Straf, Straf forudsætter altid Forbrydelse, og hvad Forbrydelse kan man forekaste Borgeren overhovedet, der kunde berettige Staten til saaledes at straffe os i Flæng alle sammen?“

Dog, Begrebet om Straf er saavel i Adelen, som i Borgernes Mund, i dette Tilfælde ganske upasselig anvendt. Straf forudsætter altid Forbrydelse, og hvor ingen Biskydning om Forbrydelse findes Sted, der kan man heller ikke tale om Straf.

og Staten besylder hverken Adelen for nogen Forbrydelse, naar den berøver den de Privilegier, som den er i Besiddelse af, eller Borgeren, naar den nægter ham lige Udgang til disse Retigheder med Adelen.

Altsaa ikke Straf, blot et Offer som Staten affordrer de privilegerede Stænder, kan det kaldes, naar den berøver dem disse Privilegier; og der gives dog unægtelig adskillige Tilfælde, hvor Staten, uden at handle uretfærdig, kan fordrø slige Offere af Borgerne.

Naar Rismanden, i trængende Nød, i Krigstider, maa nødes til at aflevere sit Korn, sit Hamp o. s. v. for en ringere Betaling til Statens Tjeneste, end han kunde erholde derfor af Fremmede, saa er dette ingen Straf, men et Offer, som han maa bringe Staten, og som Staten, i slige Tilfælde, hvor det for det Heles Vedligeholdelse er uundgaeligt fornødent, uden Uretfærdighed ogsaa er berettiget til at fordrø.

Er Adelsprivilegier en i sig selv uretfærdig Indretning i Staten, kan det aldrig være alles Villie, at en Deel af Borgerne, uden Hensyn til Duelighed eller Fortjenester, blot ved Fødselen, skal nyde Forrettigheder og nærmere Udgang

til Statsembeder, end andre maaskee mere duede; saa paaligger det ogsaa unægtelig Staten, der har begaaet Uretfærdigheden, saasnart og saavidt som muligt at gjøre den begangne Uretfærdighed god igien. Det eneste, hvad Billigheden i denne Henseende kunde synes at fordrø, var, at den, i Fald det var muligt, paa andre Maader søgte at erstatte den Ulydbige, som kunde lide derunder, sit uforrønte Tab. Havde Staten f. Ex. uretfærdigen berøvet en Mand sin retmæssige Eiendom, og givet den til en anden, saa var det unægtelig dens første Pligt, at erstatte den retmæssige Eier sit lidte Tab. Billigheden fordrøede da ogsaa, at den, om muligt, søgte at godtgøre den sit Tab, der uden sin Brøde, ved denne Uretfærdigheds Handling, var bleven berøvet det, som han troede at kunne ansee som sin retmæssige Eiendom. Hvor Staten altsaa uretmæssigen forundt en Deel af Borgerne fortrinlige Privilegier fremfor andre deres Medborgere, som dertil vare lige berettigede, saa har den begaaet en Uretfærdighed, som det fremfor alting paaligger den at gjøre godt igien. Kan den, saa fordrø Billighed, at den ogsaa erstatte dem, som her ved at miste Privilegierne uden Drø-

de har mistet betydelige Fordele, deres Tab; men i alle Tilfælde er det dog Statens første og helligste Pligt at gjøre sin første Uretfærdighed god igjen. Dog aldrig har man endnu hørt, at Adelen har besvaret sig over Indgreb i dens Privilegier, fordi Regenten ophæiede flere i Adelsstanden, og derved gjorde dem deelagtige i lige Privilegier. Og den kan, om ogsaa Regenten ophæiede hele Nationen i Adelsstanden, heller ikke med Røje besvare sig derover. Den betrævedes jo derved ingenlunde sin Rettighed, fordi andre erholdte lignende Rettigheder. Den adelige Godseier taber intet af sine Rettigheder paa sit eget Gods, fordi samme Rettigheders Udøvelse forundes den uadelige paa sit. Den Adelige betræves ikke sin Adgang til høie Embeder, fordi lige Adgang forundes den Borgerlige.

Først da vilde Staten handle virkelig uretfærdig imod Adelen, naar den uden foregaaende Forbrydelse betrævede den de lovmæssige Rettigheder, som den tillige med andre dens Medborgere, der befandt sig i lige Tilfælde med den, var i Besiddelse af, blot fordi den var Adels*); naar

*) Lovmæssige Rettigheder, siger jeg, thi befandtes nogle af Godseierens Rettigheder, at

den betrævede den adelige Embedsmand, som ingen Brøde havde gjort sig skyldig i, sit allerede erholdte Embede, fordi han var adelig, eller blot af samme Grund nægtede den duelige Adelsmand Adgang til de Embeder, som han ellers kunde have havt Adgang til. Men hvilken Fornuftig har vel paastaet dette? Den duelige Adelsmand maa, ligesaavel siden som før, beholde sin lige Ret usforment. Kun den ude'uffkende Ret, hvorved andre hans Medborgere fornærmedes, er det man vil nægte ham.

c) Adelen er nødvendig, for at holde Ligevægt i Staten. Denne Ligevægt kan enten være imellem den høieste Magt og Undersaatterne, saa at den skulde hindre den første fra Despotisme, og de sidste fra Anarchie, eller imellem Undersaatterne indbyrdes.

Skulde det første være Meningen, skulde Adelen, fordi den, som i Middelalderens Tider, eiede Borge og Krigere, være magtig nok til at hindre den høieste Magt fra at udøve despotiske

være uretfærdige, saa paalaae det Staten at ophæve dem, men for Alle, for adelige, saavel som uadelige Godseiere.

Birkners efterl. Skr. D

Handlinger, og Undersaatterne fra Oprør og Selvsraadighed, saa indseer man lettelig, hvilken for det Hele farlig Magt derved blev betroet i dens Hænder. En Magt, der ligesaa vel var i Stand til at hindre den høieste Autoritet i sin for Lovenes Hgtesse og Energie nødvendige Virksomhed, som at standse den, naar den vilde tillade sig despotiske Indgreb. En Magt, der vel kunde standse Selvsraadighed og Anarchie hos de ringere Undersaatter, men som ogsaa ligesaa snart kunde vende sine Vaaben mod Orden og Retfærdighed selv, og misbruge dem til disse ringere Stænders Undertrykkelse. En Magt, med eet Ord, som det var betænkeligt at betroet i nogen Undersaats Hænder, og som desuden, hvad de ringere Stænders Anarchie angaaer, ikke blot var farlig, men og høist-overskødig, da den høieste fuldbyrdende Magt i enhver Stat selv maa besidde ved Konstitutionen hjemlet Kraft nok til at hindre hver ulovmæssig Selvsraadighed. Overalt vilde den saaledes mægtige Adels ganske vist kun høist sjelden eller aldrig betiene sig af sin Magt til at hæmme Despotisme eller Anarchie, naar dens egne umiddelbare Fordele ikke derved tillige bleve krænkede. Den vilde, som Historien noksom lærer os, an-

vende den til at tilvinde sig al Magt, saavel over den høieste Autoritet, som over sine øvrige Medborgere; vilde gjøre Regenten til et kraftløst Pragtbillede, og de underordnede Statens Stænder til deres Slaver. En Forfatning, som man nok ikke har Uarsag at ønske sig. Man tænke sig Middellænderens kraftløse engelske og franske Konger, der intet kunde sætte igennem, hvad der misfagede de mægtige Baroner. Man adspørge sig selv, om man vel vilde ønske sig en Forfatning, som Pöhlens gamle, eller siig Tydsklands i Middellænderens Tider?

Dog nei, ikke for at holde Ligevægt imellem den høieste Autoritet og Undersaatterne, som den, desuden helst i monarchiske Stater, i vore Dage ikke længer kan; men for at holde Ligevægt mellem Borgene selv indbyrdes, og fornemmelig, som een af Minervas Forfattere har paastaet.

d) For at holde Penge-Aristokratiet Stangen skulde Adelen i vore Dage være nyttig og nødvendig,

Her maatte man nok spørge: hvorledes kan Adelen udrette dette?

Derfor Arve-Adel og Penge-Aristokratie var tvende hinanden modsatte Størrelser, hvoraf den

ene altid vorte ligesaa meget som den anden afrog, og tværtimod, saa kunde man vel sige, at Arver-Adel kunde holde Penge-Aristokratiet Stangen; men derved vilde dog endnu den første Nytte ikke være afgjort, med mindre man tillige havde beviist, at Adelsaristokratiet var af de tvende onde Ting, man uundgaelig maatte vælge, det mindste og taaleligste.

Men dette vil nok være vanskeligt at bevise, og Balancen vil nok uden Tvivl her komme til at staa temmelig lige. Det kan i Grunden være mig lige meget, om jeg fortrænges fra Udvælsen af de Retsigheder, hvortil jeg ved Loven burde have lige Adgang med andre, fordi den, som fortrængte mig, havde et Vaaben og et Adelsdiplom, eller fordi han havde en Million at fremslægge, naar jeg dog ikke desto mindre ligesuldt bliver fortrængt og forurettet.

Men Adels-Aristokratie og Penge-Aristokratie ere ingenlunde tvende slige hinanden modsatte Storrelser. Begge kunne meget gierne bestaa ved Siden af hinanden, ja endog forenes i eet og samme Subjekt, uden i mindste Maade at hindre eller svække hinanden i deres Kraft og Indflydelse. Penge-Aristokratiet er endelig en monarchisk Stat ingenlunde saa farligt, som i en Republik, og bliver i det mind-

ste ikke, siig Adels-Aristokratiet, forplantet i een og samme Familie til evige Tider.

Penge vil, enten der saa gives født Adel eller ikke, altid beholde deres mægtige Indflydelse, som man, uden at røkke Eiendomsretten, der i enhver Stat bør være hellig, ikke kan hindre. I Stedet for et uundgaeligt Aristokratie, har man da i en Stat, hvor der tillige gives født Adel, to Aristokratier, som hver i sin Cirkel yttre sin Indflydelse, uden deri at hindres og forstyrres af den anden; med mindre de umiddelbar geraade i Collision indbyrdes, da de rigtig nok i dette Tilfælde kunne holde hinanden Stangen. Millionæren kan rigtig nok hindre den mægtige Adel, og denne sidste Millionæren, fra at yttre sin Magt paa ham selv umiddelbar, men til hvad Gavn er det for dem, som hverken ere Millionærer eller mægtig Adel? Disse, som dog ere den største Hob af Borgerne, ere ligesuldt et Offer for begge Undertrykkelser. En besynderlig Sætning er det ogsaa allestider, at man skal indføre tvende trykkende Uligheder, fordi man dog alligevel ellers vilde blive trykket af een.

I den høie Adel forene begge disse tvende Slags Aristokratier, Penge- og Adels-Aristokratiet, sig, og concentrere deres Kraft i eet Punkt. Den høie

Adel har, hvor dette finder Sted, fortrinlig Afgang til Regentens Person og de høieste Embeder, og derved Magt og Indflydelse, og den besidder tillige i sine Stamgodsfer — den reelleste Rigdom, som kan gives, — et andet Middel til kraftigst at gjøre sin Indflydelse giældende.

I Republikker er det unægteligt, at Penge-Aristokratiet kan have en for Borgernes Frihed og lovmæssige Lighed befrygtelig Indflydelse. Millionæren har der ikke alene Evne til at bestikke; men saa mange hundrede Mennesker, som ere i hans Gjæld, som trænge til ham, som leve ved ham, haabe Fordere af ham o. s. v., og som altsaa maa frygte for at paadrage sig hans Ugunst, ville sandsynligviis alle rette sig efter hans Vink, og saaledes kan det da skee, at det der egentlig burde være Folkets fri uafhængige Stemme, kun bliver en Samling af enkelte Millionærers Stemme, som derved erholde en Indflydelse paa det Hele, som de i Følge Statsforfatningen ingenlunde burde have; kunne besætte Domstolene og andre offentlige Embeder (med deres afhængige Kreaturer, og derved tillige sætte sig i Stand til, ustraffet at begaae de største Uretfærdigheder, og at sætte alt igiennem, hvad de selv finde for godt, en-

ken det saa stemmer overeens med den almindelige Billie eller ikke.

I Monarchier er derimod en saadan Indflydelse meget mindre at frygte. Regenten behøver der ikke at tage Embedsmændene af Millionærernes eller af deres Creaturers Classe. I Monarchierne ville disse høieste Embedsmænd, der dog altid blive de Statsborgere, som her ere i Besiddelse af den største Magt og Indflydelse, næst Regenten, altid være en vældig Modvægt mod Penge-Aristokraternes alt for store og skadelige Indflydelse.

Men for at udrette dette, behøves det ingenlunde, at disse høie Embedsmænd o. s. v. ere Adelige. Den borgerlige Embedsmænd vil dertil have lige Magt og Indflydelse, som den adelige, saa at altsaa selv dette ingenlunde endnu beviser, at Arve-Adel i Monarchier holder Penge-Aristokratiet ligevægt, og hindrer dets skadelige Indflydelse. Endelig gives der en Omstændighed ved Penge-Aristokratiet, der, saa trykkende det forresten kan være, dog taler til dets Fordeel, naar det sammenlignes med Adels-Aristokratiet. Den Ulig- heds, som deri stoffe medfører, vedligeholder sig til

evige Tider i de selsomme Familier. Til evige Tider blive altsaa alle andre Familier udelukke fra den Høiherd og de Forrettigheder, som hine have taget i udelukkende Arv og Eie. Ikke saaledes er det med Penge-Aristokratiet; dette vedligeholder sig neppe i een og samme Familie flere Generationer igiennem. I Følge Naturens almindelige Gang kommer der sædvanlig efter een eller et Par Erhververe, eller gode Huusholdere, eller Snie-re, et uvirksomt Menneske, en slet Huusholder og Forvder. Under denne sidste adspredes den under de første samlede Formue nu atter, gaaer over til andre Familier, som nu beriges, for siden efter ligeledes at overlade den samlede Rigdom til atter andre Familier, som i Tidens Løngde ville erfare den samme Skiebne.

Saaledes er Naturens almindelige Gang, og man kan deraf slutte, hvad man skal tænke om uafhængelige Stamgodsfer, Fideicommisser o. s. v. Indretninger, der kun sigte til evig at binde Jordens gode Ting til een Menneskestamme, og deraf at udelukke Jordens øvrige Børn. Indretninger, som derfor ogsaa neppe kun grunde sig paa den almindelige Villie, som er Grund-

volden for enhver Lovs og Indretnings Retferdighed i Staten.

Naturen vilde, at der skulde være Ulighed imellem Menneskene, Ulighed i Talenter, Ulighed i Stand, og Ulighed i Formue; men den vilde ikke, at denne Ulighed udelukkende skulde perpetuere sig til evige Tider blot i een Menneskestamme allene. Den vilde uddele sine Gaver ligegere iblandt alle sine Børn, og at snart een, snart en anden Stamme skulde høste Fordelene af denne Ulighed. Menneskenes Egoisme og umættelige Graadighed, der river alting til sig og sine, har villet forstyrre denne dens velgiørende Plan. Den har søgt at binde Vre og Rigdomme, de to vigtigste Ting, hvorpaa Menneskets Duffer gaae ud, til evige Tider til sig og sin Familie. For at opnaae det første opfandt den Arve-Adel, og for ligeledes at opnaae det sidste, opfandt den uafhængelige Stamgodsfer og Fideicommisser *).

*.) For Consequenzmagernes Skyld maa jeg her erindre, at det her sagte ingenlunde kan anvendes paa Arvesølgen i en monarchisk Stat. De Uroligheder, der maaskee vilde opkomme, naar denne i en saadan Stat ikke nsiagtig var bestemt, kunde bevæge den almindelige Villie til at erklære sig for Regenternes Arvesølge,

e) Men maaskee er Adelen nødvendig i disse revolutionsrige Tider? En Classe af Mennesker, der veed, at Stødet af en Revolution først vil ramme dem, ville ogsaa altid af al Magt stræbe at forekomme og hindre enhver Revolution, den vil ogsaa i en monarchisk Stat for sin egen Jordels Skyld altid gjøre fælleds Sag med Monarchen, og kan derfor i en saadan Stat med Rette ansees for Constitutionens Støtte.

For det første maa jeg her anmærke, at den Støtte, som Monarchen og Constitutionen i en monarchisk Stat skulde finde hos Adelen, altid vil være en saare svag og utilstrækkelig Støtte. Adelen kan, i og for sig selv, naar den ikke understøttes af den store Masse af de øvrige Statsborgere, og endnu meer, naar denne endogsaa virker imod den, lidet eller intet udrette. Vore Dages Historie afgive tilstrækkelige og indlysende Beviser for Sandheden af denne Paastand.

Hvilket altsammen ingenlunde kan finde Sted ved Arveadel og Fideicommisser. Grunden til den første, til Regenternes Arvefølge, laae i den offentlige Nødske; til de sidste blot i Egoisme og privat Begierlighed.

For det andet. At det endog kunde være at befrygte, at det Had, som Adelen, med Rette eller Urette, har paadraget sig hos de ringere Stænder, kunde forplantes paa Monarchen selv, naar man vantes til at ansee hans og Adelen's Sag, som saa nøie forenede, at de begge maatte staae og falde tilhobe. Regenten er, naar han ikke selv ved Grusomhed, Despotisme o. s. v. selv paadrager sig Hadet,ielden forhadet. Den store Hob har meget mere en Slags Kierlighed til ham, hans Høihed erielden en Gienstand for Misundelse, da den Fornuftige anseer den for nødvendig for Statens Vedligeholdelse, og den store Hob anseer sin Afstand fra ham alt for stor til at den skulde kunde misundes af den. Ganske anderledes forholder det sig med Adelen, der næsten altid er en Gienstand for Mængdens Had eller Misundelse. I Stedet for altsaa at forene sin Sag med Adelen's, skulde det af denne Aarsag maaskee synes, at selv Politik og Røgsfab fordre af Monarchen, saavidt som muligt, ganske at adskille den derfra.

Endelig maa jeg for det tredje anmærke, at Faren for Monarcherne, som ere langt nok borte fra Frankerne, for nærværende Tid ingen-

lunde er saa stor og frygtelig; helst for de Monarcher, der afholde sig fra Despotisme, og alvorlig lægge Bind paa, at fremme Retfærdighed, Borgervel og sand retmæssig Borgerfrihed. Erfaringen har nu tilfulde lært Folk, selv den menige Mand, de Farligheder, som ere forbundne med enhver voldsom Revolution. De glade Forhaabninger om større Tænke- og Skrivfrihed, om Despotismens Tilintetgjørelse, om Republikens større Retfærdighed og større Afstye for Erobrings- og Undertrykkelseskrige, disse Forhaabninger, der før opflammede saa mangt for Menneskehedens Vel varme bankende Bryst, ere nu forsvundne. Man har lært at indsee, at man i Monarchier kan leve ligesaa frit og lykkeligt, og undertiden langt friere og lykkeligere, end i Republiker. Den Despotisme, Erobringslyst, Vold og de mangfoldige Misbrug og Uorden, som fra Tid til Tid have fundet Sted hos Frankriges Regiering, har nu meget afskølet den varme Enthusiasme hos mange, som tilforn vare denne Regieringsform ivrigt hengivne. Monarchen vil, naar han stræber at regiere republikansk, det er, naar han stræber efter, at hans Love Befalinger, saavidt som mueligt, ere Udtryk af den almindelige, ikke blot hans egen, Villie, i en

hver Borger, som har Eiendom at tabe — og at sørge for, at disse bestandig blive flere; er om hver Regierings helligste Pligt — finde langt sikrere Støtter for sig og Constitutionen, end hos de saa og svage Adelige*).

*) Jeg bliver alt mere og mere overbevist om, at den muligst bedste Regieringsform, den Regieringsform, hvorved Despotisme og Anarchie ved Constitutionen selv blev gjort umuelig, om den ogsaa nogen Tid kan opfindes, dog neppe er opfundet endnu. I hvorledes det end hang sammen ved den 1de Fructidors Begivenheder i Frankrige, saa maas de dog nødvendig lede enhver Upartist til følgende Slutninger. Enten vare de Beskyldninger, som gjordes Pichegrå, Barchelemy og de Dyrige, sande og grundede, enten var det sandt, at alle Tribunalerne, ved Royalisternes Cabaler, vare besatte med Contrarevolutionsmænd, som man ikke kunde betro at dømme de Sammensvorne; og da viser det unægtelig, hvor meget Folkevalg, der dog skulde synes at være det sikreste Middel til at erfare den almindelige Villie, ere underkastede Cabalers Misledelser; — eller ere alle disse Beskyldninger usande; er det Hele et opspundet Værk af et vist Partie i Directoret og den lovgivende Forsamling, saa viser det, at Regieringen endnu har ligesaa megen Mulighed at handle despotisk, som under enhver anden Regieringsform, og det at handle ikke blot materialiter, men endog formaliter despotisk; at den har Kraft til, ikke blot under Rettens Form at handle despotisk, men

Endnu har jeg et Par Ord at tilføie, for at berigtige et Par misforstaaede Steder i denne min Afhandling.

Foruden adskillige andre agtværdige Mænd, har den afdøde Grev Schmettau i sine kleine Skrifter bebreidet mig, at jeg har sat den Opkrift over Afhandlingen: Skal man undertrykke Adelen? Intet Menneske bør undertrykkes, og derfor heller ikke Adelen. Ingen kan i denne Henseende være enigere med disse ædle Mænd, end netop jeg. Sagen er: min Afhandling skulde egentlig være et Svar paa en anden Afhandling i Schirachs politisches Journal: Warum will man den Adel drücken? Naturligviis maatte altsaa her Svaret være

til at forstyre denne Form selv ved Indgreb i Constitutionens hellige Grundlove. Den Uudfyldning af Nødvendighed, hvormed den seirende Deel af Directoriet og Lovgivningsforsamlingen besmykkede dette voldsomme Angreb paa Constitutionen, og hvormed man har besmykket Trykkefrihedens Tilintetgørelse, og saa mange andre ulovmæssige Handlinger, er desuden et Exempel, der kan have høist farlige Følger, da enhver, som siden efter vil foretage sig despotiske Handlinger, ganske vist altid vil beraabe sig paa samme Nødvendighed, og derved gjøre hele Constitutionen, samt den sig derpaa grundende Rættens Form, og den sande Borgerfrihed høist usikre og vaklende.

saaledes indbrettet, at det passede til Spørgsmaalet. Jeg maa desuden anmærke, at det ikke er det samme, at spørge: Skal man undertrykke Adelen in abstracto, som Grand, dens Privilegier og Forrettigheder? og at spørge: Skal man undertrykke Adelen in concreto, det er, de Mennesker, som udgiøre Adelsstanden? Det første, men ingenlunde det sidste, er det, som jeg har paastaet. Ogsaa troer jeg sa tydelig at have fremsat min Mening i Afhandlingen selv, at den Bebreidelse, at jeg skulde have paastaet, at adelige Mennesker blot af den Aarsag, fordi de ere adelige, skulde habes, forhaanes, forurettes og forfølges, — en Ting, som jeg af Hiertet affkyer, — ingenlunde skal falde mig til Last.

En anden Misforstand er den, at jeg skulde have villet, at man pludselig og voldsom skulde berøve Adelen alle sine Forrettigheder. Ogsaa dette har jeg ingensteds paastaet. Egentlig laae det Spørgsmaal: hvorledes skal man berøve Adelen sine Forrettigheder? ganske udenfor det Spørgsmaals Omfang, som jeg havde afgivet mig med at besvare. Min Hensigt i Afhandlingen var blot at vise, at Adels Forrettigheder vare uretfærdige, og altsaa burde berøves den. Maanden, hvorpaa dette skulde ske,

har jeg ikke berørt, og behøvede heller ikke, for Svarellens Fuldstændigheds Skyld, at berøre den. Uden Tvivl beroer dette, saavel som enhver anden Forandring af gamle Wordener, der maa udføres med Kloastab og Varsomhed, paa Omstændighedene. De voldsomme Forandringer ere sjelden de bedste. I en monarchisk Stat, og i en Stat, der ikke som Frankrige skal fødes paa nye, og Forandringerne strax udføres i den vordende Constitution selv, kan denne Forandring ogsaa altid lettere, og uden at gjøre pludselig Opsigt, lidt efter lidt iværksættes. Monarchen behøver der blot at ophæve Forbudet om at afhænde Stamgods, at opmuntre til deres Parcelering, som desuden ogsaa fra andre Sider betragtet, er bevist at være en fuldkommen rigtig politisk Fremgangsmaade. Han behøver blot at forunde alle Uadelige lige Rettigheder med de Adelige, der ere i samme Forfatning; den uadelige Godseier lige Rettigheder med den adelige; at gjøre Næstergangen eens for alle Borgere, en Ting, hvorfor man desuden kunde anføre andre vigtige Grunde; at lade den uadelige Uadelige lige Adgang til de høieste Embeder med den lige uadelige Adelige, og den sidste uden Spring og fra samme Skranke at vandre den

samme Embedsbane, som den første; at opmuntre Egteskaber imellem Adelige og Uadelige o. s. v. Ved denne Fremgangsmaade vil Adelen umærkelig, og lidt efter lidt, blive bragt til at staae lige med den Uadelige, og man vilde derved tillige undgaae den Forbitterelse og Bevægelse, som altid er Følgen af en pludselig Forandring, helst naar den ligesom angriber Menneskenes kiæreste Fordomme, deres Erelighed og Egenkierlighed. Baaben, Skjold, von og de, Ting, hvorpaa den fornuftige Adelige neppe sætter megen Pris, og som den fornuftige Uadelige neppe meget vil misunde; var da Ting, som man maatte overlade til Tiden og Oplysningens Fremgang. Naar ingen reellere Fortrin vare forbundne dermed, maatte deres Værd snart falde. Værdien af sige Ting beroer allene paa Meningen, og denne synker i vore Dage alt mere og mere, og vil bestandsig synke dybere, lige til Nul. Paa intet Sted var denne gradvise Fremgangsmaade mere mulig, end netop i Danmark, hvor Adelen efter Souverainitetens Indførsel, hvad de høieste Embeders Besættelse, der dog nok er eet af de vigtigste Fortrin og den vigtigste Støtte for deres Magt, intet paa Love grundet Fortrin besidder fremfor den Uadelige; og den høieste Kirckners efterl. Skr. P

gerlige Embedsmænd ubetyffelig er tilfagt den samme Adgang, selv til Statens høieste Embeder, som den Adelige.

En Ting maa jeg endnu til Slutning tilføie. I Afhandlingen har jeg ytreer det Ønske, at den 11. Februaris Erindring endnu bestandig maatte vedligeholdes. Dette Ønske kalder jeg nu tilbage. Saa unægteligt som det er, at flige Erindringer om Forsødrenes Manddoms Daad ville bidrage til at vedligeholde Patriotismens Lue i Efterkommernes Bryst, saa vist er det paa den anden Side ogsaa, at dette vedligeholder Nationalhadet i de Nationers Bryst, som fordum have prøvet Styrke med hinanden; men ikke blot enhver Cosmopolit og Menneskeven, men endog enhver sand Patriot bør intet ivrigere ønske, end at enhver Snist af dette Nag imellem tvende Naboefolk, der have de samme Fiender at bestride, og hvis Interesse er saa nøie forbunden, som det danske og svenske, for evig maatte udslukkes.

Om

Mendelsøhns Beviis for den menneskelige Siels Ulegemlighed.

(Et Fragment, hvortil man ei har fundet Slutningen blandt Forfatterens efterladte Papirer, fuldført af Udgiveren.)

Man har oversat dette Beviis i vort Modersmaal, og saa stor den Høiagtelse er, som jeg bærer for Mendelssohns virkelig philosophiske Genie, og lyse og behagelige Maade at udtrykke sine Tanker; saa synes det dog, at denne Oversættelse efter de store Hovedforandringer, som den Kantiske Philosophie har frembragt i denne Videnskab, nu kommer noget for sildig.

Spørgsmaalet om den menneskelige Siels Ulegemlighed kan kun for saavidt have nogen virkelig Interesse for Menneskeheden, som man paa denne Ulegemlighed er i Stand til at grunde det store Haab om vor Siels Udsødelighed.

For at gøre dette, maatte de Grunde, paa hvilke denne Ulegemlighed berøer, støtte sig enten paa visse Erfaringer, eller uomstødelige Slutninger; de maatte ydermere henlede til en Overbeviisning ikke blot om Bedvarethed, men om Bedvarethed forbunden med Bevidsthed; thi uden denne sidste var Udsødelighed egentlig intet.

Ved Materien, lige nu Ulegemlighedens sæd-
vante Forfægtere, kiende vi ingen anden mulig
Forandring, end den, som reiser sig af De-
lenes Kratagelse, nye Deles Tilfætning, eller
de gamles Omflytning. Men hverken ved nye
Deles Tilfætning, eller ved de gamles borttagelse
eller Omflytning er det muligt, at Tanker, el-
ler Bevidsthed om Tanker, kan fremkomme. Tanke
og Bevidsthed kan altsaa ikke søges i Materien,
i et niigienemærangeligt, deleligt, men maa nød-
vendig allene finde Sted i et enkelt, udeleligt og
ulegemligt Væsen.

Vi ere, fare de fort, os selv bevidste, som
et eneste udeelt Væsen, der henfører alle Fornem-
melser, Tanker, Beslutninger til sig selv allene,
ligesom til en eneste enkelt udeleligt Punkt; Skulde
nu denne Bevidsthed have sit Sæde i et mater-
ielt Væsen, saa maatte een af tre Ting nødven-
dig finde Sted; enten var det Væsen, hvor egentlig
denne Bevidstheds Sæde er, efter vor Paastand,
en enkelt udeleligt Ting, en Monade; eller, hvis
den ikke var det, saa maatte enten den hele Fo-
restilling, som vi ere os bevidste, befinde sig i en
hver af de enkelte Deele, der udgjorde Sielen

og da havde vi ikke een eneste udeelt Bevidsthed,
men vi maatte være os bevidste, ikke som een
Person, der henførte alt til sig, men som ligesaa
mange Personer, som der vare Forestillinger og
Dele, som indeholdt disse Forestillinger; eller og een
Deel af den totale Forestilling maatte befinde sig
i een, og en anden i den anden af Delene; og
herved kan man igjen tænke sig tvende Mulighe-
der: enten ere disse partielle Forestillinger hver
for sig ledsagede af Bevidsthed, eller de ere det
ikke, men blive det først, naar de ligesom samles
i en eneste Brændpunkt, hvor de alle forene sig
til en heel Forestilling. I det første Tilfælde
vilde vi ikke være os selv bevidste som een eneste
enkelt Person, der havde en total Forestilling,
men som flere forskellige Personer, der hver for
sig havde en særdeles fra den andens ganske for-
skjellig Forestilling, der aldrig kunde udgjøre til-
hede een, men flere adskilte Forestillinger; med
mindre de, som i det sidst anførte Tilfælde, sam-
tedes i een eneste Brændpunkt, hvor alle disse
forskjellige partielle Forestillinger samlede til eet
Heelt; og i dette Tilfælde maatte denne fælles
Brændpunkt, i hvilken alle partielle Forestillinger

concentrerede sig til een Bevidsthed, være en enkelt udelelig og ulegemlig Ting, og egentlig det vi kalde Sielen.

Hovedfeilen ved dette Beviis ligger egentlig dert, at man forvirrer den absolute Umulighed, der ene kan bedømmes efter Modsigelsens Grundsaetning, med vor Kundskab om Muelighedens Maade; hvad der er absolut umuligt, aabenbart modsiges sig selv nægter og bekræfter det samme om een og samme Ting paa een og samme Tid, kan aldrig være eller blive virkeligt, thi a non posse ad non esse valet consequentia. Men fordi vi ikke kunne gjøre os nogen Forestilling om en vis Tings Muelighed, eller Maaden hvorledes den kan blive til, derfor kan den meget gierne være baade absolut muelig og virkelig. Det vilde virkelig være den stolteste Anmasselse af Verden, hvis vi vilde paastaae, at alt hvad vi ikke kunne lære at kiende, eller kunne forestille os; at alt hvad der ikke kan være et Objekt for vor udvortes eller indvortes Sandt, og vore Forestillings-Former; med andre Ord alt, hvad vi ikke kunne kiende eller begribe, derfor dog for sig selv var umueligt og ikke kunde eksistere. Endskjønt vi ikke kunne kiende eller begribe det, saa var det dog i sig mueligt, at det kunde

kiendes og begribes af et andet Væsen, der var udrustet med andre Sandser, andre Forestillingslove og Former, end vi; eller dog af et Væsen, der uden alle sandfælige Former bestuede Tingene, saaledes som de i sig selv ere.

Nu tage man alle disse Begreb: Tanke, Bevidsthed, paa den ene; og Materie, Delens Fratagelse, Tilleggelse og Omflytning paa den anden; man analysere dem saalange man vil og kan, og holde dem imod hinanden, og prøve dem efter Modsigelsens Grundsaetning, og man vil ingen Modsigelse, intet, der direkte ophæver, hvad det andet Begreb bekræfter, blive vaer i deres Forbindelse. De Sætninger: en Triangel kan ikke have meer, end tre Sider og tre Vinkler, og en Triangel kan have fire (det er meer end tre) Sider og Vinkler, ere aabenbar modsigende; men ikke saa den Sætning: Materien, det er det uigiennemtrængelige, delelige, i Rummet udfraakte, kan tænke med Bevidsthed; ikke saa den Sætning: Delenes Forandringer, Tilfættelse, Fratagelse og Omflytning kun frembringe Tanker og Bevidsthed. Vilde man paastaae dette, saa vilde man forudsætte, hvad man skulde bevise, og hvad Anragonisterne ganske vist uden Beviis ikke ville lade gælde.

Og ligesaalet skriver det mod Modsigelsens Grundsaetning, at enkelte partielle Forestillinger tænke med eller uden Bevidsthed kunne concentrere sig ligesom i een Brændpunkt til en total Forestilling; eller at denne Forening af flere Bevidstheder kan virke een eneste Bevidsthed ved Foreningen. Man siger her ikke, een Forestilling er rillige flere (det er ikke een) Forestilling, som rigtig nok vilde være en aabenbar Modsigelse; men man siger: flere partielle Forestillinger kunne maaskee virke en total Forestilling, ligesom flere Straaler kunne frembringe et eneste punctum radians. Man siger, at flere Materiers Forandringer, som hver for sig ikke ere Bevidstheder, eller kunne virke Tænker, ved deres forenede Virkning kunne frembringe Tænker og Bevidsthed, ligesom Foreningen af flere Straaler, der hver for sig ikke vare i Stand til at brænde, ved Foreningen i een Brændpunkt, ere i Stand til at frembringe Ild. Der som man skulde bevise, at dette var en absolut Modsigelse, saa maatte man kiende nøiere til Bevidsthedens og Tænkens Natur og Oprindelse, for ved at analysere dette Begreb i dens Bestanddele, endelig at komme til noget, som aabenbar modsagde Materiens Egenskaber og Forandringer.

Lidet eller intet er der i det øvrige vundet for Sielens Ulegemlighed og vort store Haab, der skulde grunde sig paa denne Ulegemlighed, ved at paastaae, at den Foreningspunkt, hvori alle Forestillinger samlede sig til een total Forestilling og een Bevidsthed, var egentlig det, som man kaldte Sielen. Denne Foreningspunkt maa længe nok være udeelig, saa beroede Bevidstheden dog ikke paa den allene, men ogsaa paa de partielle Forestillinger og Forandringer, der i den forenede sig til et Heelt. Uden disse vilde det være ligesaa umuligt for den at have Bevidsthed og Forestillinger, som det er for focus i Hjulspeilet at brænde, naar ingen Straaler samle sig i det; og ligesom focus, naar Straalerne adspredes, taber sin brændende Kraft, saaledes vilde ogsaa Sielen, naar ingen partielle Forestillinger mere forenede sig i den, tabe sin Bevidsthed og Tænkerkraft, og vort store Haab, naar det ikke beroede paa andre og fastere Grunde, reent kuldastes.

Umuligheden kan man, som jeg troer at have vist, ikke godtgjøre, men ligesaalet kan man og godtgjøre Muligheden, eller bevise, at alle disse Forestillinger ere mere end Chimærer og tomme Begreber, som intet reelt indeholde. Vi kunne umulig begribe

eller forestille os Sammenhængen imellem Materiens Deles Forandring, og een ved denne *) forårsaget Bevidsthed. Vi begribe vel, hvorledes en legemlig Ting kan virke paa en anden ved Tryk, Stød, eller overhovedet ved Bevægelse, hvorledes hiin derved kan forårsage Forandringer hos denne, kan forstyrre dens Structur, give den en anden Figur o. s. v. Men vi begribe aldeles ikke, hvorledes en legemlig Ting kan frembringe Forestilling, Bevidsthed o. s. v. I alle de Prædikater, hvorved Forstanden bestemmer og fixerer Begrebet: Materie, f. Ex. Udstrækning, Ugiennemtrængelighed, Bevægelighed, indeholdes intet, hvortil af Sjælets Virkninger, Tankning, Fornemmelse, Villen o. s. v. lader sig gjøre begribelig. Et hvert Forsøg paa en saadan Forklaring er ganske uforstaaeligt, indeholder lutter Ord uden Tanker, forårsager allene en Rystelse i Lusten, men ingen Forestilling i Sjælet.

Dette kan være tilstrækkeligt til at vurdere det af Mendelsohn, i hans paa dansk oversatte Af-

*) Her slipper Birckners Manuskript. Det følgende er tillagt af Udgiveren.

handling, om Sjælens Uregelmighed, S. 3. 6, fremsatte Beviis. Den øvrige Deel af Afhandlingen, hvortil Mendelsohn, i det Hele tager med Held, søger at opløse Lockes Tvivl, og giendrive D'Alemberts Indvendinger mod Sjælens Uregelmighed, vedkommer os ikke her efter vor Hensigt, der er opnaaet, naar Uilstrækkeligheden af det Mendelsohnske Beviis er lagt for Dagen.

Dette Beviis er nu giendrevet fra den Standpunkt af, hvorpaa Mendelsohn og de øvrige dogmatiske Forsøgere af Sjælens Uregelmighed selv have befundet dem, og som Kant ogsaa har staaet paa i sin Kritik over den rationale Psychologie, eller de saakaldte Paralogismen der trinen Vernunft. Denne Giendrivelse turde vel og være den, der gjør bedst Virkning paa de dogmatiske Metaphysikere, da de derved ikke rives ud af den Region, hvortil de selv svæve; og de desaaarsag ikke behøves nogen total Revolution i deres Begreber, men blot Opmærksomhed paa Logikens Fordringer, for at de kunne indsee deres Syllogismers Svaghed. Men naar man hæver sig til Philosophiens, eller, hvilket er det samme, den menneskelige Fornusts øverste Stand-

punkt, saa foreskalder saavel Spiritualisternes, som Materialisternes Lære af sig selv som et Inerret. Man finder nemlig da, at Jeget, den rene Fornuft, Selvbevidstheden, eller hvad man vil kalde det, er den øverste absolute Grund, hvorpaa al menneskelig Videns beroer. Det kan dersom for slet ikke tænkes som hvilende i nogen Substant, thi derved blev det som Accidents noget afhængigt og betinget. Det kan ikke tænkes anderledes, end som en absolut Handlen. At oplysninge sig Jeg, og retfærdiggjøre dets Realitet ved Hjælp af subtile Syllogismer, er og, fra denne høiere Standpunkt af, en aabenbar Urimelighed. Enhver Syllogisme faaer sin Realitet og Gyldighed af Jeget; dette kan altsaa ikke øse sin Realitet af nogen Syllogisme. Det man udfinder ved Syllogismers Hjælp er desuden noget, der tilførn, inden man var færdig med sine Syllogismer, var tvivlsomt; men Jegets Realitet kan ikke være tvivlsomt, det er det allervisseste, der er til, Grunden og Betingelsen til al anden Videnshed. Hvad man først udfinder ved Syllogismer er sikkert noget, der er os fremmed, er aldrig vort eget Jeg.

I øvrigt kan man heller intet reelt tænke sig ved en ulegemlig Substant. Naar Begrebet om Substant skal være mere end blot logisk, naar det skal have Realitet, maa det, som Fornuftskriften klarlig viser, tænkes som Vedvarende i Rummet; men hvad der er i Rummet er altid legemligt. Vi kunne altsaa ikke forestille os vort Jeg som en Substant, som en Ting, som en Siæl i metaphysisk Betydning, uden derved at give den Udstrækning i Rummet og forvandle den til Legeme. Det er og et Faktum, hvorefter alle Grandfætre i Philosophiens Historie ere enige, at Begrebet om Siælen Ulegemlighed i streng Forstand var fremmed for de ældre Philosopher, der altid tænkte vort forestillende Væsen som grovere eller finere Materie, men at det først i Middelalderen er avlet af Skolastikerne, og siden af den skolastiske Philosophies Banemand, Descartes, sublimeret saaledes, som man nu finder det i de metaphysiske Lærebøger. Men det er og ligesaa vist, at fra den Tid af, at denne berømte Tankers Begreb om Siælen, som en ulegemlig Ting, blev almindelig giældende, bleve Meningerne over det Spørgsmaal: om Siælen og virkelig er ulegemlig, mere og mere delte.

Af alle det Anførte vil man kunne indsee, at den Sætning, Sielen er uregelmig, som en negativ Sætning, der blot nægter Sielen alle Materiens Prædikater, har sin fuldkomne Rigtighed, men at den derimod ikke kan bestaae som positiv Sætning, der udfiger noget om Sielen som en Ting, og at altsaa hverken Spiritualisternes eller Materialisternes System udholde en streng transcendentel Prøve. At der her ved intet er tabt, men tværtimod vunder meget for vore religiøse Overbeviisninger, er ligesaa indlysende.

Det er allerede i det foregaaende viist, og kunde endnu vises fra flere Sider, at der fra Sielens Uregelmighed ikke kan gøres nogen sikker Slutning til dens Vedvarende med Bevidsthed. Men ser, at man endog af Sielens antagne Uregelmighed kunde bevise saameget, (hvilket i al Ewighed ikke vil lykkes), saa indsaar man dog heraf ikke endnu, at der i vor efter Døden fortsatte Tilværelse vil forestaar os en bedre, og med Retfærdighedens Fordringer, i Forhold til vort moralske Værd, overensstemmende Skæbne. Dette har man og i de senere Tider temmelig almindelig erkendt. De dogmatiske Philosopher bygge ikke deres Lære om et andet Liv paa Spiritualismen allene, men tage deres Tilflugt

til Guds moralske Egenskaber, der ikke kunde tilfredstilles ved dette med saa meget fysisk og moralsk Ondt, og med et saa stort Misforhold mellem begge, blandede Liv. En Beviisnaade, der rigtig nok er meget ukonsequent, aldenstund de hente, eller foregive at hente deres hele Lære om Gud af Naturens Betragtning, hvoraf det er en Følge, at de ei heller burde tillægge ham en høiere Grad af Visdom, Godhed og Retfærdighed, end den der viser sig i de menneskelige Skæbners Uddeling her i Verden.

Men dersom Beviserne for Sielens Uregelmighed end vare ligesaa grundige og frugtbare, som de ere grundløse og ufrugtbare, hvad var da derved vunden for Menneskeheden. I hine metaphysiske Subtiliteter kunde dog den almindelige Menneskeforstand ikke tage Deel. Dersom en absolut enkelt Substant var et reelt Begreb, saa vilde det dog kun være muligt ved Abstraktion fra alt det materielle Stof, som Erfaring og Indbildningskraften altid forener med Substantialitets Begrebet; men denne Abstraktion udfordrede ualmindelige Siellevner og en stærk Anstrængelse af disse. Dersom altsaa Overbeviisningen om et Liv efter dette Skulde findes paa denne Vej, saa maatte den være et uberegneligt Gæddens efterl. Skr. Q

lukkende Privilegium for dem, som Naturen havde tianket filosofisk Hoved og Leilighed til at faae det udviklet. Den øvrige Mængde, i hvis Lod disse Stænderheder ikke vare faldne, vare nødte til at blive hvilende paa Jorden, og kunde aldrig opløste deres Blik til en højere og bedre Verden; det er, Naturen havde uden nogen deres Skyld fordømt dem til at blive blotte Dyr. Ja selv i de filosofiske Skoler maatte hiin Theorie aldrig kunne virke levende, praktisk Overbeviisning, om den end var grundet paa nok saa faste Syllogismer. Man kunde da vel indsee disse Syllogismers Grundighed, beundre den Kunst, hvormed de vare udtænkte o. s. v.; men dette kolde døde Misfald til Beviserne vilde endnu vare langt fra virksom, levende Overbeviisning om Sandheden selv.

Hvad er altsaa tabt derved, at den kritiske Philosophie har forstyrret hiint metaphysiske Spindeværk, der desuden allerede giennem Elektrikernes hele Epoke havde tabt sin Kredit? Intet er tabt. Evertimod er herved vundet meget. Ved at forstyrre Spiritualismen, har den tillige fældet Materialismen, der i det store Publikum altid havde havt Overvægt over Spiritualismen, og begyndte at faae samme Overvægt i det filosofiske Publikum selv,

forbi den paa en vis Standpunkt, (naar man nemlig ikke gaaer til de første Grunde), er mere forstaaelig end denne. Alle paa Materialismen grundede Indvendinger mod Sjælens U dødelighed forsvinde altsaa for den kritiske Philosophie, som Åbner for Binden. Ved at forstyrre alle theoretiske Grublerier har den kritiske Philosophie ogsaa vundet det Plads for sin egen høie, frugtbare, klippefaste, og for Enhver tilgængelige Lære om et andet Liv. Ved at virke til det af Fornuften foreskrevne Diemeeds Opnaaelse, der ligger i den oversandselige Verden, — saa lærer denne Philosophie — opstaaer Troen paa dennes Realitet. Jo mere Mennesket ved sin fri Villie og Virken omfatter dette Diemeed, jo mere han for dets Skyld opoffrer de sandselige Diemeed, jo stærkere bliver hans Tro; og denne Tro virker tilbage igien, og opluer ham til ivrigere og modigere Arbeiden i den oversandselige Verden. Det beroer altsaa ikke paa vort Hoveds Styrke, paa vor theoretiske Dannelse, men ene og allene paa vort Hjertes Reenhed, paa vor varme og oprigtige Interesse for det Gode, om vi skulle nyde godt af den glade Tro paa et bedre Liv efter Døden, hvor vi med fornyet Virksomhed skulle arbejde vort uendelige Diemeed i Næde, hvor

vor her i Verden forgiaves udstræde Sæd skal bære riig Høst, hvor vi skulle nyde Erstærning for de Lidelser, der her have truffet os for Sandhedens og Retfærdighedens Skyld. Vor Udsigt i et Liv efter dette er saaledes et Produkt af vor Moralitet, altsaa af Friheden; det er ikke Naturens, men vor egen Skyld, om denne Udsigt er tilspærret for os.

Tryk

Trykfeil.

- Side. 7. Linje 17. *avduvov* læs *avduvov*.
 — 53. L. 10. overtæde l. overtræde.
 — 69. sidste L. de l. dem.
 — 78. L. 20. Borger l. Borgere.
 — 84. L. 1. Varer l. Vare.
 — 116. Note L. 7. „som denne“ udlettes.
 — 121. sidste L. behøvede l. behøve de.
 — 141. sidste L. Almuenen l. Almuen.
 — 176. L. 6. Skylder l. Skyld.
 — 207. L. 18. Hvor l. Har.
 — 220. L. 23. Love l. Loves.
 — 222. Note L. 11. sig l. sig.
 — 225. L. 21. efter: „Besættelse tilføies: angaaer.“
 — 237. L. 18. og de l. og der.

For